

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Procesní břemena v civilním řízení

rigorózní práce

Mgr. Petr Prunner

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Občanské právo a civilní proces

Katedra občanského práva

Procesní břemena v civilním řízení

rigorózní práce

Mgr. Petr Prunner

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, prosinec 2021

Mgr. Petr Prunner

Rád bych poděkoval rodině a všem, kteří mi pomáhají utvářet si názor na okolní svět nebo mi, byť nepřímo, pomohli s dokončením této práce.

Zvláštní poděkování bych rád věnoval své manželce, která mi je a byla oporou v těch nejtěžších dobách, a samozřejmě tátovi, bez něhož bych vůbec nemohl žít život, který žiji.

Děkuji Vám.

Obsah

ÚVOD	7
1. Prameny civilního práva procesního.....	10
Dílčí shrnutí	14
2. Civilní proces a jeho členění.....	16
2.1. Vybrané zásady odlišující sporná a nesporná řízení a mající vliv na procesní břemena.....	18
2.1.1. Zásada projednací a zásada vyšetřovací.....	19
2.1.2. Zásada dispoziční a zásada oficiality	24
2.1.3. Zásada formální pravdy a materiální pravdy	26
2.2. Sporná a nesporná řízení	34
2.2.1. Nesporná řízení	34
2.2.2. Sporná řízení	36
Dílčí shrnutí	37
3. Procesní břemena	39
3.1. Vztah procesních břemen a procesních povinností.....	40
3.2. Právní povaha procesních břemen	46
Dílčí shrnutí	48
4. Břemeno tvrzení	49
4.1. Vztah břemena tvrzení a důkazního břemena	49
4.2. Vztah břemena tvrzení a povinnosti tvrzení	51
4.3. Definiční znaky břemena tvrzení	52
4.4. Obsah břemena tvrzení v soudní praxi.....	57
4.5. Vnitřní členění břemena tvrzení.....	59
4.5.1. Objektivní břemeno tvrzení	60
4.5.2. Subjektivní břemeno tvrzení	61
Dílčí shrnutí	65
5. Břemeno substancování.....	67
5.1. Definiční znaky břemena substancování a jeho vztah k břemenu tvrzení	67
5.2. Vztah břemena substancování k důkaznímu břemenu.....	73

5.3.	Vnitřní členění břemena substancování	75
	Dílčí shrnutí	77
6.	Důkazní břemeno	78
6.1.	Vztah důkazního břemena a důkazní povinnosti	78
6.2.	Definiční znaky důkazního břemena	81
6.3.	Vnitřní členění důkazního břemena	85
6.3.1.	Objektivní břemeno důkazní	85
6.3.2.	Subjektivní břemeno důkazní	88
6.4.	Teorie důkazního břemena (dělení důkazního břemena)	91
6.4.1.	Historické teorie důkazního břemena	93
6.4.2.	Teorie analýzy norem	96
6.4.3.	Negativní teorie důkazní	99
6.4.4.	Současné pojetí dělení důkazního břemena	104
6.5.	Zákonné skutkové a právní domněnky v civilním řízení a jejich vliv na důkazní břemeno	111
	Dílčí shrnutí	112
7.	Vliv koncentrace řízení na procesní břemena	116
	Dílčí shrnutí	127
8.	Vliv poučovací povinnosti ve smyslu ust. § 118a OSŘ soudu na procesní břemena	129
	Dílčí shrnutí	137
	ZÁVĚR	139
	RESUME	143
	PŘÍLOHY	146
	PŘÍLOHA Č. 1	146
	PŘÍLOHA Č. 2	147
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	149

ÚVOD

Zjednodušeně řečeno lze dnes najít odborné práce z oblasti civilního procesu převážně dvou typů.

První z nich jsou komplexní monografie pojednávající o civilním procesu jako celku. Takováto díla jsou přitom primárně určena buďto právním laikům nebo studentům právnických fakult. Úměrně cílové skupině čtenářů, jakož i širokosti tématu (kdy tímto je často celé právní odvětví – civilní proces), je samozřejmě v takovém případě nastavena míra podrobnosti dané práce.

Druhou skupinu prací pojednávajících o procesualistice představují díla věnující se určitému přesně vymezenému institutu (jako např. důkazní břemeno, koncentrace řízení apod.).

Rigorózní práce ze své podstaty nemůže mít ambice zpracovat civilní proces jako celek a vždy je proto třeba hledat konkrétní výseč či téma, které je nezbytné nějak vymežit. Problémem této druhé skupiny prací je skutečnost, že často pojednávají o vybraném tématu izolovaně od jevů ostatních, což čtenáři následně zkresluje pohled na věc. Žádný pojem či institut totiž neexistuje „sám o sobě“ či v prostředí „právního vakua“, ale vždy je zasazen do určitého kontextu.

Tato práce navazuje na diplomovou práci autora, která se zabývala důkazním břemenem. Jakkoliv lze o důkazním břemenu pojednat izolovaně bez ohledu na břemeno tvrzení či břemeno substancování, vzhledem k vazbě tohoto jevu na další procesní břemena se pojednání o procesních břemenech v jejich vzájemné souvislosti nabízí. Nutno přitom podotknout, že zatímco prací pojednávajících konkrétně o důkazním břemenu lze nalézt vícero, prací pojednávajících obecněji o procesních břemenech k nalezení příliš není.

Ostatně ona provázanost břemena tvrzení s břemenem důkazním a břemenem substancování sama vyplývá nejen z přirozené podstaty těchto jevů, ale hovořil o ní např. i Macur, jakožto přední procesualista minulého století, který chápal břemeno tvrzení a břemeno důkazní dokonce jako „dvě strany téhož jevu“.¹ Obdobně dnes též Svoboda užívá veskrze společný pojem „břemeno tvrdit a

¹ Srov. např. MACUR, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 60.

prokazovat“.² Přestože si je tento evidentně vědom existence dvou břemen, často o nich pojednává společně, neboť obě břemena spolu nepochybně souvisejí a ovládají je často obdobné principy.

Vedle toho nicméně nelze ani odhlédnout od faktu, že procesní břemena velice úzce souvisejí i s dalšími jevy či zásadami civilního procesu. Procesní břemena, jakožto instituty převážně civilního řízení sporného, mají úzkou vazbu k procesním povinnostem, jsou velice úzce spjaty se zásadou projednací a dispoziční a mají též souvislost s formální pravdou. Samozřejmě nelze ani opomenout vztah procesních břemen a dalších relativně „novějších institutů civilního procesu“ jako jsou koncentrace řízení a poučovací povinnost soudu ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu.

Z těchto důvodů je práce koncipována tak, že nejprve je krátce pojednáno o pramenech práva týkajících se dané právní oblasti (je tak činěno i s ohledem na skutečnost, že procesní břemena jsou instituty nepsaného práva), následuje vymezení oblasti výskytu procesních břemen v rámci jednotlivých druhů civilního procesu a pojednání o těch zásadách civilního sporu, jichž se procesní břemena bezprostředně dotýkají.

Po shora popsané části práce, kterou lze považovat za úvodní, již navazuje část hlavní, pojednávající o procesních břemenech obecně, aby následně práce pokračovala podrobnými výklady o jednotlivých procesních břemenech.

Cílem této části práce je zpracování relativně ucelené problematiky procesních břemen z pohledu vybraných čelných českých procesualistů, vzájemná komparace jejich jednotlivých náhledů na řešenou problematiku, jakož i snaha o nalezení případného posunu v jejich pohledech v průběhu plynutí času (od počátku osmdesátých let do současnosti), lze-li posun takový vypořádat.

V rámci práce tak bude využívána zejména komparativní metoda, a to jak z pohledu funkcionálního přístupu, tak částečně i z pohledu historického srovnání v rámci novodobé české procesualistiky (to vše však, vzhledem k tomu, že jde o právní oblast převážně právem výslovně neupravenou, ve vztahu k převažujícím pohledům čelných procesualistů dvacátého a jednadvacátého století).

² Srov. např. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 23.

Práci uzavírají kapitoly pojednávající o vlivu koncentrace řízení a poučovací povinnosti soudu ve smyslu ust. § 118a OSŘ na procesní břemena.

1. Prameny civilního práva procesního

Na úvod této práce je na místě věnovat se v krátkosti vymezení pramenů práva, vztahujících se k řešené problematice. Jak již název tématu práce napovídá, tato pojednává o problematice z oblasti civilního procesu, je proto nezbytné pojednat právě o pramenech tohoto právního odvětví.

Běžně je pojem pramen práva vykládán dvojím způsobem, někteří teoretikové hovoří dokonce o trojím pojetí. Pramen práva lze vykládat ve formálním smyslu, materiálním smyslu a gnoseologickém smyslu.³

Z dnešního pohledu je nahlíženo na prameny práva zejména z pohledu formálního, když pramen práva je zpravidla chápán jako otázka *quid iuris* (co je po právu). V tomto smyslu je pramenem práva dostatečný a zároveň nutný důvod existence, resp. obecné platnosti určité povinnosti a jí odpovídajícího oprávnění.⁴

Převážná většina pramenů procesní povahy je vnitrostátního charakteru, ačkoliv nelze uzavřít, že neexistují i mezinárodní smlouvy či právní normy nadnárodní úrovně (zejména na úrovni Evropské unie) zasahující do oblasti českého procesního práva.⁵

Prameny práva lze ve formálním pojetí členit dle právní síly právních norem, a to na primární právní předpisy a sekundární právní předpisy. Primární právní předpisy lze dále členit na určité podkategorie. Primárním vnitrostátním právním předpisem je v první řadě ústava, resp. ústavní zákony (tzv. ústavní pořádek) s největší právní silou. Další kategorií primárních právních předpisů jsou zákony či zákonná opatření senátu. Do kategorie sekundárních (neboli podzákoných) právních předpisů patří např. nařízení vlády, rozhodnutí prezidenta (např. amnestie), nařízení orgánů samosprávy v přenesené působnosti atp.

Pokud jde konkrétně o občanské právo procesní, na ústavní úrovni je pramenem práva zejména ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jako „**Ústava ČR**“). Především se jedná o hlavu čtvrtou Ústavy ČR – soudní moc (konkrétně čl. 81 – 96). Dalším pramenem práva na ústavní úrovni je usnesení představenstva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních

³ Srov. GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. Vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2001, s. 67 a násl.

⁴ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 129.

⁵ Některé z nich budou uvedeny níže.

práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále jako „**Listina základních práv a svobod**“ nebo „**LZPS**“), a to zejména hlava pátá LZPS – právo na soudní a jinou právní ochranu (konkrétně čl. 36 – 40).

Primárními prameny práva v oblasti civilního práva procesního jsou dále například zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších právních předpisů (dále též jako „**občanský soudní řád**“ nebo „**OSŘ**“), a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jako „**zákon o zvláštních řízeních soudních**“ nebo „**ZŘS**“).

Mezi **primární prameny civilního práva procesního** patří současně též zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších právních předpisů, zákon č. 7/2002 Sb., o řízeních ve věcech soudců, státních zástupců a soudních exekutorů, ve znění pozdějších právních předpisů, zákon č. 549/1991 Sb., zákon o soudních poplatcích, ve znění pozdějších právních předpisů, zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších právních předpisů, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších právních předpisů, zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění pozdějších právních předpisů, zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ale současně též zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů (dále jako „**občanský zákoník**“ nebo „**OZ**“) a mnoho dalších.

Zařazení občanského zákoníku, jakožto základního právního pramenu hmotného práva soukromého není ani náhodné ani mylné, naopak je důsledkem práce zákonodárce, který do hmotněprávního předpisu vtělil některá ustanovení procesněprávní povahy. Například dle ust. § 807 občanského zákoníku platí, že: *„Je-li to možné, soud vyslechně i osvojené dítě a vezme na jeho vyjádření zřetel s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje“.*

Ze shora citovaného ustanovení je zřejmé, že v první řadě je ustanovením soudu uloženo provést výslech dítěte (tedy provést důkazní prostředek) a současně ustanovení soudu ukládá, jak postupovat při hodnocení daného důkazu. Z obou shora popsaných důvodů je tedy více než zřejmé, že ustanovení, byť je obsaženo

v základním hmotněprávním předpisu občanského práva, je obsahově ustanovením procesní povahy.

Obdobně jako shora i v některých dalších případech dokonce občanský zákoník přímo zasahuje do oblasti procesních břemen,⁶ což lze obecně z pohledu teorie důkazního břemena v dílčím pohledu považovat za bezproblémové či dokonce žádoucí,⁷ v jiných případech je třeba takový zásah zákonodárce do rozložení důkazního břemena považovat za nežádoucí.⁸ Podrobněji bude o této problematice pojednáno v části práce věnující se důkaznímu břemenu.

Ve vztahu k **sekundárním pramenům civilního práva procesního** (tedy prameny podzákonné právní síly) lze uvést zejména následující předpisy: vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 505/2001 – Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů, správců dědictví a Notářské komory České republiky.

Vedle shora popsaných pramenů práva vnitrostátní povahy je třeba alespoň okrajově zmínit některé předpisy evropského civilního procesu. Především se jedná o nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. 12. 2012 o příslušnosti, uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepracované znění), nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 07. 07. 2012, o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení, nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. 12. 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností, nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č.

⁶ Např. v ust. § 7 občanského zákoníku, § 121 odst. 2 občanského zákoníku.

⁷ Pokud zákon stanovuje například vyvratitelné právní domněnky, u kterých není třeba, aby účastník dovolávající se důsledků domněnky nesl ohledně dané skutečnosti důkazní břemeno, je takový postup zákonodárce zcela „v pořádku“.

⁸ Zákon v některých případech sice stanovuje, koho tíží důkazní břemeno ohledně prokázání některé skutečnosti, nicméně současně konstruuje i výjimku z rozdělení důkazního břemena, a to tak, že stanoví, *kdo nese důkazní břemeno s dovětkem, ledaže soud rozhodne, že to po něm nelze spravedlivě požadovat*. Takový postup se však přičítá teorii důkazního břemena.

1393/2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1348/2000, nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. 12. 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu, nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) 1347/2000, nařízení Rady (ES) č. 1206/2001 ze dne 28. 05. 2001 o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech či např. nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 ze dne 11. 07. 2007, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích.

Ve vztahu k pramenům práva je dále vhodné se na tomto místě alespoň okrajově zmínit o povaze soudních rozhodnutí, neboť soudní rozhodnutí budou často v práci zmiňována a každý čtenář (neboť čtenářem může být často i právní laik) by proto měl mít alespoň základní povědomí o závaznosti soudních rozhodnutí.

Z formálního hlediska nejsou v kontinentálním typu právní kultury (kam se řadí samozřejmě i právní řád České republiky) rozhodnutí soudu obecně závazná a vymahatelná. Některá rozhodnutí mohou mít povahu pouze *quasiprecedenční*.⁹ Závazností tzv. judikátů – tedy v obecném pojetí jakékoliv rozhodnutí soudu – se věnovalo mnoho autorů a jakkoliv existuje vícero pohledů na závaznost judikatury a její postavení,¹⁰ lze se přiklonit k závěru Sokola, dle kterého úměrně typu (druhu) soudu má jeho rozhodnutí různou závaznost.¹¹

Deklarovaná nezávaznost judikatury v českém právním prostředí vyplývá mimo jiné i ze samotné rozhodovací praxe, kdy např. Nejvyšší soud ČR v minulosti vyložil, že: „*právní názory, které Nejvyšší soud České republiky zaujal v jiných právních věcech, nejsou ex lege právně závazné (aplikovatelné) na případy s obdobným skutkovým či právním základem, z něž vzešel ten který judikát dovolacího soudu, nelze však současně ztrácet ze zřetele, že došlo-li v soudní rozhodovací praxi při řešení určité materie k judikatornímu ustálení právního*

⁹ Srov. GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. Vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2001, s. 69 a násl.

¹⁰ Srov. například CHALUPA, L.: Zákonost judikatury, Právní rádce 2009, č. 8.

¹¹ SOKOL, T.: Advokát a judikatura. Bulletin advokacie. 2010, č. 11.

názoru, je z povahy věci nezbytné, aby soudy nižších stupňů tento judikatorní posun ve své rozhodovací praxi reflektovaly a v případě, že takový právní názor nesdílejí, jej ve světle jimi pečlivě vyložené argumentace (kriticky) konfrontovaly a seznatelným způsobem (v odůvodnění písemného vyhotovení svého rozhodnutí) vyložily, proč, resp. z jakého (jakých) nosného (nosných) důvodu (důvodů) nebylo lze se ve věci s obdobným skutkovým či právním základem s předmětným judikátem ztotožnit.“¹²

Jakkoliv ze shora uvedeného rozhodnutí vyplývá, že není soudní judikatura právně závazná a sama o sobě bez dalšího aplikovatelná na další případy, rozhodují-li vyšší soudy ohledně určité problematiky konstantně a ustáleně, chce-li se nižší soud od takové praxe odklonit, měl by odklon zdůvodnit. Tento závěr je zásadní zejména v kontextu poměrně bohaté judikatury vztahující se k procesním břemenům (zejména břemenu důkaznímu), se kterou bude v průběhu této práce průběžně pracováno.

Stranou by v souvislosti s prameny práva neměla zůstat, s ohledem na charakter zvoleného tématu, ani odborná literatura. Procesní břemena jsou právem výslovně neupravena a jsou dovozována právní procesualistikou, resp. teorií práva. Z tohoto důvodu je vhodné uvažovat též o odborné literatuře, jakožto prameni práva z pohledu gnoseologického. V oblasti problematiky procesních břemen je proto gnoseologické pojetí pramenů práva podstatnější než u některých jiných témat.

Dílčí shrnutí

Z pohledu procesních břemen jsou nejpodstatnějšími vnitrostátními prameny na zákonné úrovni občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních.

Vzhledem k tomu, že procesní břemena nejsou v právním řádu výslovně upravena a jejich existence je pouze v dílčích ohledech dovozována procesualisty v rámci právní teorie z některých ustanovení právního řádu (jako je tomu např. u břemena tvrzení a břemena důkazního, jehož existence je dovozována mj. z ust. §

¹² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 03. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2811/2007.

42 odst. 4 OSŘ, § 79 odst. 1 OSŘ, § 101 odst. 1 OSŘ a § 120 odst. 1 OSŘ), je pro materii procesních břemen podstatné vycházet vedle právních předpisů též z bohaté soudní rozhodovací praxe v oblasti dokazování a procesních břemen a dále i z odborné literatury (kterou lze v pojetí gnoseologickém též považovat za pramen práva).

2. Civilní proces a jeho členění

Procesní břemena jsou instituty civilního procesu, je proto třeba se na úvod této práce věnovat pojmu *civilní proces*.

Civilní řízení (neboli proces) je jedním z několika druhů soudního řízení, jehož předmětem je ochrana právních vztahů soukromoprávní povahy.¹³ Za příležitou definici civilního procesu lze označit např. tu, dle které je civilní proces: „*právem upravený postup procesních subjektů směřujících k základnímu účelu, jímž je poskytnutí soudní ochrany konkrétním účastníkům řízení.*“¹⁴

Civilní proces lze členit, neboť, obdobně jako jiné společenské jevy, je i civilní proces vnitřně diferenciován se značnou mírou členitosti. Bude-li diferenciacním kritériem pro třídění civilního procesu například účel daného řízení, lze rozčlenit civilní proces na:

- a. proces, v jehož rámci je realizována pouze dočasná ochrana soukromoprávních práv,
- b. proces, v jehož rámci je realizována trvalá ochrana práv účastníků (práva účastníků jsou postavena tzv. najisto) a
- c. proces, v jehož rámci je právo vynucováno.

Z hlediska druhu rozhodovacího subjektu lze civilní proces vykládat v širším či užším pojetí. Civilní proces lze v širším pojetí členit na soudní řízení a rozhodčí řízení.¹⁵

V užším pojetí, které zahrnuje toliko řízení soudní, lze civilní proces dále členit na následující subkategorie:

- a. řízení zajišťovací (předběžná opatření ve smyslu ust. § 74 a násl. OSŘ a dále zajištění důkazů ve smyslu ust. § 78 a násl. OSŘ),
- b. řízení nalézací a
- c. řízení vykonávací (exekuční).¹⁶

¹³ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 32.

¹⁴ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 16.

¹⁵ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 47.

¹⁶ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 3.

Pro potřeby této práce je zásadní nalézací řízení, které lze též dále členit, a to na:

- a. řízení sporné a
- b. řízení nesporné.

Stanovit teoretické kritérium, na jehož základě by bylo možno bez jakýchkoliv pochybností rozčlenit veškerá nalézací řízení na řízení sporná a nesporná, aby toto kritérium bylo bez dalšího aplikovatelné na veškeré druhy řízení, je v zásadě velmi složité.

Existuje teorie, dle které nesporná řízení mají charakter preventivní, oproti spornému řízení s jeho charakterem represivním, příp. teorie, dle které v nesporných řízeních jsou vydávána rozhodnutí deklaratorní povahy oproti řízení spornému, ve kterém se vydávají rozhodnutí konstitutivní povahy.¹⁷

Pokud jde o doktrinální definici obou druhů nalézacího řízení, dle Kindla jde o sporná řízení všude tam, kde: „*v řízení vystupují dva účastníci nebo dvě skupiny účastníků stojících proti sobě a současně tito protivníci (odpůrci) jsou na základě norem hmotného práva legitimováni k volnému nakládání s předmětem řízení. Chybí-li kterýkoliv z těchto dvou znaků, jde vždy o řízení nesporné.*“¹⁸

Počínaje 01.01.2014 je právní úprava řízení nesporných obsažena v zákoně o zvláštních řízeních soudních.

Dělení civilního procesu na sporná a nesporná řízení není samoučelné či uměle vytvořené, ale je důsledkem toho, že se v jednotlivých typech řízení uplatňují různé zásady, které byly zmíněny shora. Tyto zásady jsou praxí často označovány za tzv. párové zásady a sporná a nesporná řízení do jisté míry definují, neboť vymezují parametry obou druhů nalézacího řízení a určují rámec jejich fungování. Příímým důsledkem tohoto působení jednotlivých zásad je pak též skutečnost, že procesní břemena nejsou rovnoměrně zastoupena v obou typech nalézacího řízení, ale převážně toliko v jednom z nich. Vzhledem k této skutečnosti je vhodné o některých těchto zásadách odlišujících řízení sporná od nesporných pojednat

¹⁷ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 39.

¹⁸ KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 57.

alespoň v obecné rovině, neboť jejich principy mají vliv na výskyt procesních břemen.

2.1. Vybrané zásady odlišující sporná a nesporná řízení a mající vliv na procesní břemena

Bez ohledu na další vnitřní členění druhů civilního procesu je možné definovat základní zásady tohoto druhu soudního řízení, které platí bez dalšího pro všechna civilní řízení (samozřejmě při respektování výjimek z těchto zásad). Tyto základní zásady ve své podstatě vyplývají z ústavního pořádku, zejména z garantovaného základního práva osoby na spravedlivý proces, jak toto vyplývá z hlavy páté Listiny základních práv a svobod.

Dle ust. čl. 36 odst. 1 LZPS se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Článek 37 LZPS garantuje účastníkům v řízení rovnost.

Právo na spravedlivý proces obsahuje zejména následující základní elementy či zásady:

- a. zásada nezávislosti a nestrannosti soudu,
- b. zásada zákonného soudce,
- c. zákaz *denegation iustitiae* (zákaz odmítnutí spravedlnosti),
- d. zásada rovnosti účastníků,
- e. zásada *ne bis in idem* a s ní související překážka litispendence či *rei iudicata*,
- f. zásada kontradiktornosti (právo být slyšen a vyjadřovat se ke všem skutečnostem),
- g. zásada předvídatelnosti soudního rozhodování,
- h. právo účastníků na náležité odůvodnění rozhodnutí,
- i. zásada veřejnosti řízení,
- j. zásada rychlosti a hospodárnosti řízení,
- k. zásada ústnosti řízení.

Shora uvedený výčet zásad civilního procesu lze označit za katalog základních, obecných pravidel, jejichž prolomení přichází v úvahu zcela výjimečně

a jen v zákonem předvídaných případech a to tam, kde je takovýto odklon odůvodněn dalšími okolnostmi.¹⁹ Jakýkoliv procesní institut (tedy i procesní břemena), jakož i jeho aplikace, musí se shora uvedenými principy vždy korelovat.

Vedle těchto obecných zásad platících pro jakékoliv civilní řízení dále existují již zmiňované odvětvové zásady civilního procesu, pro které je typické, že jedna je převážně uplatňována v řízení sporném a druhá z párových zásad převážně v řízení nesporném.

Při tomto členění právní teorie rozlišuje následující odvětvové neboli párové zásady:

- a. zásada projednací a zásada vyšetřovací,
- b. zásada dispoziční a zásada oficiality
a svým způsobem i
- c. zásada materiální pravdy a formální pravdy.

2.1.1. Zásada projednací a zásada vyšetřovací

Dle **zásady vyšetřovací**, která platí zpravidla v nesporných řízeních, je soud povinen z úřední povinnosti nezávisle na procesních stranách vyčerpávajícím způsobem vysvětlit skutkový stav. Soud nese veškerou odpovědnost za objasnění skutkového stavu věci.²⁰

Ústavní soud ve vztahu k zásadě vyšetřovací vyložil, že jejím smyslem je: *„zajistit, aby neunesení důkazního břemene či břemene tvrzení s sebou nepřineslo nutně neúspěch v řízení účastníkovi, ježž tato situace postihuje. V žádném případě však zásadu vyšetřovací nelze absolutizovat a vnímat ji jako bezbřehou povinnost soudu provádět důkazy do doby, kdy budou všichni účastníci řízení s výsledkem dokazování bez výhrad spokojeni.“*²¹

¹⁹ Např. ust. § 116 odst. 2 OSŘ stanoví, kdy může být veřejnost vyloučena z celého jednání či z jeho části (což představuje výjimku ze zásady veřejnosti řízení).

²⁰ STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003, s. 173.

²¹ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 04. 04. 2007, sp. zn. III. ÚS 917/06.

Jakkoliv je tento závěr co do jeho obsahu a smyslu zcela pochopitelný, lze polemizovat o jeho přesnosti, co do formulace, a to z níže uvedených důvodů.

Ústavní soud v rozhodnutí pojednává o břemenu důkazním a břemenu tvrzení ve vztahu k zásadě vyšetřovací. Zásada vyšetřovací je přitom typická pro řízení nesporná.

Dle Macura však nenese účastník nesporného civilního řízení, ovládaného zásadou vyšetřovací, důkazní břemeno.²² K obdobným závěrům přitom dochází i Winterová, dle které jsou břemena instituty typické pro civilní spor a z podstaty neexistují v řízeních nesporných.²³

Oproti tomu Svoboda sice též formuluje obecné pravidlo, dle kterého v nesporných řízeních ke vzniku břemen tvrzení a prokazování nedochází,²⁴ nicméně je k dané problematice benevolentnější, neboť sám tento závěr relativizuje, když uzavírá, že břemeno tvrzení a prokazování **zpravidla** zatěžuje jen účastníky civilního sporu. Svoboda tedy výskyt břemena tvrzení a břemena důkazního v nesporném řízení zcela nevylučuje.²⁵

Citované usnesení Ústavního soudu v odůvodnění neobsahuje tolik podrobností, aby bylo možné formulovat přesvědčivý závěr o jeho správnosti / přesnosti. Z odůvodnění lze toliko zjistit, že jde o řízení o výchově a výživě nezletilého syna účastníků, že byly jedním z účastníků namítány vady znaleckého posudku, přičemž soud neprovedl revizní znalecký posudek (neboť námitkám nepřisvědčil) a tím se dle názoru stěžovatele provinil proti zásadě vyšetřovací a měl tak porušit právo stěžovatele na spravedlivý proces. K citovanému usnesení je dále třeba uvést, že Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, když zdůraznil, že zásada vyšetřovací není „bezbřehá“. Potud (tj. v rozsahu druhé citované věty) lze se závěry Ústavního soudu bez výhrad souhlasit.

Co do vyjádření věty první citovaného usnesení Ústavního soudu lze mít nicméně určité pochybnosti o tom, zda mohlo z pohledu teoretického skutečně

²² Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 94.

²³ Srov. WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 251.

²⁴ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 24.

²⁵ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 255.

v daném nesporném řízení vedeném zásadou vyšetřovací skutečně dojít k neunesení důkazního břemena či nikoliv.

Byť lze, s ohledem na názory čelných představitelů zabývajících se teorií důkazního břemena a civilního procesu, mít důvodné pochybnosti o přesnosti vyjádření Ústavního soudu v daném usnesení, pro nedostatek údajů o konkrétních podmínkách dané věci nelze ve vztahu k první citované větě jednoznačný závěr učinit. Běžně sice nehrozí účastníkům nesporných řízení neúspěch z důvodu neunesení důkazního břemena, teoreticky to však vyloučeno není.

Vzhledem k tomu nelze doporučit bez dalšího přejímat závěry obsažené ve větě první citovaného usnesení Ústavního soudu, nicméně lze formulovat závěr, dle kterého v řízení ovládaném zásadou vyšetřovací je soud odpovědný za objasnění skutkového stavu věci a je povinen nezávisle na procesních stranách vyčerpávajícím způsobem vysvětlit skutkový stav. Limitem je přitom pro soud dostatečné objasnění skutkového stavu věci, nikoliv procesní návrhy účastníků, jejich spokojenost s výsledky dokazování atd.

Proti tomu řízení sporná jsou převážně ovládána **zásadou projednací**, dle které: *„je naopak záležitostí procesních stran, aby se řádně postaraly o skutkové podklady pro soudní rozhodnutí včetně důkazních prostředků.“*²⁶

V případech, kdy se v rámci řízení uplatní zásada projednací, platí, že proti sobě stojící účastníci řízení nesou odpovědnost za objasnění skutkového stavu věci a soud je oprávněn své rozhodnutí založit výhradně na tvrzeních a důkazech, které mu účastníci předložili. V případě řízení ovládaného zásadou projednací tak soud nemusí opatrovat podklady důležité pro rozhodnutí ve věci vlastními silami.²⁷

Zásada projednací je základním kamenem důkazního břemena a břemena tvrzení ve sporném řízení.²⁸

Zásada projednací je v občanském soudním řádu vyjádřena zejména v ust. § 101 odst. 1 písm. a) a b), dle kterého: *„k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení, jsou účastníci povinni zejména*

²⁶ STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003, s. 173.

²⁷ Srov. např. MACUR, J.: Civilní proces a zásada projednací. Bulletin advokacie. 1997, č. 1.

²⁸ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 653.

a) tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti; neobsahuje-li všechna potřebná tvrzení žaloba (návrh na zahájení řízení) nebo písemné vyjádření k ní, uvedou je v průběhu řízení,

b) plnit důkazní povinnost (§ 120 odst. 1) a další procesní povinnosti uložené jim zákonem nebo soudem“.

Zákonem citované ust. § 120 odst. 1 OSŘ pak specifikuje, že: „účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede.“²⁹

Skutečnost, že řízení sporné je běžně ovládáno zásadou projednací se prolíná celým civilním řízením sporným. Je to v praxi účastník, kdo musí soudu určit na jakém podkladu má řízení vést, jaký skutkový děj má být soudem zjišťován a v jakém rozsahu, když zpravidla se tak děje na základě žalobního návrhu některého z účastníků, případně na základě dalších přednesů účastníků. Je přitom třeba mít na paměti, že úkolem soudu ve sporném řízení není provádět dokazování, ale nestranně ve věci rozhodnout. Jestliže by soud byl při dokazování iniciativní a v rozporu se zásadou projednací sám prováděl dokazování ohledně některých skutečností, v praxi by tím skutková zjištění v daném řízení „posunul“ do jiné roviny, než jak tuto vymezili sami účastníci, přičemž by tak přinejmenším v drtivé většině případů učinil ve prospěch jedné ze stran (a na úkor druhé strany), čímž by narušil rovnost účastníků a zpronevěřil se tak zásadě rovnosti stran.³⁰

Zásada projednací v civilním sporném řízení úzce souvisí např. ale též s poučovací povinností soudu, o které bude v této práci hovořeno podrobněji na jiném místě. Zásada projednací v souvislosti se zásadou rovnosti účastníků do jisté míry určuje limity poučovací povinnosti soudu, když např. soud nemůže poučovat účastníky o nárocích, které neuplatnili, neboť by tím soud i) porušil zásadu rovnosti účastníků, ii) porušil zásadu projednací, dle které jsou to účastníci, kteří určují předmět řízení, jeho rozsah apod.³¹

²⁹ Formulace ust. § 120 odst. 1 OSŘ není zcela přesná. Ustanovení obsahuje povinnost účastníka označit důkazy k prokázání **svých** tvrzení, což není z pohledu dnes převažující teorie důkazního břemena správně. Dle teorie analýzy norem neprokazuje účastník svá tvrzení, ale ta tvrzení, z nichž zjednodušeně řečeno dovozuje svůj prospěch. Blíže bude tato problematika zpracována v části této práce věnující se důkaznímu břemenu.

³⁰ Srov. např. SVOBODA, K.: Limity aktivního dokazování soudem. Může si soud v civilním řízení dokazovat, co chce? Právní rozhledy, č. 15, roč. 2007, s. 562.

³¹ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 11. 2006, sp. zn. 25 Cdo 1960/2006.

Určitou výjimkou ze zásady projednací je ust. § 120 odst. 2 OSŘ, dle kterého soud může provést (tedy nikoliv musí) i jiné než účastníky navržené důkazy v situacích, kdy jsou takové důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, pokud současně vyplývají z obsahu spisu. Do 30. 06. 2009 mohl soud provádět jiné než účastníky navržené důkazy pouze v případech, kdy potřeba jejich provedení ke zjištění skutkového stavu vyšla v řízení najevo. S účinností od 01. 07. 2009 může soud ke zjištění skutkového stavu provést jiné než účastníky navržené důkazy právě pouze tehdy, vyplývají-li z obsahu spisu.

Shora uvedenou novelou občanského soudního řádu (konkrétně se jednalo o tzv. souhrnnou novelu provedenou zákonem č. 7/2009 Sb.) zákonodárce projevil snahu omezit množství průlomů do zásady projednací ve sporných řízeních ze strany soudů. Důvodem této snahy zákonodárce je důraz na základní zásadu civilního procesu stanovenou Listinou základních práv a svobod (konkrétně ust. čl. 37 odst. 3 LZPS), tj. zásadu rovnosti stran. Soudy by neměly přílišnou aktivitou vyšetřovat skutkový stav, neboť takové jednání v rámci civilního sporu mohlo docházet k porušení zásady rovnosti stran.³²

K zásadě projednací v rámci sporného řízení civilního se v minulosti opakovaně vyjádřil i Ústavní soud, který v jednom ze svých rozhodnutí vyložil, že „v civilním řízení se primárně uplatňuje zásada projednací, kdy tvrzení skutečností a navrhování důkazů je prokazujících je zásadně (až na výjimky uvedené v § 120 odst. 3 věty první o. s. ř.; POZN. dnes 120 odst. 2 OSŘ) věcí účastníků řízení (§ 101 a § 120 odst. 1 o. s. ř.). Tato zásada nemůže být ve sporném řízení nahrazena zásadou vyšetřovací a soud zde není oprávněn vyhledávat za účastníka řízení důkazy svědčící v jeho prospěch a upřednostňovat tak jednu ze sporných stran. Za výsledek řízení nese procesní odpovědnost účastník řízení, neoznačí-li potřebné důkazy k prokázání svých tvrzení, nese následky toho, že soud v souladu s ust. § 120 odst. 3 věta druhá o. s. ř. vychází ze skutkového stavu zjištěného na základě důkazů, které byly provedeny.“³³

Dle Macura nelze souhlasit se striktním názorem některých autorů, podle nichž ve všech případech, kdy soud může provést důkaz i bez návrhu stran, je tím

³² JIRSA, J., DOLEŽAL, M., VANČUROVÁ, K. a kol.: Občanské soudní řízení (soudcovský komentář) Kniha II. § 79-180 občanského soudního řádu. Praha: JUDr. Karel Havlíček, 2014, s. 284 a násl.

³³ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 09. 12. 2010, sp. zn. I. ÚS 3384/10.

automaticky uplatnění zásady projednací a tím i důkazní břemeno vyloučeno. Kupříkladu pokud soud bez návrhů stran vykoná místní ohledání, bez něhož nemůže získat objektivní náhled na věc, nebo pokud nařídí znalecké dokazování ohledně skutečností, jimž bez znalce nemůže náležitě porozumět, nelze takový postup považovat za prolomení, resp. porušení zásady projednací.³⁴ Tento závěr lze přitom bez výhrad, pro jeho správnost a logičnost, podpořit.

Pro teoretické rozlišení řízení ovládaných zásadou projednací a vyšetřovací Macur současně vyložil, že rozdíl mezi oběma typy řízení spočívá v tom, že zatímco účastníci řízení ovládaných zásadou vyšetřovací jsou v zásadě pouze objektem příslušného řízení, v řízeních ovládaných zásadou projednací vystupují účastníci jako subjekty, které jsou vybavené určitými procesními prostředky, mezi které patří právo disponovat s předmětem řízení, disponovat s důkazními návrhy a prostředky atp.³⁵

2.1.2. Zásada dispoziční a zásada oficiality

Se zásadou projednací a zásadou vyšetřovací úzce souvisí i další párové zásady, a to zásada dispoziční a zásada oficiality.

Je-li řízení ovládáno zásadou dispoziční, pak platí, že účastník řízení je oprávněn řízením disponovat, tedy zejména je oprávněn nakládat s předmětem řízení, rozhodovat o tom, zda řízení bude či nebude zahájeno, určit s jakými účastníky bude řízení zahájeno, určit, zda v řízení bude pokračováno či zda bude zastaveno apod. Zásada dispoziční je typická pro řízení sporná, existují z ní však i na poli sporných řízení výjimky.

Občanský soudní řád totiž v ustanovení § 153 odst. 2 stanovuje, že soud může v určitých případech překročit návrhy účastníků a přisoudit těmto něco jiného nebo i něco více, než čeho se domáhají. To však jen za situace, jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky.

³⁴ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 43.

³⁵ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 89.

Výjimky ze zásady dispoziční v rámci řízení sporného vyplývající z ust. § 153 odst. 2 OSŘ se uplatní např. při vypořádání společného jmění manželů ve smyslu ust. § 736 a násl. občanského zákoníku, příp. při oddělení ze spoluvlastnictví a zrušení spoluvlastnictví ve smyslu ust. § 1140 a násl. OZ.

Proto v případě vypořádání spoluvlastnictví, i pokud žalobce v žalobním petitu navrhuje, aby soud přikázal určitou věc (např. nemovitost) jemu do výlučného vlastnictví, a to za přiměřenou náhradu ve prospěch druhého spoluvlastníka, soud ve smyslu ust. § 1144 OZ nejprve posoudí, zda je možné věc rozdělit, aniž by se tím podstatně snížila její hodnota a pokud takové rozdělení možné je, rozhodne o rozdělení společné věci. V daném případě, ačkoliv se jedná o řízení sporné, soud překročí návrh žalobce a rozhodne ve sporu shora popsáním způsobem i přestože žalobce tak žalobou ani později v rámci řízení vůbec nenavrhoval a současně žalovaný od počátku v řízení navrhoval, aby s ohledem na ust. § 1140 odst. OZ soud žalobu zamítl z důvodu, že žalobce usiluje o vypořádání v nevhodnou dobu nebo jen k újmě některého ze spoluvlastníků a tedy způsob, kterým soud rozhodne, nenavrhoval žádný z účastníků.

Naproti tomu v řízení ovládaném zásadou oficiality je procesní aktivita svěřena do rukou soudu a soud v řízení postupuje tzv. *ex officio*, tedy z úřední povinnosti. Řízení ovládaná zásadou oficiality mohou být zahájena na návrh některého z účastníků, většina z nich však může být zahájena i bez jakékoliv procesní aktivity kteréhokoliv účastníka, tedy i bez návrhu. Soud v takovém případě zahájí řízení, současně i určí, co je či bude jeho předmětem, kdo je či bude účastníkem apod. Zásada oficiality je typická pro řízení nesporná.³⁶

Jakkoliv tedy platí, že zásada dispoziční je typická pro řízení sporná a zásada oficiality pro řízení nesporná, neznamená to bez dalšího, že by se v řízeních sporných nemohla užít zásada oficiality a v řízeních nesporných zásada dispoziční.

Užití zásady oficiality v řízení sporném vyplývá z ust. § 100 odst. 1 OSŘ, dle kterého „*jakmile bylo řízení zahájeno, postupuje v něm soud i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Přitom usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně.*“ Soud však ani v tomto případě není

³⁶ K problematice vzájemného vztahu zásady projednací a vyšetřovací více: MACUR, J.: Zásada projednací v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1997.

na základě zásady oficiality oprávněn činit takové úkony, které jsou zákonem svěřeny výslovně do dispozice účastníkům (např. právo změnit žalobu, právo navrhnout soudu, aby vydal rozsudek pro zmeškání, právo podat opravný prostředek, je-li tento podle zákona přípustný apod.).³⁷

Skutečnost, zda je řízení ovládáno zásadou oficiality či zásadou dispoziční přímo souvisí s tím, zda se v řízení budou vyskytovat procesní břemena. Výskyt procesních břemen je totiž typický pro řízení vedená zásadou dispoziční. Jen v situaci, kdy je účastník oprávněn předmětem řízení disponovat, lze jej totiž procesním břemenem zatížit (samozřejmě je třeba vzít v úvahu výjimečné situace, které však budou v naprosté minoritě).

2.1.3. Zásada formální pravdy a materiální pravdy

Zásadě materiální a formální pravdy není často v současné procesualistice věnován potřebný prostor, což lze demonstrovat mimo jiné na skutečnosti, že v základních literaturách věnujících se procesualistice je této problematice věnováno toliko několik stran, ačkoliv jde o rozsáhlá díla.³⁸ Lze jistě namítat, že citované monografie jsou primárně určeny studentům právnických fakult a při tvorbě monografií určených právě této specifické skupině je vždy nezbytné pečlivě vážit mezi složitostí tématu či výkladu a přínosu pro čtenáře. Zásady materiální a formální pravdy jsou však základem pro vyložení většiny „moderních“ institutů civilního procesu, jako jsou rozsudek pro zmeškání, kvalifikovaná výzva, koncentrace řízení apod., v důsledku čehož by bylo vhodné přinejmenším uvažovat o rozšíření výkladu v tomto směru.

Absolutní závěr v tom smyslu, že zásada materiální pravdy ovládá řízení nesporná a zásada pravdy formální řízení sporná, by nebyl správný. Na druhou stranu je třeba vnímat skutečnost, že zásada formální pravdy se daleko více

³⁷ Srov. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 31.

³⁸ Např. v monografii WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, jsou materiální a formální pravdě věnovány 4 strany z celkem 711 stran; v monografii SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, jsou materiální a formální pravdě věnovány necelé 2 strany z celkového počtu z celkem 432 stran.

prosazuje na úkor pravdy materiální v řízení sporném, než je tomu v řízení nesporném.

V kontextu shora popsaných zásad je nezbytné primárně zmínit smysl a účel činnosti soudů v civilním procesu a až v návaznosti na to se věnovat formální a materiální pravdě.

Činnost soudu v civilním řízení má směřovat k zajištění spravedlivé ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků. Za tím účelem soudy v občanském soudním řízení projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci. Rozhodování předpokládá vždy určitý autoritativní výrok soudu jako orgánu státu, kterým soud projevuje vůli upravit určité právní vztahy mezi osobami navzájem.³⁹

Systém fungování civilního (a to nejen) soudnictví v České republice (tedy v systému kontinentálního práva) spočívá na existenci obecných právních norem a existenci konkrétní soudem posuzované situace.

Z hlediska rozhodování soudů je vycházeno ze základní premisy, že soud zná právo (*iura novit curia*) a dále že existují určité konkrétní skutkové okolnosti daného případu, které jsou následně soudem subsumovány pod obecné právní normy, což vyústí ve vydání individuálního právního aktu.

Posuzování konkrétních skutkových okolností, které předchází zmiňované subsumpci pod obecnou právní normu, je věcí dokazování. Podstata soudního dokazování nespočívá v psychickém působení na osobnost soudce, aby si vytvořil určité vnitřní přesvědčení o skutkovém stavu věci,⁴⁰ ale ve vytváření určité struktury informací, v jejich logickém zpracování, na jehož základě může soud věc zhodnotit a následně vynést rozhodnutí.⁴¹

Ze shora uvedeného v první řadě vyplývá, že jakkoliv o konkrétních právech a povinnostech účastníků rozhoduje soud (rozuměj instituce), soud je vždy v daném případě reprezentován určitým konkrétním soudcem, tedy člověkem. Současně ze shora uvedeného vyplývá, že individuální právní akt je (měl by být) ve sporném

³⁹ SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997, s. 350.

⁴⁰ Byť i to je v některých případech poměrně podstatné, neboť i soudci jsou lidmi, kteří se v praxi mohou nechat ovlivnit sympatiemi či antipatiemi k účastníkům, což v některých případech vede k tomu, že se účastníci v rámci svých výstupů před soudem snaží soudci „vlichotit“ či zejména proti stranu v očích soudce dehonestovat či očernit.

⁴¹ MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2.

řízení vždy vydáván na základě posuzovaných okolností (např. dle konkrétních tvrzení, konkrétních důkazních prostředků).

Popsaná pravidla přitom samozřejmě nejsou specifikem českého soudnictví, ale s určitými místními odlišnostmi platí i v ostatních zemích spadajících pod kontinentální právní systém.⁴²

Při výkladu o materiální a formální pravdě je nezbytné vymezit především pojem „pravda“, což z této problematiky činí problém nejen právní, ale spíše právně-filozofický. Lze se domnívat, že ona skutečnost může být jedním z důvodů, pro který se v současné době materiální a formální pravdě nevěnuje taková pozornost, jak by bylo vhodné.⁴³

Postmodernismus proces vědění poměrně relativizuje a zabývá se tím, do jaké míry je možné vůbec skutečnosti poznávat, neboť aby mohla být určitá skutečnost poznána, musí se nejprve společnost shodnout na jistých rysech, při kterých danou věc je možné považovat již za poznanou a za jakých okolností nikoliv. Shora popsany obecný závěr pak lze užít i pro posouzení pravdy. Jelikož společnost sama určuje, co pravdou je a co není, pravdou není to, jak danou situaci hodnotí konkrétní jednotlivec, ale jak na danou okolnost hledí společnost. Z toho důvodu je dle postmodernistů v podstatě nemožné zjistit u soudu objektivní pravdu a tuto prokázat, neboť objektivní pravdu před soudem nehodnotí společnost, ale konkrétní osoba, tedy soudce, který o věci rozhoduje. Z hlediska filozofického tedy není objektivní pravdu před soudem vůbec možné zjistit.⁴⁴

Objektivní pravdou v řízení před soudem může být pouze určité subjektivní přesvědčení určitého konkrétního soudce, který ve věci rozhoduje o tom, jaký je skutečný skutkový stav.⁴⁵

V souvislosti se shora uvedeným lze tedy patrně uzavřít, že objektivní pravdu v pravém slova smyslu v řízení před soudem zjistit nelze.

⁴² Srov. např. BAJCURA, A., a kol.: Občianské procesné právo. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995, s. 103.

⁴³ Což může být důsledkem trendu zjednodušování a zlehčování problematik, částečného odklonu od základních zásad jednotlivých odvětví a příklonu k popisnému formálnímu vyjádření nastavení pravidel bez dostatečné návaznosti na materiální podstatu věci.

⁴⁴ Srov. např. LYOTARD, F.: O postmodernismu. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993.

⁴⁵ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 81.

Právní teorie však rozlišuje pro potřeby právní vědy pojmy „**materiální pravda**“ (někdy označována za objektivní pravdu) a „**formální pravda**“.

„Zásada materiální pravdy ve své nejryzejší podobě vyjadřuje ideu, podle níž soud poskytuje v civilním soudním řízení ochranu právům a právem chráněným zájmům, o jejichž existenci je zcela přesvědčen na základě skutkových zjištění o věci odpovídajících skutečnému stavu.“⁴⁶

Zásada materiální pravdy, byla-li by užívána bez jakéhokoliv omezení, by v určitých případech, pokud by ona objektivní pravda nebyla zjistitelná (což v praxi může velmi často nastat), vedla k odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*), což je v demokratickém státě nepřípustné.

Jakkoliv by ono odepření spravedlnosti nebylo vedeno libovůli soudu či státu, pokud by konkrétní řízení bylo vždy vedeno snahou o zjištění absolutní materiální pravdy, mnoho řízení by v takovém případě nemohlo být rozhodnuto pro nemožnost zjištění objektivní pravdy. Na rozdíl od trestního práva totiž neexistuje na poli práva civilního zásada *in dubio pro reo* (v pochybnostech ve prospěch), když tato rozdílnost obou řízení vyplývá ze zcela odlišné role každého z řízení. Jestliže bylo zahájeno civilní řízení, soud nesmí odmítnout rozhodnout. Soud musí rozhodnout na základě maximálně zjistitelné pravděpodobnosti a nadále podle ní jednat, jako by to byla prokázaná pravda.⁴⁷

Na rozdíl od filozofického pohledu tedy nelze na materiální pravdu ve smyslu právní vědy ze shora popsaných důvodů nahlížet jako na absolutní, objektivní a nepřekročitelnou pravdu, ale jako na soudem zjistitelnou pravdu, nezátíženou formálními pravidly. Je-li konkrétní soudní řízení ovládáno zásadou materiální pravdy, soud by měl v rámci konkrétní situace dospět k co možná nejvěrnějšímu obrazu objektivní pravdy, a to dle možností daného řízení. Rozhodnutí soudu by se pak mělo co možná nejvíce blížit objektivní pravdě bez ohledu na procesní aktivitu účastníků, jejich schopnosti apod.

⁴⁶ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 36.

⁴⁷ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 217.

Zásada materiální pravdy má „silnější“ postavení v řízeních vedených zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací, kde soud odpovídá za výsledek řízení. Takovými řízeními jsou zpravidla řízení nesporná.

Pokud jde o formální pravdu, definičně je tato poměrně nesnadno uchopitelná. Např. Svoboda uvádí následující definici formální pravdy: „**Formální pravdou jsou tedy skutková zjištění soudu, k nimž soud během řízení na základě zákonem upraveného postupu dospěl jinak než cestou dokazování, a o nichž lze předpokládat, že mohou být v rozporu s objektivní realitou.**“⁴⁸

Svoboda dále uzavřel, že při hledání formální pravdy soud postupuje za účelem vydání rozhodnutí dle stanovených pravidel často bez toho, aby se snažil zjistit skutkový stav, resp. skutkový stav bylo objektivně možné vzít z daných okolností bez dalšího za prokázaný.⁴⁹

Dle názoru Winterové: „*princip formální pravdy znamená takový formalismus procesu, který je založen na dodržení určitých forem (a dokonce formulí), podle nichž je dán výsledek procesu, který buď je, nebo není v souladu se skutečností.*“⁵⁰

V řízení ovládaném zásadou formální pravdy tedy soud postupuje tak, že se, v situacích předvídaných zákonem, spokojí při hledání pravdy se závěrem vyplývajícím ze splnění či nesplnění určitých pravidel, jejichž důsledky stanovuje právní předpis.

Tak např. ve smyslu ust. § 120 odst. 3 OSŘ soud může vzít za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků. Ve smyslu shora citovaného ustanovení toto lze pouze ve vztahu ke skutkovým, nikoliv právním, zjištěním, což následně potvrdila i rozhodovací praxe.⁵¹ V důsledku tohoto pravidla tedy např. není možné, aby soud vzal za své tvrzení účastníků co do platnosti či neplatnosti smluvního ujednání. Pokud soud vezme za svá skutková zjištění shodná tvrzení účastníků, pro soud v daném ohledu není podstatné, zda závěr vyplývající ze shodných tvrzení účastníků je totožný s materiální tedy objektivní pravdou. Podstatné pro soud je, že

⁴⁸ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 19.

⁴⁹ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 36.

⁵⁰ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 80.

⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 05. 2012, sp. zn. 32 Cdo 622/2011.

v řízení byla splněna určitá pravidla předpokládaná zákonem (shodné tvrzení účastníků o skutkovém závěru) a soud tak může danou skutečnost považovat za prokázanou.

V daném kontextu je vhodné zmínit, že ač v minulosti někteří autoři volali po „nové konstrukci“ institutu shodných tvrzení, podle které by za shodné bylo považováno i takové tvrzení, které protistrana výslovně nerozporuje (zjednodušeně kdo mlčí, souhlasí),⁵² tato koncepce přijata nebyla, a proto za shodná tvrzení je dnes stále možno považovat pouze takové tvrzení, na kterém se účastníci výslovně shodnou.⁵³ Soud může vzít za shodná tvrzení účastníků jen taková tvrzení, která se týkají skutkového stavu, nikoliv tvrzení o jejich právním hodnocení.⁵⁴

Stejně tak je projevem zásady formální pravdy situace, kdy soud vydá rozsudek pro uznání ve smyslu ust. § 153a OSŘ, rozsudek pro zmeškání ve smyslu ust. § 153b OSŘ či rozsudek na základě kvalifikované výzvy ve smyslu ust. § 114b OSŘ.

Ve všech těchto případech soud nezná materiální pravdu, tedy zda je nárok uplatňovaný žalobou po právu či nikoliv, ale jelikož byly splněny určité zákonem předpokládané podmínky (např. že žalovaná strana nárok uznává), soud vydává rozhodnutí bez ohledu na to, zda je v souladu s materiální pravdou či nikoliv. Soud tak činí právě z důvodu, že řízení je ovládáno zásadou formální pravdy.

Shora popsané „učebnicové“ případy institutů sloužících k hledání formální pravdy však nejsou jedinými situacemi či instrumenty civilního procesu, které jsou odrazem zásady formální pravdy.

Například koncentrace řízení ve smyslu ust. § 114c a § 118b OSŘ je též projevem zásady formální pravdy, neboť soud rozhoduje řízení na základě tvrzení účastníků a důkazů jimi předloženými pouze do určitého časového okamžiku. Svoboda koncentraci řízení označuje jako skutkový a důkazní „stop stav“⁵⁵, od

⁵² MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. Právní rozhledy. 2004, č. 13.

⁵³ Srov. ustanovení § 120 odst. 4 OSŘ.

⁵⁴ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 867.

⁵⁵ Srov. např. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 156.

jehož uplynutí již nelze měnit ze strany účastníků skutková tvrzení, ani označovat nové důkazy k provedení.⁵⁶

Jakkoliv existují důvody tzv. prolomení zákonné koncentrace, nejedná-li se o zákonem předvídané případy prolomení pravidla koncentrace řízení, soud rozhoduje na základě tvrzení a důkazů, které strany učinily či předložily pouze do určité doby bez ohledu na to, že např. jiný důkaz může hodnocení soudu zcela změnit. Soud v daném případě pouze zhodnotí, zda byl důkaz předložen před koncentrací řízení či po ní, příp. zda existují okolnosti, v důsledku kterých by bylo možné prolomit koncentraci řízení, a dle toho rozhodne, zda je důkaz přípustný či nikoliv. Soud v daném případě rozhoduje dle zákonem stanovených pravidel a nehledá tak objektivní pravdu.

Zásada formální pravdy je dnes typická pro řízení vedená zásadou projednací a zásadou dispoziční, kde neodpovídá za výsledek řízení soud, ale účastníci a je věcí účastníků řízení určit, o čem má být rozhodnuto (a to jak z hlediska předmětu práva, tak i z hlediska jeho rozsahu).⁵⁷

Primárně by se soudy měly snažit především o nalezení materiální, tedy objektivní pravdy, zejména s ohledem na vývoj procesního práva se však se zjištěním formální pravdy patrně lze v zákonem předvídaných případech spokojit.⁵⁸

V kontextu procesních břemen lze učinit závěr, kdy pokud by bylo konkrétní řízení zcela ovládáno zásadou materiální pravdy a byla-li by tato užívána bez jakéhokoliv omezení, veškerá odpovědnost za výsledek daného řízení by ležela výlučně na bedrech soudu. Pokud by v popsaném případě absolutní aplikace zásady materiální pravdy soud výlučně odpovídal za objasnění věci, nemohli by účastníci být v daném řízení zatíženi procesními břemeny (procesní břemeno totiž přenáší odpovědnost za výsledek řízení na bedra účastníků). V daném kontextu lze proto vyslovit závěr, že procesní břemena se vyskytují majoritně v řízeních, ve kterých se silněji prosazuje zásada formální pravdy.

⁵⁶ Respektive účastník takový důkaz označit může, soud by jej však po zkoncentrování řízení neměl provést, nejedná-li se o některý z důvodů pro prolomení koncentrace řízení.

⁵⁷ ZOULÍK, F.: Soudy a soudnictví. Praha: C.H.BECK/SEVT, 1995, s. 128.

⁵⁸ Více např. MACUR, J.: Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

V souvislosti se shora popsaným je však vhodné zmínit i odlišný názor na problematiku nalézání pravdy v civilním procesu. Dle názoru Brtníka existuje jen jedna pravda, a tedy pravda objektivní. Smyslem každého soudního řízení a úkolem každého soudu pak při soudním řízení je vždy pouze nalezení této objektivní pravdy a vždy je pouze otázkou, jednak

- a. do jaké míry je tato materiální pravda poznatelná a dále
- b. do jaké míry je tato pravda ve sporu reálně poznána.

V soudním řízení soud s cílem zjistit materiální pravdu provádí dokazování, když v rámci své činnosti zjišťuje určitou tzv. „procesní pravdu“, která je pouze více či méně obrazem pravdy materiální dle toho, do jaké míry se podařilo objasnit materiální pravdu.⁵⁹

Jakkoliv se lze s tímto názorem částečně ztotožnit, nelze než uzavřít, že popsaná teorie se věrohodně nevypořádá právě s moderními instituty civilního řízení sporného, jež mají za následek nalezení formální pravdy. Jakkoliv se lze ztotožnit s názorem Brtníka, že pravda je pouze jedna, a to materiální, nelze v první řadě pominout, že např. rozhodnutím na základě rozsudku pro zmeškání soud jednoznačně nehledá pravdu, ale pouze formálně rozhoduje ve sporu dvou účastníků dle toho, zda byla naplněna určitá formální pravidla.

Současně hovoří-li Brtníkova teorie pouze o jedné pravdě, a to o pravdě materiální a následně sám autor používá termín procesní (tedy „druhá“) pravda, lze uzavřít, že obě teorie (teorie o materiální a formální pravdě, jako i teorie o materiální a procesní pravdě), dospívají k podobným závěrům, o jedné objektivní pravdě a pravdě „zdánlivé“, bez ohledu na to, zda je nazvána formální pravdou, subjektivní pravdou či procesní pravdou.

Ve vztahu k formální pravdě, která je dnes nezpochybnitelnou součástí civilního řízení sporného se v minulosti vyjádřil Macur, který uzavřel, že: *„zákonodárce celkovou úpravou civilního soudního řádu nesleduje cíl poznání skutečností, ale cíl prosazení práva. Je-li tohoto cíle dosaženo postupem, který je v souladu s formálními pravidly civilního procesu, nemá smysl klást otázku, zda meritorní rozhodnutí je v souladu se skutečnými hmotněprávními poměry, resp. zda*

⁵⁹ Srov. BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu. Bulletin advokacie. 2010, č. 10.

skutkový stav, z něhož soud v souladu s ustanoveními civilního soudního řádu vychází, odpovídá či neodpovídá skutečnosti.“⁶⁰

Patrně lze uzavřít, že zejména v případě sporných řízení lze v průběhu doby sledovat postupný odklon od materiální pravdy ve prospěch pravdy formální. Děje se tak zejména s ohledem na snahu zákonodárce o urychlení řízení, jeho zefektivnění, zlevnění a v konečném důsledku i zajištění přístupu jednotlivce k právu.⁶¹ Stav, kdy urychlení řízení nastává na úkor zjištění materiální pravdy, je sice pochopitelný, otázkou však je, zda i žádoucí. S ohledem na celospolečenskou situaci je tento trend nicméně tolerován.

2.2. Sporná a nesporná řízení

Jak již shora uvedeno, některé základní zásady civilního procesu se až na výjimky uplatňují ve všech civilních řízeních, jiné se uplatňují toliko v některém z druhů civilního procesu.

Civilní řízení nalézací jsou přitom (mj.) členitelná na řízení nesporná a sporná, přičemž platí, že každá ze shora popsaných odvětvových zásad se uplatňuje primárně v jednom řízení a v druhém spíše nikoliv. Tyto párové zásady, jimiž jsou jednotlivé druhy řízení ovládány, díky tomu odlišují řízení sporná od řízení nesporných. Vzhledem k dalšímu výkladu týkajícímu se procesních břemen a procesních povinností je přitom členění nalézacího civilního řízení poměrně zásadní a je tak třeba dané problematice v této práci věnovat alespoň minimální prostor.

2.2.1. Nesporná řízení

Nesporná řízení jsou ovládána zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací (viz výše v této práci) a jejich podmínky jsou dnes vymezeny samostatným právním předpisem, a to zákonem o zvláštních řízeních soudních.

⁶⁰ MACUR, J.: Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie. 1998, č. 9.

⁶¹ Zdlouhavé, neefektivní či např. drahé soudní řízení může mít za následek faktickou nemožnost realizace práva jednotlivce na soudní ochranu vyplývající z Listiny základních práv a svobod.

Jestliže před soudem proti sobě stojí dva účastníci (nebo dvě skupiny účastníků), kteří nedisponují předmětem řízení (což se projevuje např. tím, že se účastníci nemohou dohodnout na smíru a tím řízení skončit), jedná se o řízení nesporné. Jestliže to nejsou sami účastníci, kdo disponuje předmětem řízení, je to soud, který má právo a zároveň povinnost zjišťovat všechny skutečnosti důležité pro meritorní rozhodnutí.⁶²

Se shora uvedeným pravidlem souvisí, že v nesporných řízeních není možné využít institutu rozsudku pro zmeškání, příp. rozsudku pro uznání, které byly zavedeny do občanského práva procesního převážně z toho důvodu, aby řízení urychlily. Tato „urychlení“ totiž spočívají v tom, že se do jisté míry určité, pro věc rozhodné, okolnosti předpokládají, nikoliv však prokazují, čímž je kladen v těchto situacích větší důraz na pravdu formální.

Důraz na formální (nikoliv materiální) pravdu lze do jisté míry připustit ve chvíli, kdy předmětem řízení disponují sami účastníci (tedy u sporných řízení), nikoliv však ve chvílích, kdy za výsledek sporu je odpovědný soud a soud je proto povinen veškeré důležité okolnosti bezpečně zjistit. Nelze však bez dalšího uzavřít, že nemohou existovat (či neexistují) případy, kdy i v nesporných řízeních nedojde k aplikaci zásady projednací, a naopak v řízení sporném k aplikaci institutu typického pro řízení ovládané zásadou vyšetřovací a oficiality.

Kupříkladu již shora zmiňovaná shodná tvrzení účastníků jsou většinou typická pro řízení sporná, v určitých případech jsou však přípustná i v některých nesporných řízeních.⁶³

Z pohledu této práce je dále podstatné, že v nesporných řízeních sice též vystupují instituty důkazní povinnosti a povinnosti tvrzení, nikoliv však důkazní břemeno a břemeno tvrzení.⁶⁴ Zjednodušeně řečeno to znamená, že ač může být některému účastníku nesporného řízení uložena povinnost tvrzení nebo povinnost

⁶² SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 92.

⁶³ Kupříkladu i v pozůstalostním řízení, které je typickým zástupcem nesporných řízení, jehož právní úprava je obsažena v zákoně o zvláštních řízeních soudních, a které je zahajováno z úřední povinnosti, se účastníci mohou na některých okolnostech shodnout (např. co je či není součástí pozůstalosti, jaká je hodnota věci spadající do pozůstalosti).

⁶⁴ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 653.

důkazní, její nesplnění nemůže být na újmu této straně ve smyslu neúspěchu ve věci.⁶⁵

2.2.2. Sporná řízení

Z pohledu této práce jsou podstatnější řízení sporná. Dle některých autorů je sporné řízení do jisté míry určitou spoluprací účastníků, kteří svými tvrzeními a svými důkazními návrhy spoluvytvářejí předmět sporu. Vzhledem k tomu, že účastníci sporného řízení mají zpravidla opačné zájmy, tito autoři hovoří o spolupráci negativní.⁶⁶

„Slovo spor má různé významy. V logice se jím rozumí jednak spor (rozpor) mezi pravdivým a nepravdivým výrokem, opírající se o tzv. zákon totožnosti, nebo rozepře mezi nejméně dvěma osobami, které se přou o nějakou tezi, tj. o pravdivost či nepravdivost nějakého tvrzení.“⁶⁷

Ze *sociologického* hlediska lze civilní řízení sporné označit za konflikt řešený bojem, byť ve vysoce kultivovaných podmínkách institucionalizovaných procesním právem.⁶⁸

Jakkoliv se lze ztotožnit se shora popsáním výkladem pojmu *sporné řízení*, nelze zapomenout, že i nesporná řízení (např. již zmiňované řízení o pozůstalosti) jsou v praxi často bojem, současně i v rámci řízení nesporného dochází často ke sporům. Samozřejmě je nezbytné nahlížet na oba typy řízení z pohledu právního.

Oproti nespornému řízení je řízení sporné zahajováno vždy na návrh – žalobou. Žaloba je procesním úkonem, kterým se žalobce obrací na soud a žádá o poskytnutí právní ochrany proti žalovanému. Žaloba tedy vyvolává (zahajuje) řízení, uvádí do pohybu soudní aparát, vymezuje konkrétní účastníky, stejně jako

⁶⁵ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 866.

⁶⁶ Srov. MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 110 a násl.

⁶⁷ KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 173.

⁶⁸ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 113.

závazně vymezuje konkrétní předmět řízení. Žaloba dále zakládá povinnost soudce v souladu s právem rozhodnout o věci.⁶⁹

Sporná řízení jsou typicky ovládána zásadou projednací a zásadou dispoziční. Právní úpravu sporných řízení lze nalézt převážně v občanském soudním řádu, byť jak shora již popsáno, v některých případech mohou do civilního sporu zasahovat i jiné právní předpisy, jako například občanský zákoník.

Procesní břemena se vyskytují majoritně v řízeních ovládaných zásadou projednací, dispoziční a v řízeních, ve kterých se silněji prosazuje zásada formální pravdy na úkor pravdy materiální. Takovými řízeními jsou v civilním procesu nalézací řízení sporná.

Dílčí shrnutí

Civilní proces je ovládán základními principy, které jsou pro „všechna“ civilní řízení stejná (samozřejmě až na výjimky).

Civilní proces je vnitřně dělitelný pojem, přičemž v praxi existují různé druhy řízení, které jsou (vedle základních zásad společných pro „všechna“ řízení) ovládány dalšími tzv. párovými či odvětvovými zásadami. Pro potřeby této práce je zásadní řízení nalézací a jeho vnitřní členění na řízení sporná a nesporná.

Zatímco řízení sporná jsou typicky ovládána zásadou dispoziční a projednací, v řízeních nesporných se v převažující míře uplatňuje zásada oficiality a vyšetřovací. Vedle toho také platí, že v řízení sporném se oproti řízení nespornému více prosazuje zásada formální pravdy na úkor pravdy materiální.

Shora popsané členění civilního procesu je zásadní zejména proto, že ve sporných i nesporných řízeních se sice vyskytují procesní povinnosti, avšak procesní břemena lze seznat až na výjimky toliko v jednom z nich. Vzhledem k tomu, že řízení sporné je ovládáno zásadou projednací a dispoziční, vyskytují se na poli řízení sporných procesní břemena, zatímco na poli zásady vyšetřovací a oficiality až na výjimky nikoliv.

⁶⁹ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 191.

Ač tedy může být i v nesporném řízení některému účastníku uložena povinnost tvrzení nebo povinnost důkazní, standardně její nesplnění nemůže být na újmu této straně ve smyslu neúspěchu ve věci, neboť účastníka nesporného řízení běžně procesní břemena (důkazní, tvrzení, substancování) nezatěžují.

Svým způsobem procesní břemena též oslabují materiální pravdu, neboť v kombinaci se zásadou projednací a dispoziční přenáší odpovědnost za zjištění pravdy na účastníka, čímž de facto mohou omezovat soud v tom, aby hledal pravdu materiální tím, že se např. ztotožní se shodnými tvrzeními účastníků, ale dále i tím, že rozhodne o nepřiznání nároku pro neunesení některého z procesních břemen, byť je sám přesvědčen o tom, že materiální pravda je odlišná od soudního verdiktu.

3. Procesní břemena

Je-li v dnešní době pojednáváno o procesních břemenech, ve většině případů je hovořeno toliko o břemenu důkazním, břemenu tvrzení, ve výjimečných případech též o břemenu substancování. Přes tuto praxi nelze uzavřít, že existují pouze tři procesní břemena shora zmíněná, spíše je třeba přijmout závěr o jejich neurčitěm počtu.

Tento fakt vyplývá mj. ze skutečnosti, že všechna shora zmíněná břemena jsou produktem teorie procesualistiky a žádné z nich není zákonem výslovně upraveno. Svým způsobem jde tedy o „umělý produkt“ právní teorie, vzhledem k čemuž nelze výčet břemen uzavřít, neboť teorie může kdykoliv přijít s formulací nových břemen, a to například v návaznosti na novelu občanského soudního řádu či jiného procesního předpisu. Stejně tak může být „nové“ břemeno popsáno v rámci nějaké objevné a zcela převratné právní teorie některým ze současných procesualistů (taková varianta je asi méně pravděpodobná, neboť sice si lze snadno představit formulování nové teorie, hůře již si lze představit její všeobecné přijetí právníkou obcí).

Ostatně břemena tvrzení, důkazní a substancování nejsou jedinými procesními břemeny, která byla teorií v minulosti formulována. Např. v rámci *důkazní teorie úplného skutkového stavu* bylo hovořeno o *břemenu vysvětlování*, *břemenu obrany* či *břemenu vyvracení*. Tato teorie, byť měla své zastánce, nebyla většinově přijata a lze ji tak dnes považovat za překonanou.⁷⁰ Z tohoto důvodu ani současná procesualistika s těmito břemeny dále nepracuje a nemá proto valný smysl se jim v této práci dále podrobněji věnovat.

Přestože tedy nelze ve smyslu shora uvedeného pominout fakt, že mohou existovat (a patrně i existují) jiná procesní břemena než břemeno tvrzení, důkazní a substancování, soudobá procesualistika s jinými břemeny převážně nepracuje.

V kontextu se zmiňovanými procesními břemeny (tvrzení, důkazní, substancování) je dále třeba zabývat se procesními povinnostmi a případně též vzájemným vztahem procesních břemen a procesních povinností.

⁷⁰ MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 51 a násl.

V minulosti někteří autoři zastávali názor, že zatímco na poli občanského práva hmotného se vyskytují subjektivní práva a subjektivní povinnosti, jimiž jsou nadány občanskoprávní subjekty na základě hmotněprávních norem, na poli procesněprávním jsou korelátem subjektivních práv a povinností procesní možnosti a procesní břemena.⁷¹ Jinak řečeno tito autoři měli za to, že povinnosti existují pouze v hmotném právu a břemena se vyskytují pouze v právu procesním.

Tyto závěry jsou však z dnešního pohledu též považovány za překonané, když v odborné veřejnosti panuje shoda ohledně skutečnosti, že v prostředí procesního práva vedle sebe existují jak procesní povinnosti, tak procesní břemena.⁷²

V okamžiku, kdy procesualisté přiznali, že povinnosti existují i na poli práva procesního, bylo třeba hledat kritérium, na jejichž základě by došlo k odlišení procesních břemen od procesních povinností.

3.1. Vztah procesních břemen a procesních povinností

Z pohledu teoretického je poměrně nesnadné procesní břemena od procesních povinností odlišit. V minulosti se mnoho procesualistů snažilo o nalezení nejrůznějších kritérií, na jejichž základě by oba pojmy bez pochyb a beze zbytku rozlišili.

Jedno z takto uvažovaných kritérií odlišující procesní povinnosti od procesních břemen bylo spatřováno v následku nereflexování břemena či povinnosti účastníkem. Teoretikové v této souvislosti uzavírali, že zatímco neunesení procesního břemena účastníkem znamená toliko, že tento účastník jedná proti vlastním zájmům, nedodržení povinnosti je porušením a jako takové je sankcionováno. Tato teorie nebyla v rámci procesualistů následně většinově přijata. Macur v daném kontextu zdůraznil, že též neúspěch ve věci z důvodu neunesení břemena (např. důkazního) je svým způsobem sankcí, a to často dokonce účinnější než např. peněžní sankce. Proto následně byl přijat názor, dle kterého procesní

⁷¹ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78.

⁷² Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79.

sankce se uplatňuje v obou případech (tj. jak v případě procesní povinnosti, tak i v případě procesního břemena), neboť účelem obou je stimulovat procesní strany k určitému procesnímu jednání.⁷³

Uvažované dělicí kritérium v podobě sankce za porušení procesní povinnosti či za neunesení procesního břemena je proto teorií považováno nikoliv za odlišující prvek, ale za společný rys obou institutů, ze kterého lze spíše do jisté míry vyvodit nemožnost nalezení zřetelné linie mezi procesními břemeny a procesními povinnostmi.⁷⁴

Dle Macura se nakonec přesvědčivé kritérium, které by odlišovalo procesní povinnosti od procesních břemen beze zbytku, nalézt nepodařilo.⁷⁵ Teorie se nicméně určitým dělicím kritériím alespoň přiblížila.

Rozdílnost mezi procesní povinností a procesním břemenem totiž spočívá v tom, že zatímco povinnost lze uložit kterékoliv straně sporu (kterémukoliv účastníkovi) bez ohledu na charakter jejího postavení (dokonce splněním identické povinnosti může soud pověřit obě strany současně, jak se často v praxi také děje), je-li procesním břemenem zatížena strana „A“, nelze již tím samým břemenem zatížit stranu „B“ (jestliže např. žalobce tíží důkazní břemeno ve vztahu k poskytnutí plnění žalovanému, nemůže být z podstaty daného institutu stejným břemenem zatížen žalovaný).⁷⁶

Další kritérium, které od procesních povinností odlišuje procesní břemena, lze spatřovat v protiprávnosti následku. Oproti procesním povinnostem totiž v případě procesních břemen platí, že strana neunášející břemeno nejedná protiprávně, neboť neporušuje žádnou povinnost – strana toliko nanejvýš jedná proti svým vlastním zájmům. Nerespektování procesního břemena Macur chápe jako sankcionovanou procesní povinnost.⁷⁷

⁷³ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80.

⁷⁴ Srov. např. MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 125.

⁷⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 79.

⁷⁶ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003.

⁷⁷ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

Macur proto ve věci rozlišování břemen a povinností uzavřel, že je třeba přijmout závěr o existenci procesních břemen a procesních povinností existujících vedle sebe, přičemž od sebe nejsou tyto pojmy nijak zásadně odlišné. Vzhledem k této skutečnosti jsou pojmy „povinnost“ a „břemeno“ často v praxi, ale i právní teorii, zaměňovány.

V základních monografiích věnujících se civilnímu procesu se při výkladu principů dokazování běžně oba pojmy „vzájemně zastupují“, jakož je též relativně obvyklé při výkladu pojmu „břemeno“ užívat slovo „povinnost“.⁷⁸

Případná záměna pojmů procesní břemeno a procesní povinnost s ohledem na poměrně nepodstatnou odlišnost obou pojmů nečiní podstatné teoretické ani legislativně-technické potíže a pro praxi taková záměna nemá významné negativní důsledky.⁷⁹

Zvláštní pozornost je jistě v této souvislosti vhodné věnovat pojmům důkazní břemeno a důkazní povinnost, jakožto konkrétním typům procesního břemena a procesní povinnosti. Ostatně občanský soudní řád pracuje s pojmy povinnost tvrdit a důkazní povinnost, nikoliv s pojmy břemeno tvrzení a břemeno důkazní (např. dle ust. § 101 OSŘ platí, že: „*k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení, jsou účastníci povinni zejména a) tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti, b) plnit důkazní povinnost (§ 120 odst. 1 a další procesní povinnosti uložené jim zákonem nebo soudem.*)“, případně dle ust. § 120 odst. 1 OSŘ: „*účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení*“).

Vzhledem k tomu, že pro pochopení rozdílu mezi pojmy břemeno tvrzení a povinnost tvrzení, jakož i břemeno důkazní a povinnost důkazní, je třeba hlubší znalosti problematik břemena tvrzení a důkazního břemena a vnitřního členění obou pojmů, bude o rozdílech mezi břemenem tvrzení a povinností tvrzení, resp. důkazním břemenem a důkazní povinností pojednáno v této práci dále vždy v příslušné kapitole pojednávající o konkrétním procesním břemenu.

⁷⁸ Například v díle KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: *Občanské právo procesní*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, je na str. 212 uvedeno následující: „*Účastník má tedy jednak povinnost tvrzení (tzv. břemeno tvrzení) a dále povinnost důkazní (tzv. důkazní břemeno)*“.

⁷⁹ Srov. MACUR, J.: *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 88 a násl.

V tuto chvíli je ještě třeba zůstat u výkladu procesních břemen a povinností v obecné rovině.

V moderním demokratickém státě je kladen velký důraz nejen na rovnost stran v řízení před soudem, ale v rámci sporného civilního procesu je účastníkům řízení též vložen do dispozice předmět řízení, a to na základě zásady dispozitivní či zásady projednací. V tomto duchu by zákonodárce účastníka civilního řízení měl zatěžovat procesními břemeny spíše než, že by mu byly ukládány procesní povinnosti, neboť tím je účastníkovi dána „větší volnost“.⁸⁰

Samozřejmě záleží na konkrétní situaci, zda lze procesní povinnost „nahradit“ procesním břemenem a v některých případech je nezbytné uložit účastníkovi řízení ze strany zákonodárce splnění určité povinnosti, a to převážně z důvodu rychlosti či účelnosti řízení, v některých případech též z důvodu zajištění rovnosti účastníků.

Jak již bylo shora vyloženo, cílem civilního řízení je poskytnout účastníkovi ochranu jeho subjektivních práv. Aby účastník mohl účinně dosáhnout ochrany těchto práv, je třeba jej nezatěžovat nad rámec nutnosti povinnostmi, jejichž nesplnění je sankcionováno, a to ať již v jakékoliv jiné formě než neúspěchem ve věci.⁸¹ V opačném případě by stát neplnil jednu ze svých základních povinností ve smyslu Listiny základních práv a svobod.⁸²

Dle Macura bylo možné v roce 1995 identifikovat toliko 6 procesních povinností v tehdejší právní řád. Konkrétně se jednalo o:

- a. povinnost zamezit průtahům v řízení (povinnost urychlovat řízení),
- b. povinnost řádného (náležitého, poctivého) vedení sporu,
- c. povinnost předložit listiny,
- d. povinnost vysvětlovací,
- e. povinnost pravdivosti a
- f. povinnost dostavit se k jednání.⁸³

⁸⁰ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

⁸¹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 89 a násl.

⁸² Srov. čl. 36 odst. 1 usnesení č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

⁸³ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 80.

Při komparaci Macurem vytvořeného „seznamu“ procesních povinností se zněním občanského soudního řádu účinného k 30. 6. 1995 lze dospět k závěru, že některé shora definované povinnosti zákonodárce do občanského soudního řádu implikoval výslovně (povinnost předložit listiny byla obsažena v § 79 OSŘ ve znění k 30. 6. 1995, povinnost pravdivosti lze dovodit např. z ust. § 126 OSŘ ve znění k 30. 6. 1995 a povinnost dostavit se k jednání byla obsažena v § 126 a § 131 OSŘ ve znění k 30. 6. 1995), v případě jiných procesních povinností výslovnou úpravu v tehdejší znění občanského soudního řádu nalézt nelze (např. vysvětlovací povinnost).

V tomto kontextu je třeba položit si hned několik otázek.

Předně je třeba zabývat se tím, proč Macur do výčtu procesních povinností nezahrnul např. povinnost účastníka vyplývající z ust. § 141 OSŘ účinného k 30. 6. 1995. Dle zmiňovaného ustanovení může soud uložit účastníku, u něhož nejsou splněny podmínky pro osvobození od soudních poplatků, aby složil zálohu na náklady důkazu, který navrhl nebo který nařídil soud o skutečnostech jím uvedených anebo v jeho zájmu. Lze se přitom domnívat, že zaplacení zálohy je povinností konkrétního účastníka a nesplnění takové povinnosti může být sankcionováno neprovedením důkazu a v důsledku toho zhoršení pozice daného účastníka ve sporu (v konečném důsledku neúspěchem ve věci). Možnost soudu uložit účastníku povinnost zaplacení zálohy na provedení důkazu je přitom projevem zásady formální pravdy (při nesložení zálohy soud důkaz neprovede i přestože si je soud vědom významu daného důkazu – proto ostatně vyzýval účastníka ke složení zálohy na provedení daného důkazu – kdyby podstatný nebyl, soud by jeho provedení neměl v úmyslu) a odklonem od materiální pravdy – soud se spokojí toliko s formální pravdou, tj. rozhodnutím vydaným dle procesních pravidel, byť si je soud vědom toho, že rozhodnutí nemusí korespondovat s objektivním stavem a materiální pravdou.

Dále je poměrně překvapivé, že ačkoliv znění občanského soudního řádu účinné k 30. 6. 1995 již tehdy obsahovalo ustanovení § 120 (které bylo navíc uvedeno nadpisem *Důkazní povinnost*⁸⁴) následujícího znění: „*Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z*

⁸⁴ Byť nelze pominout fakt, že nadpis v právním předpisu není právně závazný.

navrhovaných důkazů provede.“, Macur do svého výčtu důkazní povinnosti nezahrnul.

V této souvislosti se nicméně lze domnívat, že jde toliko o drobnou koncepční nepřesnost, neboť je patrné, že Macur si byl jednoznačně vědom existence důkazní povinnosti (ba co více, dokonce ji považoval za zásadní, když v témže díle, ze kterého pochází jeho klasifikace důkazních povinností, je samostatná kapitola nazvaná *Důkazní břemeno a problém důkazní povinnosti* a mj. se v práci výslovně uvádí: „*Popření existence důkazní povinnosti proto jen zkresluje chápání celé problematiky důkazního břemena a činí obtížnějším její řešení.*“).⁸⁵

Absenci důkazní povinnosti (a též povinnosti tvrzení) v Macurově výčtu procesních povinností je proto třeba považovat za nepodstatnou nedokonalost, nijak nepopírající existenci důkazní povinnosti a povinnosti tvrzení.

Nad rámec shora uvedeného je třeba ptát se, zda vznikly od roku 1995 nějaké další povinnosti nad rámec těch, které Macur shora vyjmenoval.

Tak např. dle ust. § 75b odst. 1 OSŘ v aktuálním znění platí, že: „*K zajištění náhrady škody nebo jiné újmy, která by vznikla předběžným opatřením, je navrhovatel povinen složit nejpozději ve stejný den, kdy podal u soudu návrh na nařízení předběžného opatření, jistotu ve výši 10 000 Kč a ve věcech týkajících se vztahů mezi podnikateli vyplývajících z podnikatelské činnosti ve výši 50 000 Kč.*“

Dle odstavce druhého téhož ustanovení přitom předseda senátu návrh na předběžné opatření odmítne, nebude-li jistota složena.

Formulace pomocí slova *povinen* nasvědčuje tomu, že se jedná o procesní povinnost, nesplnění dané povinnosti účastníkem řízení je sankcionováno odmítnutím návrhu (což je společný rys procesních břemen a povinností). V daném kontextu je pozoruhodný fakt, že daná procesní povinnost (jedná-li se právní povahou skutečně o povinnost v pravém slova smyslu) patrně nenaplnuje jedno z Macurem formulovaných kritérií pro odlišení procesních břemen od procesních povinností. Dle Macura totiž v rámci rozlišení břemen a povinností platí, že procesní povinnost lze uložit oběma stranám, procesní břemeno však toliko vždy

⁸⁵ MACUR, J.: *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 93.

zatěžuje pouze jednu ze stran. Povinnost složit jistotu k zajištění náhrady škody, která by mohla vzniknout v souvislosti s předběžným opatřením, přitom může zatěžovat vždy toliko navrhovatele, tedy jednoho z účastníků, což by na první pohled mohlo svědčit o tom, že jde o procesní břemeno, nikoliv procesní povinnost. Lze se však domnívat, že tento fakt nemá vliv na posouzení, zda se v daném případě jedná povahou skutečně o procesní povinnost či procesní břemeno, ale toliko značí určitou nedokonalost rozlišovacího kritéria břemen a povinností. Ostatně sám Macur přiznával skutečnost, že dokonalé kritérium teoretikové dosud nenalezli, a i jím uváděná kritéria tak neplatí bezvýjimečně. Macurovi tento fakt nelze dát k tíži dále i z toho důvodu, že v době, kdy on kritéria volil, daná procesní povinnost v době ani neexistovala.

I ze shora uvedeného lze proto uzavřít, že od práce Macura publikované v r. 1995 mohlo dojít a patrně i došlo ke zvýšení počtu procesních povinností, byť jak Macur uzavřel, moderní procesualistika by se měla uchylovat spíše k užívání procesních břemen než procesních povinností.

V této souvislosti je nicméně třeba si uvědomit, že ačkoliv procesualisté mohou z pohledu právní teorie jako příhodnější hodnotit procesní břemena na úkor procesních povinností, vedle teoretického pohledu je v praxi vždy brán zřetel na praktickou stránku věci.

V daném kontextu je např. zřejmé, že institut jistoty zavedený novelou (zákonem č. 59/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, účinným od 1. 4. 2005) do občanského soudního řádu měl za úkol zabránit zneužívání institutu předběžných opatření a eliminovat tzv. šikanózní návrhy na nařízení předběžného opatření. V takovém případě, kdy má být zamezeno zneužívání zákonného institutu, je na místě tak činit formou stanovení povinnosti nikoliv zatížení břemenem a postup zákonodárce se tak v daném ohledu dá hodnotit jako zcela pochopitelný.

3.2. Právní povaha procesních břemen

Při určování právní povahy procesních břemen je potřeba položit si otázku, zda jsou svými vlastnostmi spíše hmotněprávní či procesně právní povahy,

případně, zda jde o pojem povahy smíšené, kdy obsahuje jak prvky hmotněprávní, tak i prvky procesněprávní.⁸⁶ I v tomto smyslu prošla procesualistika v minulosti určitým vývojem, nicméně dnes lze uzavřít, že v této otázce již panuje všeobecná shoda.

Při úvaze o hmotněprávní povaze procesních břemen je patrně hlavním argumentem tvrzení, že jestliže někdo tvrdí nějaké skutečnosti a tyto se následně snaží dokázat, tyto skutečnosti jsou určovány hmotným právem, protože toliko hmotné právo dává odpověď na otázku, které skutečnosti právo zakládají, zabraňují jeho vzniku nebo které způsobují jeho zánik.⁸⁷

Proti tomuto závěru je však v praxi stavěn argument, že soud ve svém rozhodování nevychází přímo ze skutečností upravovaných hmotným právem, ale z poznatků o těchto skutečnostech, přičemž způsob, jakým soud tyto poznatky získá, upravuje občanské právo procesní, nikoliv hmotné – dokazování je přitom výlučně v pravomoci soudu.⁸⁸

K dokazování, v jehož rámci jsou instituty procesních břemen užívány, dochází dle procesněprávních předpisů, a to v civilním procesu, nikoliv na poli práva hmotného. Dle mínění, které dnes převažuje, je proto pojem procesního břemena spíše povahy procesněprávní.⁸⁹

Tento teoreticko-právní závěr, který potvrdil též Nejvyšší soud ČR,⁹⁰ je přitom velice podstatný i pro právní praxi, byť to nemusí být na první pohled zřetelné.

Dle ust. § 5 občanského soudního řádu jsou totiž soudy povinny poskytnout účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.

V tomto smyslu je problematika poučovací povinnosti soudu ve vztahu k procesním povinnostem účastníků a jejich břemenům podrobněji zpracována

⁸⁶ Z tohoto pohledu přitom není podstatné, v jakém právním předpisu se úprava posuzovaného institutu nachází, ale jaká je pravá povaha posuzovaného jevu – k tomu srov. např. MACUR, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 9.

⁸⁷ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 156.

⁸⁸ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 156.

⁸⁹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 865.

⁹⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 08. 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001.

v kapitole č. 8 pojednávající o procesních břemenech a jejich vztahu k poučovací povinnosti soudu ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu.

Dílčí shrnutí

Právní teoretikové se shodují, že v prostředí civilního procesu lze rozeznat jak procesní břemena, tak i procesní povinnosti, a břemena a povinnosti tak v daném prostoru společně koexistují. Soudobá ani dřívější procesualistika zatím nenalezla kritérium, na jehož základě by bylo možno spolehlivě a bez pochybností od sebe procesní povinnosti a procesní břemena vzájemně odlišit. V této souvislosti lze dokonce uzavřít, že procesní břemena a procesní povinnosti od sebe nejsou ani nijak zásadně odlišné.

Určité dělicí kritérium mezi povinností a břemenem nicméně spočívá v tom, že zatímco povinnost lze uložit kterékoliv straně sporu, je-li břemenem zatížena jedna strana, nelze již tím samým břemenem zatížit stranu druhou, když však i toto dělicí kritérium nelze užít bezvýjimečně. Nerespektování procesního břemena je chápáno jako sankcionovaná procesní povinnost.

V teorii procesualistiky převládá názor, že procesní břemena jsou svou právní podstatou procesněprávní, a to i za předpokladu, že by se výjimečně úprava břemen nacházela v hmotněprávním předpisu. Daná skutečnost je významná zejména ve vztahu k ust. § 5 občanského soudního řádu (případně ve spojení s ust. § 118a občanského soudního řádu), dle kterého jsou soudy povinny poskytnout účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.

4. Břemeno tvrzení

Ve sporném řízení ovládaném zásadou projednací a dispoziční jsou to účastníci, kteří určují předmět sporu. Primárně je to žalobce, který v rámci žaloby vymezuje svůj požadavek a označuje osobu pasivně legitimovanou. Aby byl schopen tak učinit, musí vnést do řízení určitá základní tvrzení a případně tato tvrzení též před soudem prokázat. Vazba mezi břemenem tvrzení a břemenem důkazním je poměrně neostře vymezena a je proto vhodné pokusit se popsat vzájemný vztah obou těchto procesních břemen.

4.1. Vztah břemena tvrzení a důkazního břemena

Pojmy *břemeno tvrzení* a *břemeno důkazní* nejsou v občanském soudním řádu nikde výslovně zakotveny, stejně jako neexistuje v českém právním řádu ani žádná právní norma, která by problematiku břemena tvrzení a důkazního břemena výslovně upravovala. Procesní břemena jsou konstruktem právní teorie, přičemž břemeno tvrzení (ani důkazní) samozřejmě není výjimkou.

Pravidla o důkazním břemenu a břemenu tvrzení jsou v civilním sporu primárně dovozována z jednotlivých ustanovení občanského soudního řádu týkajících se dokazování. Nejčastěji se tak děje z ustanovení § 79 odst. 1 a 2 OSŘ, § 101 OSŘ a z ustanovení § 120 OSŘ.

O břemenu tvrzení se toho v odborné literatuře napsalo řádově o mnoho méně než o břemenu důkazním. Lze se toliko domnívat, zda se tak děje z důvodu menší významnosti daného pojmu nebo snad menší teoretické „složitosti“ oproti břemenu důkaznímu, ani jeden z takových závěrů by však nebylo možné označit za příléhavý.

Z pohledu účastníka řízení je břemeno tvrzení v praxi patrně méně obtížné unést, což bude dáno prozaickým faktem, že *je celkem snadné něco tvrdit, horší je to prokázat*. Vzhledem k tomu, že strany jsou schopny a ochotny v praxi v řízení

tvrdit téměř cokoliv, co jim může zajistit úspěch ve věci, nebývá tolik sporu o tom, kdo by měl co tvrdit.⁹¹

Ať je důvodem, proč se břemenu tvrzení věnuje v právní teorii méně prostoru než důkaznímu břemenu cokoliv, rozhodně tím nebude jednodušší vnitřní diferenciací břemena tvrzení, neboť co do vnitřního členění lze břemeno tvrzení členit obdobným způsobem jako břemeno důkazní.

Mezi břemenem tvrzení a důkazním břemenem je velice úzké spojení, často jsou proto oba pojmy vykládány ve své vzájemné souvislosti. Macur dokonce chápe břemeno tvrzení a břemeno důkazní jako dvě stránky (dva aspekty) téhož procesního jevu.⁹² Zatěžuje-li jednu stranu břemeno tvrzení ohledně jedné skutečnosti, nemůže ohledně téhož tvrzení zatěžovat břemeno důkazní protistranu (v případě přenesení důkazního břemena totiž protistrana musí prokázat opačné tvrzení).⁹³

Svoboda, který v oblasti procesních břemen na Macura navazuje, sice ve svých pracích užívá pojem „břemeno tvrzení a prokazování“ (tj. v jednotném čísle), což by navozovalo dojem, že rozeznává toliko jedno břemeno, nicméně i on taktéž rozlišuje dvě procesní břemena, a to břemeno tvrdit a břemeno prokazovat.⁹⁴ Svobodovu formulaci v jednotném čísle (tj. břemeno tvrdit a prokázat) tak lze chápat jako zjednodušení, kterého se autor může dopustit právě proto, že jsou obě břemena natolik úzce spojená a současně často obě břemena ovládají podobné zákonitosti.

Obdobně i Winterová rozlišuje břemeno tvrzení a břemeno důkazní jako dvě samostatná břemena,⁹⁵ dle Jirsy břemeno v procesním smyslu míníme břemeno tvrzení (povinnost účastníka řízení uvést skutečnosti rozhodné pro jeho nárok, resp.

⁹¹ Samozřejmě, že nastávají i výjimky, kdy dojde k aplikaci tzv. vysvětlovací povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem – jde o případ, kdy účastník nemá bez svého zavinění objektivně možnost konkrétně tvrdit okolnosti rozhodné pro věc.

⁹² Srov. MACUR, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 60.

⁹³ CHALUPA, R.: Vybrané otázky důkazního břemene v řízení o zaplacení směnečného nároku, publikováno: bulletin-advokacie.cz 01. 01. 2016, dostupné na <http://www.bulletin-advokacie.cz/ybrane-otazky-dukazniho-bremene-v-rizeni-o-zaplaceni-smenecneho-naroku?browser=mobi>.

⁹⁴ Srov. např. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 23.

⁹⁵ Srov. např. WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 251.

pro popření nároku protistrany) a důkazní břemeno (povinnost účastníka řízení prokázat tvrzenou skutečnost).⁹⁶

Vzhledem k tomu není pochyb o tom, že jde o dva samostatné instituty, byť mající velice úzké propojení. Hranice mezi oběma břemeny může přitom být velice obtížně seznatelná.

Další ze vztahů, kterým je třeba se v souvislosti s břemenem tvrzení zabývat, jest vztah břemena tvrzení a povinnosti tvrzení.

4.2. Vztah břemena tvrzení a povinnosti tvrzení

Břemeno tvrzení nemá legální definici, jedná se o jev právem výslovně neupravený, který je dovozován právní teorií. Pojem břemeno tvrzení je, jak už shora zmíněno, velice úzce spojen s pojmem povinnost tvrzení, a to do té míry, že hranice mezi povinností tvrzení a břemenem tvrzení lze hodnotit jako jednoznačně neseznatelnou.

Podle Winterové spočívá vztah povinnosti tvrzení a břemena tvrzení v tom, že účastník, který má povinnost tvrzení, nese též v podobě břemene tvrzení procesní odpovědnost za to, že se soud potřebnou rozhodnou skutečnost vůbec dozví.

Svoboda chápe povinnost tvrzení jako „příkaz“ zákona, že účastník je povinen na počátku sporu uvádět skutečnosti ve svůj prospěch. S nenaplněním této abstraktní a soudem dosud neupřesněné povinnosti není v dané fázi sporu spojen procesní neúspěch účastníka spočívající v odmítnutí nebo zamítnutí žaloby (povinnost není sankcionována). Jakmile však soud při naplňování své poučovací povinnosti povinnost konkretizuje, přeměňuje se původní bezsankční povinnost tvrzení v břemeno tvrzení. Svoboda v dané souvislosti hovoří o tzv. dynamismu přeměny povinnosti tvrdit a prokazovat v břemeno tvrdit a prokazovat, který vyplývá ze skutečností majících svou podstatu v konkrétním civilním sporu a v chování soudu a účastníků během něho. Shora uvedené závěry neplatí zcela bez výjimky, neboť v určitém rozsahu je žalobce zatížen břemenem tvrzení již od

⁹⁶ § 120-121 Důkazní povinnost. In: JIRSA, Jaromír aj. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-10-14]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

počátku sporu, a to konkrétně v tom rozsahu, aby skutek popsany v žalobě nebyl zaměnitelný s jiným.⁹⁷

Dynamismu přeměny povinnosti tvrdit a prokazovat v břemeno tvrdit a prokazovat bude v této práci věnována větší pozornost v části týkající se důkazního břemena.

Břemeno tvrzení existuje (s určitou výjimkou) toliko v procesním řízení sporném, nikoliv v řízení nesporném. V nesporném řízení se běžně vyskytuje toliko povinnost tvrzení, která však není zatížena břemenem.⁹⁸ Nesplnění procesní povinnosti tvrzení v nesporném řízení proto nevede (na rozdíl od neunesení břemene tvrzení v řízení sporném) k neunesení břemena tvrzení.

Onu zmiňovanou výjimku představuje dle Svobody tzv. prvotní subjektivní břemeno tvrzení. Ne každé nesporné řízení je totiž zahajováno toliko z úřední povinnosti. Je-li nesporné řízení zahajováno na návrh některého z účastníků, návrh na zahájení takového řízení musí obsahovat taková tvrzení (vyličení skutku), aby bylo možné návrh projednat. Není-li návrh co do základních skutkových tvrzení projednatelný, soud jej odmítne, a to pro neunesení břemena tvrzení ze strany navrhovatele.⁹⁹

4.3. Definiční znaky břemena tvrzení

Svoboda ve vztahu k břemenu tvrzení uvádí, že toto představuje nutnost přijmout následek při jeho nenaplnění. Břemeno tvrzení se přitom může vázat ke dvěma typům skutečností:

- a. k základní skutečnosti, která představuje dle Svobody fakta, které soud musí mít k dispozici, aby mohlo být řízení zahájeno,
- b. k rozhodnutí určující skutečnosti.

Tvrzení o základních skutečnostech musí být především úplná a bezrozporná, ovšem zároveň se připouští, aby byla formulována obecněji. Až v

⁹⁷ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 41 a násl.

⁹⁸ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 251.

⁹⁹ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 44.

případě, kdy druhá strana taková tvrzení popře, musí ten, kdo základní tvrzení do řízení uvedl, uvést další pro rozhodnutí určující konkrétní skutečnosti.¹⁰⁰

Po žalobci nelze požadovat, aby již v žalobě vyčerpávajícím způsobem vylíčil všechny okolnosti daného vztahu, naopak z rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR vyplývá, že: „*Neuvede-li žalobce v žalobě všechna potřebná tvrzení, významná podle hmotného práva, nejde o vadu žaloby, která by bránila pokračování v řízení (§ 43 odst. 2 o.s.ř.), jestliže v ní vylíčil alespoň takové rozhodující skutečnosti, kterými byl vymezen předmět řízení po skutkové stránce.*“¹⁰¹

Aby bylo možné ze strany soudu posoudit důvodnost žalobou uplatněného nároku je třeba, aby do řízení byly uvedeny skutečnosti vytvářející skutkový stav předpokládaný právní normou, na jejímž základě sporné právo či nárok vzniká.¹⁰²

Břemeno tvrzení je projevem zásady projednací civilního řízení sporného, neboť jsou to účastníci, kteří vymezují předmět sporu (typicky tak činí žalobce formulací žalobního petitu, ale též formulací dalších okolností vymezujících předmět sporu popisem skutkových okolností podřaditelných pod právní normu hmotného práva).

Návrh na zahájení řízení musí (vedle obecných náležitostí podání ve smyslu ust. § 42 odst. 4 OSŘ) obsahovat dále zejména vylíčení rozhodujících skutečností a označení důkazů, kterých se navrhovatel dovolává. Po obsahové stránce musí z návrhu též vyplývat, čeho se navrhovatel domáhá. Břemeno tvrzení dále vyplývá zejména z ust. § 101 odst. 1 OSŘ, dle kterého: „*k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení, jsou účastníci povinni zejména tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti; neobsahuje-li všechny potřebná tvrzení žaloba (návrh na zahájení řízení) nebo písemné vyjádření k ní, uvedou je v průběhu řízení.*“

Ustanovení § 101 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu však není možné vykládat doslovně. Při doslovné aplikaci ustanovení by totiž platilo, že účastníci sporného řízení jsou povinni **tvrdit všechny pro rozhodnutí věci**

¹⁰⁰ LAVICKÝ, Petr. § 120 (Aktivita stran a soudu při dokazování). In: LAVICKÝ, Petr aj. Občanský soudní řád: Praktický komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-10-14]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

¹⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2009 sp. zn. 26 Cdo 4940/2007.

¹⁰² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52.

významné skutečnosti bez ohledu na to, zda jsou konkrétnímu účastníkovi tyto skutečnosti příznivé či nikoliv. Byl-li by přijat tento závěr, pak by platilo, že je účastník povinen tvrdit i skutečnosti hovořící v jeho neprospěch.

Teorie i praxe nicméně tuto normu vykládá systematicky a uzavírá, že z povahy civilního sporu vyplývá, že nikoho nelze nutit, aby uváděl skutečnosti svědčící v jeho neprospěch.¹⁰³

Nesplnění břemene tvrzení může mít pro osobu břemenem zatíženou vícero důsledků:

- a. neunes-li žalobce břemeno tvrzení co do základních okolností bez nichž nelze o věci jednat, dojde k odmítnutí žaloby (po marné výzvě ze strany soudu ve smyslu § 43 OSŘ),
- b. neunes-li žalobce břemeno tvrzení v tom smyslu, že nedoplní přes výzvu soudu další rozhodné skutečnosti, na jejichž základě by soud shledal žalobu jako důvodnou, dojde k zamítnutí žaloby,
- c. neunes-li žalovaný břemeno tvrzení, jímž by odporoval nároku uplatněným žalobcem, dojde k vyhovění žalobě.¹⁰⁴

Účastníka, který neunes břemeno tvrzení, stíhají obdobné následky jako účastníka, který neunes břemeno důkazní, obě procesní břemena proto mají v tomto smyslu pro účastníka stejnou relevanci.

Z logiky věci plyne, že břemeno tvrzení předchází břemenu důkaznímu, neboť je v první řadě nezbytné, aby procesní strany uvedly do řízení skutkové přednesy a až následně lze hodnotit splnění břemena důkazního, které na konkrétní tvrzení navazuje. Určení, které skutečnosti má tvrdit který z účastníků, vyplývá z břemena tvrzení, konkrétně ze subjektivního břemena tvrzení, o kterém bude pojednáno v této práci dále.

Dle Lavického musí každá procesní strana učinit skutkové přednesy odpovídající skutkovým znakům jí příznivé právní normy a nese nepříznivé

¹⁰³ Srov. např. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 256 a násl.

¹⁰⁴ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 25.

následky toho, že takové skutečnosti (přes poučení podle § 118a odst. 1 nebo 2 OSŘ) nebudou do řízení uvedeny.¹⁰⁵

Tuto skutečnost potvrdil i Nejvyšší soud ČR, když uzavřel, že: „*následkem nesplnění procesní povinnosti tvrdit skutečnosti, z jejichž existence účastník řízení vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky je pro něj nepříznivé rozhodnutí. O povinnosti tvrzení a na ni navazující povinnost důkazní je soud povinen, je-li to třeba, účastníka řízení poučit.*“¹⁰⁶

Splní-li žalobce břemeno tvrzení ohledně základních skutečností (a pro tuto chvíli bude uvažováno o tom, že bylo žalobcem uneseno i důkazní břemeno ohledně základních skutečností), je na žalovaném, aby, chce-li být v řízení úspěšný, unesl jeho tížící břemeno tvrzení (a břemeno důkazní). Pokud žalovaný vůbec nepopře skutkové přednesy žalobce, případně tyto nepopře dostatečně, soud žalobě bez dalšího vyhová a žalovaný neunese břemeno tvrzení (příp. břemeno důkazní).

Účastník je povinen (až na výjimky) vůči soudu splnit povinnost tvrzení pouze co do skutku, nikoliv co do právního hodnocení. Zmiňovanou výjimku tvoří situace, kdy lze požadovat vícero nároků různých právních povah z jednoho skutku, jako je tomu např. v případě náhrady újmy na zdraví. V takovém případě požaduje-li žalobce v souvislosti s újmou na jeho zdraví po škůdci peněžitou náhradu, musí vůči soudu i právně zhodnotit, jaký typ nároku požaduje (bolestné, náhradu za ztížené společenské uplatnění, náhradu nákladů spojených s léčením atd.).¹⁰⁷ Obdobně bude platit např. též v případě porušení povinnosti a následného uplatnění související smluvní pokuty a současně i náhrady škody (může-li oprávněný náhradu škody vedle smluvní pokuty požadovat).

Obdobně se břemeno tvrzení nevztahuje na tvrzení absolutní neplatnosti právního jednání. Jak Nejvyšší soud ČR v jednom z řešených případů uzavřel, skutečnosti rozhodné pro posouzení absolutní neplatnosti právního jednání nespádají do okruhu skutečností, ohledně nichž má účastník povinnost tvrzení a důkazní povinnost, neboť skutečnost nesoucí se k závěru o absolutní neplatnosti právního jednání musí soud zkoumat z úřední povinnosti, aniž by vyčkával

¹⁰⁵ LAVICKÝ, Petr. § 120 (Aktivita stran a soudu při dokazování). In: LAVICKÝ, Petr aj. Občanský soudní řád: Praktický komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-10-14]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 05. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1418/2000.

¹⁰⁷ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 27.

odpovídající procesní iniciativu účastníků plynoucí pro ně z § 120 odst. 1 a 3 věty druhé OSŘ. Uvedená povinnost vyplývá ze zásady *iura novit curia*.¹⁰⁸

V souvislosti s břemenem tvrzení stojí za zmínku i negativní důkazní teorie. Dle této teorie, které bude věnován dostatečný prostor v části pojednávající o důkazním břemenu, se, zjednodušeně řečeno, nedokazují negativní skutečnosti. Zatímco dle negativní důkazní teorie není účastník zatížený důkazním břemenem povinen negativní skutečnost prokazovat, samozřejmě to neznamená, že není tentýž účastník povinen negativní skutečnosti ani tvrdit (což ostatně vychází z logiky věci).¹⁰⁹ Způsob formulace tvrzení by přitom neměl mít vliv na to, zda bude negativní důkazní teorie užita či nikoliv, neboť vždy je rozhodující skutečná nemožnost negativní skutečnost prokázat – ta přitom musí být vždy faktická, nikoliv způsobená gramatickým záporem formulace tvrzení účastníka.

Dále je třeba si uvědomit, že ne vždy do řízení musí nezbytně všechny okolnosti rozhodné pro věc vnést přímo některý z účastníků jako projev plnění povinnosti tvrzení či břemena tvrzení.

V některých případech se totiž skutkovou okolnost podstatnou pro věc může soud dozvědět jinak, typicky v průběhu dokazování. Příkladem může být situace, kdy strany sporu o zaplacení kupní ceny mohou shodně usuzovat na uzavření kupní smlouvy, přičemž k prokázání jiné skutečnosti (např. ohledně existence jedním z účastníků tvrzené vady předmětu koupě) některá z nich navrhne výslech svědka. V rámci výslechu této třetí osoby pak může soud zjistit skutečnosti svědčící o tom, že kupní smlouva mezi stranami sporu vůbec uzavřena nebyla, že je absolutně neplatná apod. Pokud se tak stane, jde jednoznačně o skutečnost, kterou žádný z účastníků netvrdil, přesto tuto skutečnost musí soud reflektovat a procesně na ni reagovat. Přestože daný účastník tuto skutečnost do koncentrace řízení netvrdil bez vlastního zavinění (neboť o ní neměl vědomost), soud by i k takto zjištěné skutečnosti měl dle Svobody přihlídnout.¹¹⁰

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 06. 2002, sp. zn. 28 Cdo 1083/2002.

¹⁰⁹ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 256.

¹¹⁰ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 247.

4.4. Obsah břemena tvrzení v soudní praxi

Ve sporném řízení soud neprověřuje veškeré skutkové okolnosti případu, ale pouze ty, které jsou pro meritum věci právně významné. Výběr skutečností, které se stanou předmětem dokazování, mají přitom (ve sporném řízení vedeném zásadou projednací a dispoziční) v rukách účastníci řízení.¹¹¹ Tento princip bývá v praxi nepochopen či nedodržován hned na dvou stranách.

V první řadě bývá toto pravidlo nereflektováno ze strany samotných účastníků, kteří buďto nejsou v řízení právně zastoupeni a pak často sami zahlcují soud informacemi, které se sice týkají předmětné věci, pro meritum však podstatné ani zdaleka nejsou, nebo v druhém případě těmito informacemi zahlcují své právní zástupce a požadují po nich, aby tyto informace předávali soudu zprostředkovaně. Právní zástupce pak často stojí před nelehkým úkolem, jak vyhovět požadavku a naplnit očekávání svého klienta – účastníka řízení a současně ve vztahu k soudu vystupovat stručně, věcně, fakticky a tak, aby od počátku bylo zřejmé, v čem spočívá jádro sporu.

Vedle toho se v praxi též stává, že pravidlo „nedodrzuje“ sám soud a v kombinaci s určitým typem účastníka či účastníků pak v soudním řízení probíhá dokazování ohledně s věcí zcela nesouvisejících okolností.

Pro příklad lze uvést spor o neplatnost výpovědi zaměstnavatele dle ust. § 52 písm. g) zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném a účinném znění (dále jako „**zákoník práce**“) pro hrubé porušení povinností zaměstnance (žalobce) spočívající v žalobcem vyvolané fyzické potyčce žalobce s jeho nadřízeným (tj. jiným zaměstnancem žalovaným). Soud nedodržujícíe shora uvedené zásady v předmětném sporu vede dokazování ohledně jiných skutků tvrzených žalovaným, nemajících vliv na předmět sporu – výpovědní důvod vymezený ve výpovědi, jejíž neplatnost je předmětem sporu, nemůže být následně měněn, přesto soud v rámci řízení vede dokazování ohledně nesouvisejícího nevhodného parkování žalobce, jeho údajného organizování petic proti zaměstnavateli, jeho údajného nošení zbraní do zaměstnání apod., to vše proto, aby žalovaný v „očích“ soudu znevěrohodnil žalobce.

¹¹¹ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 247.

Předmětem dokazování v rámci daného soudu by přitom měly být pouze 2 skutečnosti: i) zda se žalobce dopustil jednání popsaného ve výpovědi jako výpovědní důvod a pokud ano, ii) zda intenzita daného jednání je takové míry, aby bylo možné za dané jednání dát zaměstnanci (platnou) výpověď ve smyslu ust. § 52 písm. g) zákoníku práce.

Pokud soud na nepodstatná tvrzení žalovaného reflektuje a neodmítne se dalšími tvrzeními zabývat s odkazem na to, že nesouvisejí s meritem věci, je následně i žalobce nucen nesouvisející tvrzení rozporovat, označovat k tomu důkazy a z daného řízení se stává „monstr proces“. Tento „nešvar“ konkrétní řízení znepřehledňuje, prodlužuje, prodražuje a ve svém důsledku vede k zahlcování soudů obecně, jakož i k prodlužování celkové doby řízení (soudy díky takovému postupu vyřídí méně věcí).

Shora uvedený nesprávný postup by přitom bylo možno relativně snadno vyřešit, a to níže uvedeným způsobem.

Jirsa, byť z jiného důvodu, stanovuje jako způsob, kterým by měl soud ve věci skutkových tvrzení a následného dokazování provádět tzv. inventuru skutkových tvrzení. V jejím rámci soud jasně vymezí, v čem je podstata (jádro) sporu, čehož docílí tím, že odliší sporné skutečnosti od nesporných a dá jednoznačně najevo, které sporné skutečnosti je nutno prokazovat a které (nesporné) nikoliv.

Dle Jirsy by soud přitom měl postupovat v rámci inventarizace skutkových tvrzení následovně:

- a. vytvořit tabulku a v ní do jednoho sloupce stručně vepsat tvrzení žalobce (podle dílčích skutkových tvrzení, dílčích skutků) a na druhou stranu k nim uvést, co tvrdí žalovaný,
- b. tam, kde jsou rozdíly v tvrzeních žalobce a žalovaného, je mezi účastníky spor – soud má tato sporná tvrzení označit znaménkem X,
- c. tam, kde se strany shodují, spor není – soud má tato sporná tvrzení označit znaménkem Y,
- d. k tvrzením, u kterých je uvedeno znaménko X, soud provede dokazování, k tvrzením označeným znaménkem Y to není nutné, neboť soud může vzít za svá skutková zjištění též shodná tvrzení účastníků.

Podle Jirsy, který předpokládá, že tabulka vytvořená soudem by se dostala do sféry účastníků, přináší inventura důležitý procesní moment, kdy ve vztahu k nesporným skutečnostem mohou účastníci polevit procesní ostražitost a aktivitu, směrem ke skutečnostem sporným ji naopak zvýšit.¹¹²

Se závěry Jirsy lze jednoznačně souhlasit. Pokud by soudy postupovaly navrhaným způsobem, přispělo by to předvídatelnosti soudních řízení. Nabízí se nicméně úvaha, zda Jirsou zmiňovanou tabulku nedoplnit ještě o další okruh tvrzení (např. označené znaménkem Z).

Takto označenými tvrzeními (Z) by se soud nezabýval z toho důvodu, že nejsou pro meritum věci nijak rozhodné (účastníci je do sporu vnášeli z nejrůznějších důvodů nadbytečně). V rozsahu těchto tvrzení (znaménkem Z) by soud vůbec neprováděl dokazování (neprováděl by ani účastníky navržené důkazy).

Takový postup soudu by přispěl jednak k předvídatelnosti daného řízení, současně by ale zamezil též jeho nedůvodnému prodlužování, a to bez ohledu na to, zda účastník z nevědomosti či opatrnosti tvrdil i další okolnosti pro věc nepodstatné nebo tak činil zcela úmyslně, kdy z důvodů taktických se snažil řízení znepřehlednit nebo toliko prodloužit.

4.5. Vnitřní členění břemena tvrzení

Břemeno tvrzení lze označit za pojem vnitřně složitý. Teorie rozeznává několikero způsobů vnitřní diferenciaci břemena tvrzení, když jednotlivé způsoby členění vyplývají z různých přístupů jednotlivých autorů.

Podle Macura a Lavického lze břemeno tvrzení vnitřně členit na:

- a. objektivní břemeno tvrzení,
- b. subjektivní břemeno tvrzení, přičemž subjektivní břemeno tvrzení lze dále členit na:
 - b1. abstraktní subjektivní břemeno tvrzení,

¹¹² § 120-121 Důkazní povinnost. In: JIRSA, Jaromír aj. Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-10-14]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

b2. konkrétní subjektivní břemeno tvrzení.¹¹³

Vnitřní diferenciací břemena tvrzení dle Svobody je následující:

- a. objektivní břemeno tvrzení,
- b. subjektivní břemeno tvrzení, přičemž subjektivní břemeno tvrzení lze dále členit na:
 - b1. břemeno tvrzení základní,
 - b2. břemeno tvrzení dotvrzovací.¹¹⁴

4.5.1. Objektivní břemeno tvrzení

Z objektivního pohledu je břemeno tvrzení obecným požadavkem určité formulace tvrzení, přičemž z tohoto objektivního pohledu není rozhodné, kdo tvrzení formuluje. Z objektivního hlediska je důležité, že bez tvrzení není možné civilní řízení sporné vůbec zahájit. Pro to, aby mohlo být v konkrétním případě soudem posouzeno, zda určité konkrétní subjektivní právo (oprávněný zájem) existuje, je třeba do řízení vnést skutečnosti vytvářející skutkový stav předpokládaný právní normou.¹¹⁵

Macur definuje objektivní břemeno tvrzení tak, že: „*spočívá v požadavku formulování konkrétních skutkových okolností, jež jsou předpokladem použití určité právní normy. Aby vůbec mohlo být soudem rozhodnuto, musí být do procesu uvedeny potřebné skutečnosti prostřednictvím tvrzení stran nebo opatřením soudu z úřední povinnosti.*“¹¹⁶

Jak již shora uvedeno, z objektivního pohledu sice není ve vztahu k břemenu tvrzení podstatné, který z konkrétních účastníků skutečnost v rámci sporného řízení tvrdí, neboť objektivní břemeno tvrzení stanovuje, co je třeba ve

¹¹³ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52 a násl.; LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 75 a násl.

¹¹⁴ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 26 a násl.

¹¹⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52.

¹¹⁶ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52.

sporu tvrdit, aby věc mohla být rozhodnuta, a v obecné rovině dělí břemeno tvrzení ohledně jednotlivých tvrzení mezi strany sporu (žalobce a žalovaného).

Svoboda ve vztahu k objektivnímu břemenu tvrzení uzavírá, že není samo o sobě břemenem, ale představuje určitý souhrn pravidel, která se přemění ve skutečné břemeno až ve chvíli soudního sporu.¹¹⁷

Objektivní břemeno tvrzení vyjadřuje, jak má soud rozhodnout, pokud nebyly dostatečně tvrzeny skutkové přednesy (nastal stav *non liquet*). Každou ze stran totiž zatěžuje břemeno tvrzení co do konkrétních skutečností odpovídajících abstraktním znakům skutkové podstaty právní normy, která dané straně svědčí ve prospěch. Objektivní břemeno přitom stanovuje, v čí neprospěch má soud rozhodnout, pokud daná skutečnost zůstala netvrzena (abstraktní břemeno tvrzení totiž stanovuje, která strana skutečnost tvrdit měla, a proto tato strana musí snést tíhu neunesení daného procesního břemena).¹¹⁸

4.5.2. Subjektivní břemeno tvrzení

Subjektivní břemeno tvrzení, které se vyskytuje pouze v řízeních ovládaných zásadou projednací, tedy v řízeních sporných, definuje Macur tak, že: „*subjektivní břemeno tvrzení rozděluje břemeno tvrzení podstatných skutkových okolností mezi obě sporné strany a stanoví důsledky nerespektování požadovaného procesního postupu, který vyplývá z právní úpravy břemena tvrzení.*“¹¹⁹

Subjektivní břemeno tvrzení vyjadřuje, jaká tvrzení musí strana přednést, aby v řízení uspěla.¹²⁰ Rozdíl mezi břemenem tvrzení objektivním a subjektivním je tedy v úhlu pohledu na dané břemeno.

Dle Lavického dále platí, že: „*subjektivní břemeno tvrzení nese strana, která je zatížena objektivním důkazním břemenem.*“¹²¹

¹¹⁷ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 23 a násl.

¹¹⁸ LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 76 a násl.

¹¹⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52.

¹²⁰ LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 78.

¹²¹ LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 78.

Subjektivní břemeno tvrzení definuje, jaká tvrzení musí jednotliví účastníci přednést, aby se vyhnuli procesnímu následku spojenému s neunesením procesního břemena, kterým se rozumí zhoršení postavení v daném sporu, resp. neúspěch ve věci. Nedostatek tvrzení stíhá tu ze stran, jejíž návrh bez daného tvrzení musí zůstat bez výsledku¹²² (je pro ni nepříznivý).

Svoboda považuje subjektivní břemeno tvrzení za konkretizaci objektivního břemena tvrzení, která vystihuje aktuální skutkovou situaci a během sporu se může měnit.¹²³

Účastníci (v tomto kontextu vhodněji strany) jsou zatíženi subjektivním břemenem tvrzení, z čehož vyplývá, že odpovídají za to, aby do řízení byla vnesena konkrétní tvrzení, z nichž pro ně vyplývají příznivé následky, rozhodné pro vydání rozhodnutí. Pokud účastník subjektivní břemeno tvrzení neunes, odráží se to zpravidla ve výsledku celého sporu (slovo zpravidla vyjadřuje možnost výjimky z obecného pravidla, kdy i přestože účastník nebude rozhodnou skutečnost tvrdit, přesto může unést břemeno tvrzení; příkladem budiž již zmiňovaná situace, kdy rozhodná skutečnost, kterou účastník netvrdil, vyplyne z provedení některého důkazu – např. z výslechu svědka).

Subjektivní břemeno tvrzení vystupuje ve sporném řízení v různých podobách a může v jednotlivých procesních situacích tížit různé strany. Totéž subjektivní břemeno tvrzení však nikdy nemůže zatěžovat proti sobě stojící účastníky současně. Stejně tak subjektivní břemeno tvrzení zatěžuje konkrétního účastníka vždy jen ve vztahu ke skutečnosti, která je v jeho prospěch. Účastník nemůže být zatížen břemenem tvrzení o skutečnosti svědčící v jeho neprospěch, neboť by to bylo v rozporu se zásadou, dle které nikoho nelze nutit, aby uváděl skutečnosti svědčící v jeho neprospěch.

Oproti tomu v určitých situacích může být účastníku uložena tzv. vysvětlovací povinnost, tedy povinnost dotvrdit skutečnosti v jeho neprospěch. Svým způsobem jde co do povahy o prolomení zmiňované zásady, dle které nikoho nelze nutit, aby uváděl skutečnosti svědčící v jeho neprospěch. V daném případě se však nejedná právní povahou o přenesení subjektivní břemena tvrzení (to zatěžuje

¹²² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 53.

¹²³ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 24.

stále tu ze stran, jíž je tvrzení ku prospěchu), procesní právo se však prostřednictvím vysvětlovací povinnosti snaží překlenout pro účastníka zatíženého subjektivním břemenem jinak neřešitelný a nezaviněný informační deficit.

Institut vysvětlovací povinnosti (někdy též tzv. sekundární břemeno tvrzení) strany nezatížené důkazním břemenem lze stále považovat za spíše výjimečný institut, nicméně v praxi Nejvyššího soudu ČR je tento reflektován.¹²⁴

Při podání žaloby je břemenem tvrzení zatížen zpravidla žalobce. Neobsahuje-li žaloba podstatné náležitosti a je tak neprojednatelná, předseda senátu usnesením vyzve žalobce, aby žalobu doplnil či opravil, a poučí jej, jak má opravu provést. Rovněž jej musí poučit o následcích, pokud výzvě soudu nevyhoví.

Unese-li žalobce subjektivní břemeno tvrzení a na něj navazující subjektivní břemeno důkazní, je na žalovaném, aby tvrdil takové skutečnosti, ze kterých vyvozuje pro sebe příznivé následky, pokud takové skutečnosti existují. V opačném případě musí počítat s eventualitou, že neunese své subjektivní břemeno tvrzení.¹²⁵

V rámci sporného řízení není výjimkou, že se v průběhu daného sporu mění či dokonce vyvíjí postavení obou stran co do skutečnosti, koho subjektivní břemeno tvrzení zatěžuje.

V okamžiku, kdy jedna strana doplní tvrzení (a tato tvrzení prokáže, je-li ve smyslu pravidel o důkazním břemenu prokázání nezbytné), je zpravidla třeba, aby protistrana na tento vývoj reagovala vlastním tvrzením. Svoboda v daném případě hovoří o *potřebě dotvrdit* a strana je pak v takovém případě, v duchu shora popsaného členění Svobody, zatížena *břemenem tvrzení dotvrzovacím*.¹²⁶

Jak již bylo shora předestřeno, subjektivní břemeno tvrzení je dle Macura dále členitelné do následujících složek:

- a. abstraktní subjektivní břemeno tvrzení a

¹²⁴ Nejvyšší soud ČR v rozsudku ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010, judikoval následující závěr: „V některých případech strana zatížená důkazním břemenem však objektivně nemá a nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech, významných pro rozhodnutí ve sporu, avšak protistrana má tyto informace k dispozici. Jestliže pak strana zatížená důkazním břemenem přednese alespoň opěrné body skutkového stavu a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení, nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany; nesplnění této povinnosti bude mít za následek hodnocení důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila.“

¹²⁵ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 05. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1418/2000.

¹²⁶ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 25.

- b. konkrétní subjektivní břemeno tvrzení.

Zmiňované členění bylo přitom teorií přijato patrně v návaznosti na přelévání břemena tvrzení mezi jednotlivými účastníky v souvislosti s vývojem procesní situace (břemeno tvrzení totiž není statické).

Zatímco ve vztahu k členění břemena tvrzení na objektivní a subjektivní se Macur a Svoboda shodují, pokud jde o členění břemena subjektivního, Svoboda užívá oproti Macurovi jinou terminologii. Svoboda člení subjektivní břemeno tvrzení konkrétně na:

- a. subjektivní břemeno tvrzení základní a
- b. subjektivní břemeno tvrzení dotvrzovací.

Obsahově nicméně břemeno tvrzení základní odpovídá svými charakteristickými znaky, jak tyto uvádí Svoboda, abstraktnímu subjektivnímu břemenu tvrzení dle Macura a současně břemeno tvrzení dotvrzovací zase konkrétnímu subjektivnímu břemenu tvrzení dle členění Macura.¹²⁷

Lze tedy uzavřít, že ačkoliv oba autoři užívají jiné členění, při výkladu jednotlivých typů břemene tvrzení se v zásadě věcně shodují. Pro potřeby této práce je dále užívána tradiční terminologie dle Macura.

4.5.2.1. Abstraktní subjektivní břemeno tvrzení

Rozdíl mezi abstraktním a konkrétním subjektivním břemenem tvrzení spočívá v tom, že zatímco v průběhu celého sporu existuje stále jedno a totéž abstraktní subjektivní břemeno tvrzení, na jehož základě má žalobce uvést skutečnosti zakládající a odůvodňující jeho žalobu, kdy oproti tomu žalovaný má uvést všechny námitky, které proti žalobě či žalobou uplatňovanému nároku přicházejí v úvahu,¹²⁸ pro konkrétní subjektivní břemeno taková kontinuita neplatí.

¹²⁷ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 23 a násl.

¹²⁸ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 54.

Abstraktivní subjektivní břemeno tvrzení zůstává po celý spor neměnné a vychází pouze z obecné hmotněprávní normy, přičemž nezohledňuje okolnosti konkrétních případů a je vždy v případě stejné normy stejné.

Abstraktní subjektivní břemeno tvrzení se po celou dobu sporu překrývá s objektivním břemenem tvrzení.

4.5.2.2. Konkrétní subjektivní břemeno tvrzení

Konkrétní subjektivní břemeno tvrzení se vyznačuje svou diskontinuitou, neboť se postupně v průběhu sporu mezi účastníky neustále přelévá v souvislosti s vývojem daného řízení.

Kdykoliv v konkrétním řízení dojde k přednesu jedné ze stran sporu, druhá strana musí v reakci svůj přednes upřesnit, příp. vnést do sporu nové skutečnosti na obranu svých tvrzení. Přesun konkrétního subjektivního břemena tvrzení z jednoho účastníka na druhého není bez pravidel, naopak platí, že konkrétní subjektivní břemeno tvrzení se v rámci řízení přesouvá na druhého účastníka vždy v situaci, kdy první účastník konkrétní subjektivní břemeno tvrzení unese. Pak je na protistraně, aby na tuto skutečnost reagovala. Macur přesuny konkrétního subjektivního břemena tvrzení označuje za kyvadlový pohyb.¹²⁹

S konkrétním subjektivním břemenem tvrzení (samozřejmě ve smyslu shora uvedených definic i se subjektivním dotvrzovacím břemenem tvrzení) velice úzce souvisí tzv. břemeno substancování, o němž bude pojednáno v další části této práce.

Dílčí shrnutí

Břemeno tvrzení je projevem zásady projednací civilního sporu, neboť jsou to účastníci, kteří vymezují předmět sporu prostřednictvím svých skutkových tvrzení. Neunesení břemena tvrzení se projevuje na postavení účastníka břemenem

¹²⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 54.

tvrzení zatíženého, a to v podobě jeho zhoršení či v krajním případě neúspěchem ve věci.

Břemeno tvrzení má svou objektivní stránku, která představuje obecný požadavek určité formulace tvrzení, přičemž z tohoto objektivního pohledu není rozhodné, kdo konkrétní tvrzení formuluje, byť objektivní břemeno tvrzení stanovuje, která ze stran v případě neprokázání konkrétní okolnosti musí snést důsledky jeho neunesení. Objektivní břemeno lze chápat jako soubor pravidel určujících v obecné rovině, co vše je ve sporu třeba prokázat.

Subjektivní břemeno tvrzení konkrétně definuje, jaká tvrzení musí jednotliví účastníci přednést, aby se vyhnuli procesnímu následku spojenému s neunesením procesního břemena.

Pokud jde o dělení břemena tvrzení, současná teorie Svobody s drobnými formulačními změnami koreluje s dřívější teorií formulovanou v době minulé zejména Macurem, který se na oblast procesních břemen specializoval (obdobně jako lze hovořit o Svobodově zaměření na disciplínu dokazování). Ten přitom ve vztahu k třídění břemena tvrzení uzavřel, že toto odpovídá třídění příbuzného jevu břemena důkazního a de facto jej kopíruje, byť se vždy oba jevy nemusí v praxi překrývat (skutečnost, že některou ze stran zatěžuje subjektivní břemeno tvrzení ještě bez dalšího nemusí znamenat, že tuto stranu zatěžuje též subjektivní břemeno důkazní; příkladem budiž tzv. negativní důkazní teorie, právní domněnky apod.).¹³⁰

Subjektivní břemeno tvrzení je členitelné na abstraktivní subjektivní břemeno tvrzení a konkrétní subjektivní břemeno tvrzení. Zatímco abstraktivní subjektivní břemeno tvrzení je po celou dobu sporu neměnné, konkrétní subjektivní břemeno tvrzení se v průběhu sporu neustále kyvadlově přelévá mezi jednotlivými účastníky, a to tak, že vždy v situaci, kdy prvý účastník konkrétní subjektivní břemeno tvrzení unese, přesouvá se konkrétní subjektivní břemeno tvrzení na druhého účastníka.

S břemenem tvrzení velice úzce souvisí břemeno důkazní, přičemž někteří procesualisté dokonce chápou obě břemena jako dvě stránky téhož jevu. Obdobně břemeno tvrzení úzce souvisí s břemenem substancování.

¹³⁰ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 54.

5. Břemeno substancování

Břemeno substancování není, obdobně jako břemeno důkazní či břemeno tvrzení, procesními předpisy výslovně upraveno. Při snaze o jeho definici a definování jeho znaků je proto třeba vycházet výlučně z právní teorie.

5.1. Definiční znaky břemena substancování a jeho vztah k břemenu tvrzení

Substancováním se rozumí hodnocení skutkových přednesů a návrhů stran z pohledu jejich určitosti. Podmínka řádného substancování není naplněna, je-li tvrzení neurčité nebo příliš obecné, neboť takové tvrzení nelze podrobit přezkumu, ani jej nelze podrobit dokazování.¹³¹ Pokud by se mělo slovo *substancování* nahradit jedním synonymem, nejvýstižněji by se substancování nahradilo slovem *konkretizování*¹³² a břemeno substancování lze proto označit za *břemeno konkretizování*.

Břemenu substancování nebyl v minulosti v teorii věnován dostatečný prostor, což konstatoval již v devadesátých letech minulého století Macur a tuto skutečnost hodnotil jako velice negativní, neboť břemenu substancování připisoval nemalý význam.¹³³ Patrně v souvislosti s chystanou přípravou nového procesního kodexu se nicméně zdá, že se v tomto smyslu situace začíná obracet a břemenu substancování se věnuje (byť často toliko okrajově) vícero současných autorů, z nichž lze vyzdvihnout zejména procesualisty Svobodu a Lavického.¹³⁴

Skutečnost, že se nejedná toliko o teoretickou disciplínu, ale že je břemeno substancování aplikováno i v praxi, ostatně potvrdil v minulosti Ústavní soud.¹³⁵

¹³¹ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

¹³² MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97.

¹³³ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

¹³⁴ Např. Lavický pojednává o břemenu substancování v díle Lavický, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017; Svoboda v díle SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009.

¹³⁵ Srov. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 28. 02. 2008, sp. zn. I.ÚS 987/07.

Problematika substancování zahrnuje nejen tvrzení obsažená v žalobním návrhu, ale též jakákoliv jiná tvrzení účastníků. Dle Hajdajové se břemeno substancování nejvíce přibližuje subjektivnímu břemenu tvrzení, a to do té míry, že je pro některé autory dělení mezi oběma břemeny nezřetelné.¹³⁶ Podobnost obou pojmů potvrzuje i Lavický, když odůvodňuje, že obě břemena mají společnou úlohu, kdy určují, který z účastníků musí na vývoj sporu reagovat, aby neutrpěl újmu.¹³⁷

Rozdíl mezi subjektivním břemenem tvrzení a břemenem substancování spočívá v tom, že zatímco subjektivní břemeno tvrzení představuje požadavek úplného skutkového tvrzení konkrétního účastníka, břemeno substancování určuje, jak moc takové tvrzení musí být určité.¹³⁸ V tomto kontextu lze tedy uzavřít, že břemeno substancování se váže na břemeno tvrzení.

Teoreticky lze výrok (tvrzení) substancovat neomezeně, neboť v praxi nebude nikdy žádný výrok popisný do té míry, aby skutečnost popisoval do podrobnosti „každého atomu“. Substancování proto musí mít určitou „rozumnou míru“.

Vzhledem k tomu, že jde o disciplínu do jisté míry „volnou“, kdy soud je tím, kdo určuje míru substancování, lze v dané skutečnosti spatřovat spíše negativní stránku věci. Soud totiž může v rámci aplikace břemena substancování vědomě či nevědomě zatížit některou ze stran více, než by bylo vhodné, což může v krajním důsledku vést i v neunesení břemena substancování daným účastníkem.¹³⁹

Hranice úplnosti přednesů lze dle Macura nalézt tam, kde lze dané tvrzení subsumovat pod právní normu,¹⁴⁰ přičemž v jednom konkrétním případě nemusí být ona pomyslná hranice totožná, jako v případě jiném.

Pro lepší představu je na místě uvést příklad. V tuto chvíli je uvažováno o sporu o zaplacení pohledávky představující nezaplacení kupní ceny v souvislosti

¹³⁶ Srov. HAJDAJOVÁ, T.: Břemeno substancování v (novém) civilním soudním řízení. Sborník z konference Masarykovy univerzity Dny práva 2018, Část VI. Reforma civilního procesu, s. 41.

¹³⁷ Srov. Lavický, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 78.

¹³⁸ Srov. HAJDAJOVÁ, T.: Břemeno substancování v (novém) civilním soudním řízení. Sborník z konference Masarykovy univerzity Dny práva 2018, Část VI. Reforma civilního procesu, s. 42.

¹³⁹ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

¹⁴⁰ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

s prodejem náradí. Uzavřel-li v uvažovaném případě žalobce a žalovaný dne 08. 02. 2021 jedinou kupní smlouvu ohledně prodeje náradí, patrně bude substancování tvrzení žalobce dostatečné, jestliže

- a. označí žalovaného,
- b. uvede den, kdy k uzavření kupní smlouvy došlo,
- c. uvede, že předmětem koupě bylo náradí,

a samozřejmě bude tvrdit předání předmětu koupě a nezaplacení kupní ceny.

Pokud však daný den žalobce a žalovaný uzavřou 2 kupní smlouvy, z nichž předmětem jedné bude prodej kladiva a předmětem druhé bude prodej ruční pily, přičemž žalobce žalobou uplatňuje úhradu kupní ceny pouze ve vztahu k jedné ze smluv, míra substancování již nebude splněna, uvede-li žalobce, že předmětem koupě je náradí.

Žalobce bude muset v takovém případě nejméně specifikovat, zda žaluje nezaplacenou kupní cenu za prodané kladivo nebo za prodanou ruční pilu. Ve smyslu shora uvedeného bude vždy záležet na konkrétních okolnostech daného případu (v případě opakujícího se prodeje téhož zboží při podnikatelské činnosti bude běžně zboží definováno nejen jeho druhem, ale i počty kusů, provedením, sériovými čísly atd. – smlouvy se běžně specifikují v obchodní praxi nejen datem, ale i číslem smlouvy apod.), ale dále i na procesní aktivitě protistrany (aktivní obrana žalovaného zpravidla je „odrážena“ konkretizací dříve obecněji formulovaných tvrzení).

V některých případech lze hovořit o zostření břemene substancování či naopak o snížení nároků na břemeno substancování.

O zmírnění břemena substancování půjde kupříkladu v situacích, kdy strany nemají stejné postavení a zmírnění břemena substancování bude aplikováno ve prospěch strany „slabší“ – může jít např. o případ aplikace tzv. vysvětlovací povinnosti účastníka nezátíženého důkazním břemenem. V praxi půjde o případ, kdy jedna ze stran nemá objektivně a bez svého zavinění přístup k určitým informacím, kterými naopak zjevně disponuje protistrana. V takovém případě nebude / nemusí být břemeno substancování aplikováno na stranu nacházející se v tzv. informačním deficitu v běžné intenzitě, ale bude naopak zmírněno, neboť nelze po straně, která nemá bez svého zavinění potřebné informace, spravedlivě

požadovat běžnou míru substancování jejího tvrzení. I v takovém případě nicméně musí tvrzení splňovat alespoň základní podrobnosti do té míry, aby bylo možné z tvrzení zjistit alespoň určitý obecný rámeček daného tvrzení.

Obdobně ale může být břemeno substancování vůči jedné straně zostřeno a po této straně může soud požadovat vyšší míru konkretizace např. z toho důvodu, že tuto stranu lze označit za stranu silnější, za profesionála v oboru, případně za odborníka v oboru. Typicky může dojít k zostření břemena substancování v situaci, kdy slabší strana (fyzická osoba spotřebitel) bude tvrdit, že v rámci podnikatelské činnosti poskytovatele energií nebyla o některých údajích podstatných pro věc informována, poučena apod. Bude-li se tato silnější strana (profesionál) vůči slabší straně v rámci sporu bránit pouhou negací všech tvrzení slabší strany (pouhým nezdůvodněným popíráním), může soud po této silnější straně vyžadovat v konkrétním případě vyšší míru konkretizace jejich tvrzení, kterými popírá tvrzení slabší strany.

Macur rozlišuje ve vztahu k břemenu substancování

- a. úplnost skutkového tvrzení a
- b. určitost skutkového tvrzení.

Skutkové tvrzení lze považovat za úplné, jestliže: „*pokrývá všechny skutkové znaky právní normy, na niž se bezprostředně zakládá uplatňovaný nárok nebo subjektivní právo.*“ Skutkové tvrzení musí být určité do té míry, aby „*mohla být konkrétně vymezena vysvětlovací povinností odpůrce.*“¹⁴¹ Nestací pouhé všeobecné označení právního důvodu, o nějž žalobce svůj nárok opírá, ale je třeba, aby byly tvrzeny všechny skutkové okolnosti jednotlivě tak, jak jdou za sebou a jak se jedna od druhé odvíjejí. Vylíčení rozhodných skutečností přitom může být i stručné, je-li úplné. Právní kvalifikaci není (až na výjimky, o kterých již v této práci bylo dříve pojednáno) z pohledu úplnosti tvrzení třeba uvádět.¹⁴²

Je-li například ve sporu žalováno peněžité plnění, které se skládá z jednotlivých částek (např. měsíční platby typu nájemné, platby za služby jako internet, kabelová televize, elektřina apod.), nepostačí tyto nároky v žalobě

¹⁴¹ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

¹⁴² Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.03.2002, sp. zn. 22 Cdo 1646/2000.

uplatňovat toliko součtem jednotlivých pohledávek, ale je třeba přesně specifikovat u každé dílčí pohledávky, za jaké období je požadována a v jaké výši.¹⁴³

Obdobně jako v případě břemena tvrzení a břemena důkazního je sankcí za neunesení břemena substancování zhoršení vyhlídek účastníka ve sporu a v krajním případě neúspěch ve věci. V praxi se to může projevit např. tak, že:

1. je-li tvrzení žalobce (i přes výzvu ze strany soudu, učiněnou ve smyslu § 43 OSŘ) nedostatečně určité do té míry, že nelze řízení zahájit, odmítne soud žalobní návrh,
2. je-li tvrzení žalobce nedostatečně určité do té míry, že sice lze řízení zahájit, ale nelze vydat tzv. kontumační rozhodnutí ve prospěch žalobce, soud kontumační rozhodnutí nevydá,
3. je-li tvrzení nedostatečně určité do té míry, že ohledně jeho prokázání nelze vést dokazování, soud dokazování neprovede.

Shora uvedený demonstrativní výčet procesních situací samozřejmě není konečný a v praxi mohou nastat i jiné situace než shora popsané. Současně je třeba vzít v úvahu poučovací povinnost soudu ve smyslu ust. § 118b občanského soudního řádu, která dopadá jak na břemeno tvrzení, tak na břemeno důkazní a též na břemeno substancování.

Dle Svobody lze ztotožnit tu část břemene tvrzení, kterou musí žalobce naplnit již v žalobním návrhu (aby byl tento projednatelný) s břemenem substancování.¹⁴⁴ S tímto závěrem vyjadřuje Hajdajová nesouhlas s odůvodněním, že jde o smísení smyslu a účelu břemena tvrzení a substancování, neboť vylíčením základních skutečností naplňuje žalobce břemeno tvrzení, nikoliv břemeno substancování.¹⁴⁵

Se závěrem Hajdajové nelze souhlasit, neboť argumentace Hajdajové vychází patně z předpokladu, že obě břemena se nemohou překrývat a jsou vzájemně vyhraněna. Argumentace Hajdajové však není schopna pojmout variantu, kterou naopak Svobodova argumentace pojmout dokáže, a to případ, kdy účastník v žalobním návrhu nevyličí všechny skutečnosti dostatečně určitě na to, aby soud

¹⁴³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.08.2004, sp. zn. 28 Cdo 705/2004.

¹⁴⁴ Srov. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 25.

¹⁴⁵ Srov. HAJDAJOVÁ, T.: Břemeno substancování v (novém) civilním soudním řízení. Sborník z konference Masarykovy univerzity Dny práva 2018, Část VI. Reforma civilního procesu, s. 46.

mohl žalobu projednat. Pokud se tak stane a soud žalobce vyzve ke konkretizaci jeho skutkových tvrzení obsažených v žalobě, je taková výzva právě projevem břemena substancování. Z tohoto důvodu je třeba setrvat na tezi, jak tuto přijal Svoboda (viz shora).

Dle Hajdajové se ne vždy v civilním procesu musí břemeno substancování objevit. Hajdajová dovozuje, že se tak stane v případě, kdy žalobce v míře dostatečné v obecných rysech popíše v žalobě skutková tvrzení způsobem odpovídajícím právní normě (soud tak může vydat kontumační rozhodnutí) a žalovaná strana následně buďto zůstane ve sporu pasivní, nebo nárok žalobce dokonce výslovně uzná. V takovém případě není třeba původní základní tvrzení žalobce konkretizovat a břemeno substancování tak v daném sporu není vůbec zastoupeno.¹⁴⁶

Současně je třeba upozornit i na skutečnost, že ne všichni autoři chápou břemeno substancování jako samostatné procesní břemeno. Lavický kupříkladu ztotožňuje břemeno substancování s konkrétním subjektivním břemenem tvrzení a o obou břemenech pojednává jako o jednom jevu (mezi oba pojmy dává rovnítko).¹⁴⁷ Současně však v téže práci hovoří o tom, že břemeno substancování může v některých případech břemeno tvrzení překračovat, z čehož by bylo lze dovodit, že i Lavický o jevu uvažuje též jako o dvou břemenech, která se mohou a nemusí vzájemně překrývat. Jestliže pak významní čeští procesualisté chápou břemeno tvrzení a břemeno důkazní jako dvě strany téhož jevu a současně je hovořeno o tom, že břemeno substancování se může přinejmenším v některých případech překrývat s břemenem tvrzení, patrně lze i přijmout závěr o tom, že hranice mezi břemenem substancování a břemenem tvrzení je poměrně neseznatelná a oba jevy je třeba chápat a vykládat ve své vzájemné spojitosti (případně vč. břemena důkazního).

¹⁴⁶ Srov. HAJDAJOVÁ, T.: Břemeno substancování v (novém) civilním soudním řízení. Sborník z konference Masarykovy univerzity Dny práva 2018, Část VI. Reforma civilního procesu, s. 45.

¹⁴⁷ Srov. Lavický, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 81.

5.2. Vztah břemena substancování k důkaznímu břemenu

Vztah břemena substancování a břemena tvrzení byl popsán shora v předchozí části. Vedle velice úzkého propojení zmiňovaných břemen je však třeba dále klást otázku, zda má či může mít břemeno substancování nějakou souvislost též s břemenem důkazním.

Dle Hajdajové taková spojitost neexistuje, neboť v případě břemena substancování jde: „o tvrzení skutečností, a nikoliv o navrhování důkazů“. S tímto závěrem však nelze souhlasit, a to (nad rámec již zmíněné argumentace dále též) z následujícího důvodu.

Dle ust. § 120 odst. 1 občanského soudního řádu jsou účastníci povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Jak z citovaného ustanovení vyplývá, povinnost označení důkazů se vztahuje **k** tvrzením. Nelze proto označovat důkaz, aniž by mu předcházelo tvrzení. Aby bylo možné posoudit, zda důkaznímu návrhu předchází tvrzení, musejí být důkazní návrhy činěny vždy ke konkrétním tvrzením, jinak by nebylo možné přezkoumat, zda důkaznímu návrhu tvrzení předchází či nikoliv.

Ustanovení § 120 odst. 1 OSŘ je proto třeba vykládat tak, že každý důkaz se musí vztahovat přímo ke konkrétnímu tvrzení, které má být daným důkazem prokázáno. Proto se v praxi postupuje například v žalobních návrzích tak, že žalobce formuluje tvrzení jednotlivě a k jejich prokázání vždy připojuje konkrétní důkazní návrhy. Nevhodný by v tomto smyslu byl žalobní návrh, který by v jedné části obsahoval veškerá tvrzení ohledně skutkového stavu a v druhé části všechny důkazní prostředky, aniž by z podání bylo patrné, ke kterým tvrzením se konkrétní důkazní návrhy vztahují.

Samozřejmě, že v některých případech lze souvislosti tvrzení a důkazu snadno dovodit (pokud např. žalobce tvrdí, že mezi stranami byla uzavřena písemná kupní smlouva, k důkazu označuje stejnopis kupní smlouvy a současně v daném sporu se jedná toliko o pohledávku z jedné smlouvy kupní, souvislost mezi tvrzením a důkazním návrhem je zřejmá), v jiných případech to nicméně jednoznačné být nemusí.

Uplatňuje-li žalobce kupříkladu v rámci sporu 20 různých vad díla, přičemž tyto se odlišují jak svým charakterem, tak dobou jejich vzniku apod., a současně

tyto jednotlivé vady bude prokazovat různými důkazy, pokud by žalobce nepřihradil jednotlivé důkazy k jednotlivým tvrzením, nebylo by možné ze strany soudu vyhodnotit, zda byla splněna podmínka, že důkaznímu návrhu předchází příslušné tvrzení.

Evidentní je tato situace zejména v případě důkazních návrhů spočívajících ve svědeckých výpovědích a vícero nárocích / skutecích. Bez konkrétní specifikace v takovém případě není zřejmé, k jaké skutečnosti má svědek vypovídat a soud tak nemá možnost posoudit přinejmenším, zda i) důkaznímu návrhu předchází tvrzení nebo ii) je důkaz nadbytečný, protože nesouvisí s meritem věci apod.

Proto i důkazní návrh musí být dostatečně substancován a pro případ, že se tak nestane, musí účastník snést následky jeho neunesení, které jsou typické i pro ostatní procesní břemena, a to zhoršení jeho postavení ve sporu spočívající v tom, že jeho důkazní návrh nebude proveden.

Aby byl důkaz dostatečně substancován, je třeba nejen (ve smyslu shora popsaného), aby byl tento označen ke konkrétnímu tvrzení, ale též aby byl dostatečně určitě popsán i samotný důkazní prostředek (samotný důkaz).

Jistě nedostatečně označen by byl důkaz, pokud by jej v důkazním návrhu účastník označil následovně:

- a. výsledkem svědka Pavla P. (aniž by bylo specifikováno příjmení svědka a přinejmenším dále datum narození),
- b. smlouvou (aniž by tato byla přiložena či bylo specifikováno, o jakou smlouvu se jedná, z jakého dne, mezi jakými účastníky apod.).

S ohledem na shora uvedené patrně nelze přijmout závěr, že by se břemeno substancování netýkalo břemena důkazního, když důkaz musí být účastníkem označen dostatečně konkrétně a ke konkrétnímu tvrzení účastníka.

Správnost tohoto závěru lze podepřít též prací Macura, dle kterého se problematika substancování může vztahovat nejen na tvrzení, ale též na různé důkazní návrhy, neboť i předmět dokazování musí být dostatečně substancován.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

Shora formulovaný seznam projevů neunesení břemena substancování je proto třeba doplnit přinejmenším o následující varianty:

4. je-li důkazní návrh nedostatečně substancován do té míry, že není patrné, které konkrétní tvrzení má prokazovat, soud důkaz neprovede,
5. je-li důkazní návrh nedostatečně substancován do té míry, že není patrné, jaký důkaz má být proveden, soud důkaz neprovede.

5.3. Vnitřní členění břemena substancování

Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, břemeno tvrzení je pojem vnitřně členitelný, přičemž v rámci členění je rozeznávána objektivní a subjektivní stránka daného jevu. V této souvislosti je třeba klást si otázku, zda obdobné členění lze aplikovat i na problematiku břemena substancování.

Shora byla popsána premisa, dle které břemeno substancování se povahou přibližuje subjektivnímu břemenu tvrzení, a to do té míry, že hranice mezi oběma instituty může být nezřetelná, mj. proto, že oba instituty mají společnou úlohu, kdy určují, který z účastníků musí na vývoj sporu reagovat, aby neutrpěl újmu.

Tento fakt by mohl svědčit o obdobném členění břemena substancování na objektivní a subjektivní složku, nicméně takový závěr patrně nelze přijmout, a to s níže popsaným zdůvodněním.

Pro břemeno substancování je vlastní, že se v probíhajícím sporu může přesouvat z jedné strany na druhou, a to v návaznosti na vývoj procesní situace (v přímé souvislosti s tím, jak jedna strana konkretizuje tvrzení, může i druhá strana reagovat na vývoj situace konkretizací svých tvrzení atd.).¹⁴⁹ Takový přesun lze označit, obdobně jako v případě břemena tvrzení, za kyvadlový a lze jej přičítat dynamismu procesních břemen. Z této skutečnosti lze dovozovat, že břemeno substancování má konkrétní subjektivní složku.

¹⁴⁹ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

Aby bylo možné učinit závěr o tom, zda je břemeno substancování členitelné obdobně jako ostatní břemena, je třeba zabývat se otázkou, zda má břemeno substancování složku abstraktní neboli objektivní.

V předchozím výkladu týkajícím se břemena substancování bylo uzavřeno, že konkretizace tvrzení je v teoretické rovině neomezená a vždy je třeba míru konkretizace posuzovat dle konkrétních okolností daného případu, neboť tvrzení v jedné konkrétní situaci může být dostatečné, zatímco stejné tvrzení v jiném případě, vzhledem k jiným okolnostem, dostatečné být nemusí.

Právě s ohledem na tuto skutečnost je patrně vhodné přijmout závěr, že břemeno substancování abstraktní neboli objektivní stránku nemá a není tak vnitřně členitelné obdobným způsobem jako břemeno tvrzení nebo důkazní. Břemeno substancování vykazuje toliko znaky subjektivní stránky daného jevu představující kyvadlový přesun mezi stranami v závislosti na procesní situaci a dále sankci spočívající ve zhoršení postavení účastníka, který břemeno substancování neunes.

V daném kontextu lze nicméně oponentně namítat, že pokud lze na břemeno tvrzení a břemeno důkazní nahlížet jako na dvě strany téhož jevu (jak již shora opakovaně zmíněno), břemeno tvrzení a břemeno důkazní mají vždy objektivní a subjektivní stránku a současně procesualisté uzavírají, že břemeno substancování se překrývá s konkrétním subjektivním břemenem tvrzení, nelze vyloučit ani to, že by i břemeno substancování mělo či mohlo mít objektivní stránku.

Jinými slovy řečeno, pokud je dána podobnost procesních břemen v jedné části, ba co více, není ani zřejmé, zda nejde o jeden procesní jev, na který se toliko nahlíží z různých stran a v různých souvislostech, nejevil by se jako nelogický závěr, že by i jiná část jevu mohla být s ostatními břemeny totožná. Pokud by tomu tak nicméně bylo, pak by bylo třeba dospět k závěru o neseznatelnosti, resp. proměnlivosti objektivního břemena substancování, neboť míru podrobnosti je třeba hodnotit ve vztahu ke konkrétnímu vývoji řízení (což však patrně vede přinejmenším k faktickému vyprázdnění objektivní stránky břemena substancování, dojde-li k pomnutí absolutní konkretizace do nejmenšího detailu, která by se však rovnala de facto nekonečnu).

Dílčí shrnutí

Obdobně jako ostatní procesní břemena ani břemeno substancování (neboli konkretizace) není procesními předpisy výslovně upraveno, a proto je třeba při snaze o jeho definici vycházet z právní teorie.

Substancováním se rozumí hodnocení skutkových přednesů a návrhů stran z pohledu jejich určitosti. Podmínka řádného substancování není naplněna, je-li tvrzení neurčité nebo příliš obecné, neboť takové tvrzení nelze podrobit přezkumu, ani jej nelze podrobit dokazování. Hranice úplnosti přednesů lze přitom nalézt tam, kde lze dané tvrzení subsumovat pod právní normu. Obdobně může nastat i situace, kdy důkazní návrh nebude dostatečně substancován, důsledkem čehož nebude v řízení k tíži toho z účastníků, kterého břemeno substancování zatěžuje, ani proveden.

Teorie hovoří v některých případech o zostření břemene substancování, kdy v takovém případě je třeba po straně zatížené břemenem substancování požadovat větší konkrétnost přednesů. V jiných případech bude naopak uplatněno břemeno substancování mírněji – například půjde o situace, kdy strany nemají stejné postavení a zmírněním / zpřísněním břemena substancování bude kompenzována tato nerovnost ve prospěch strany „slabší“.

Teorie břemena substancování hovoří o snadné zneužitelnosti daného institutu, kdy zejména v rukou nezkušeného soudce může břemeno substancování vést k neúměrnému a nedůvodnému zatížení jedné ze stran daným procesním břemenem a tím i k narušení principu rovnosti účastníků, garantovaného na ústavní úrovni.

Oproti břemenu tvrzení a břemenu důkazním patrně není břemeno substancování vnitřně členitelné na objektivní a subjektivní stránku, když v daném případě lze rozeznat toliko stránku subjektivní, případně břemeno substancování objektivní stránku sice má, tuto však nelze seznat jinak než v absolutní míře podrobnosti. Tak či tak je třeba uzavřít, že se v praxi hovoří toliko o subjektivní stránce břemena substancování.

6. Důkazní břemeno

Vzhledem k tomu, že vzájemný vztah mezi břemenem tvrzení a důkazním břemenem byl již vyložen shora v jedné z předchozích kapitol týkající se břemena tvrzení (a obsahově by se tak příslušná kapitola překrývala s předchozím pojednáním v části týkající se břemena tvrzení), lze se již nyní ve výkladu přesunout k problematice vzájemného vztahu důkazního břemena a důkazní povinnosti.

6.1. Vztah důkazního břemena a důkazní povinnosti

Obdobně, jako je třeba posuzovat důkazní břemeno ve vztahu k dalším procesním břemenům, je třeba zabývat se též vztahem mezi břemenem důkazním a povinnostmi důkazní.

Dle Macura je obecně odmítán názor, podle něhož by důkazní břemeno bylo výrazem sankce za nesplnění důkazní povinnosti.¹⁵⁰ Macur vysvětluje povahu důkazní povinnosti tak, že: „*po žalobci, který svým žalobním návrhem z vlastní vůle uvádí do chodu složitý a nákladný společenský mechanismus konkrétního soudního řízení, lze právem požadovat, aby také ze své strany vytvořil k této činnosti základní podmínky. Tomu odpovídá jeho důkazní povinnost, jejíž porušení může být v souladu s povahou civilního procesu sankcionováno ovšem pouze neúspěchem ve sporu.*“¹⁵¹

Macur tedy ve vztahu k základním podmínkám hovoří o důkazní povinnosti účastníka (jejíž porušení je ovšem sankcionováno obdobně jako břemeno důkazní toliko neúspěchem ve sporu), zatímco v ostatních případech hovoří o břemenu důkazním.

Dle Winterové je povinnost důkazní doprovázena důkazním břemenem, které lze přitom vymezit jako procesní odpovědnost účastníka za to, že soudu budou rozhodné skutečnosti, k nimž se důkazní břemeno vztahuje, prokázány, přičemž řekne-li se, že žalobce neunesl důkazní břemeno, znamená to, že se mu tvrzenou

¹⁵⁰ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 91.

¹⁵¹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 92.

skutečnost nepodařilo prokázat, a to bez ohledu na to, zda svou důkazní povinnost splnil či nesplnil. Teoreticky totiž dle Winterové účastník důkazní povinnost mohl splnit, avšak nabídnuté důkazy se ukázaly být nedostatečné. V takovém případě, byť by byla důkazní povinnost splněna, břemeno důkazní by uneseno nebylo. Obdobně dle Winterové též platí, že účastník může unést důkazní břemeno, aniž by přitom splnil důkazní povinnost. Může se tak výjimečně stát, jestliže soud zjistí skutečnost jinak, než z iniciativy strany zatížené důkazním břemenem (jde o případy, kdy k prokázání určité skutečnosti dojde jinak, než v důsledku provedení důkazního návrhu strany zatížené důkazním břemenem – např. bude sporná skutečnost prokázána „nechtěně“ druhou stranou v rámci jejích důkazních návrhů; snadno si lze kupříkladu představit, že strana, která si je „jistá“, že podpis na listině není její, navrhne důkaz znaleckým posudkem z oboru písmoznalectví, přestože břemeno důkazní ve vztahu k prokázání pravosti podpisu tíží protistranu. Pokud z posudku vyplyne, proti přesvědčení strany, která posudek navrhovala jako důkaz, pravost podpisu, unáší strana druhá důkazní břemeno, byť sama daný důkaz k provedení nenavrhovala. Jde nicméně samozřejmě o výjimku z obecného principu, dle kterého platí, že nesplnění důkazní povinnosti znamená neunesení důkazního břemene).¹⁵²

V této souvislosti je třeba doplnit, že soud v civilním sporu nemůže svévolně v řízení provádět účastníky neoznačené důkazní prostředky, neboť by tímto postupem zpravidla napomáhal jedné ze stran sporu a porušil tak zásadu rovnosti účastníků. Výjimkou jsou případy, kdy potřeba provedení konkrétního důkazu vyplývá přímo z obsahu spisu. Tuto výjimku je však třeba vykládat restriktivně – soud např. provede k důkazu listinu – kupní smlouvu, z níž žalobce zjevně dovozuje svůj požadavek, tuto listinu přiložil k žalobě, avšak nedopatřením ji nenavrhoval k důkazu¹⁵³ a právně je ukotvena v ust. § 120 odst. 2 OSŘ, dle kterého může soud provést i jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu.

Svoboda, ale i Winterová spatřují odlišnost povinnosti důkazní a břemena důkazního v tom, že zatímco povinnost důkazní má účastník jakéhokoliv civilního

¹⁵² WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 251.

¹⁵³ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 247.

řízení, břemeno důkazní (tedy odpovědnost za neunesení důkazní povinnosti, jež se projeví v možném neúspěchu ve sporu) zpravidla zatěžuje jen účastníky civilního sporu.¹⁵⁴

Nesplnění důkazní povinnosti nemá za následek ukončení řízení bez meritorního projednání věci (soud ve sporném řízení musí vždy rozhodnout), ale zpravidla neúspěch účastníka z důvodu neunesení důkazního břemene (po předchozím poučení podle ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ).¹⁵⁵

Povinnost důkazní je chápána jako „příkaz“ zákona, dle kterého je účastník povinen na počátku sporu označovat důkazy k prokázání tvrzení ve svůj prospěch. S nenaplněním této abstraktní a soudem dosud neupřesněné povinnosti není v dané fázi spojen procesní neúspěch účastníka spočívající v odmítnutí nebo zamítnutí žaloby (povinnost není sankcionována). K tomu však dochází v okamžiku, kdy soud při naplňování své poučovací povinnosti danou účastníka povinnost konkretizuje. V ten okamžik se přeměňuje původní bezsankční důkazní povinnost v důkazní břemeno.¹⁵⁶ Svoboda v dané souvislosti hovoří o tzv. dynamismu přeměny povinnosti tvrdit a prokazovat v břemeno tvrdit a prokazovat, který vyplývá ze skutečností, majících svou podstatu v konkrétním civilním sporu a v chování soudu a účastníků během něho.¹⁵⁷ V tomto smyslu se výklad Svobody zdánlivě rozchází s výkladem Macura popsáním shora, dle kterého jde v daném případě stále o důkazní povinnost, jejíž porušení sankcionováno neúspěchem ve sporu. Zdánlivý nesoulad obou závěrů je nicméně dán skutečností, že v době Macurova výkladu nebyl v civilním procesu natolik zakořeněn princip poučování účastníků ze strany soudu. Dle Svobody se až okamžikem poučení účastníků ze strany soudu přeměňuje abstraktní povinnost důkazní v důkazní břemeno. Vzhledem k tomu, že v době Macurova výkladu soudy v daném rozsahu účastníky nepoučovaly, ke vzniku důkazního břemena v daném případě nedocházelo. V obou případech byl výsledek pro účastníka nicméně totožný, a to neúspěch ve věci.

¹⁵⁴ Srov. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 255; WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 250.

¹⁵⁵ JIRSA, J., DOLEŽAL, M., VANČUROVÁ, K. a kol.: Občanské soudní řízení (soudcovský komentář) Kniha II. § 79-180 občanského soudního řádu. Praha: JUDr. Karel Havlíček, 2014, str. 282.

¹⁵⁶ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 41.

¹⁵⁷ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 42 a násl.

Z tohoto důvodu je rozlišování břemena a povinnosti v tomto konkrétním případě spíše teoreticko-právní a na účastníky sporných řízení nemá vliv.

Jak již shora popsáno, Svoboda zmiňovaný jev označuje jako dynamismus přeměny povinnosti tvrdit a prokazovat v břemeno tvrdit a prokazovat. Tento proces dynamismu je přitom dle Svobody postupný a k definitivnímu završení dochází až okamžikem rozhodnutí ve věci, neboť teprve v té chvíli je definitivně zřejmé, který z účastníků konkrétní břemeno neunesl.¹⁵⁸

Teprve po poučení účastníka o důvodech procesního neúspěchu a následcích nenaplnění soudem konkretizované povinnosti je soud oprávněn rozhodnout v neprospěch účastníka z důvodu neunesení břemena.¹⁵⁹

Právní teorií popisovaný vztah důkazní povinnosti a důkazního břemena v minulosti potvrdil i Nejvyšší soud, když ve shodě se shora uvedenými definicemi vztah důkazní povinnosti a důkazního břemena popsal následovně: „*Povinnost důkazní uložená účastníkům je povinností procesní. O této povinnosti a o z ní vyplývajícím důkazním břemenu je proto soud účastníky povinen poučit.*“¹⁶⁰ Nejvyšší soud v citovaném rozhodnutí mj. potvrdil i spojitost důkazní povinnosti a důkazního břemena s dalším procesním instrumentem, kterým je poučovací povinnost soudu. O té bude podrobněji v této práci hovořeno dále v samostatné kapitole.

Zmiňovaný dynamismus přeměny povinnosti tvrdit a prokazovat v břemeno tvrdit a prokazovat je projevem konkrétního subjektivního důkazního břemena.

6.2. Definiční znaky důkazního břemena

Vymezit po teoretické stránce důkazní břemeno není jednoduchý úkol, neboť jde o pojem složitý, vnitřně diferencovaný a obsahující různé konstitutivní složky. V jednotlivých fázích civilního sporu navíc vystupují do popředí různé

¹⁵⁸ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 44.

¹⁵⁹ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 41.

¹⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 08. 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001.

aspekty důkazního břemena, což celý institut na první pohled znepřehledňuje a činí hůře definovatelný.¹⁶¹

Obdobně jako v případě ostatních procesních břemen ani v případě důkazního břemena nelze v právním řádu nalézt výslovnou a úplnou právní úpravu tohoto institutu. Důkazní břemeno účastníků sporného řízení je teorií dovozováno zejména z § 101 odst. 1 písm. b) OSŘ, dle kterého jsou účastníci k tomu, aby bylo dosaženo účelu řízení, povinni zejména plnit důkazní povinnost (§ 120 odst. 1 OSŘ) a další procesní povinnosti uložené jim zákonem nebo soudem, a dále z navazujícího ust. § 120 odst. 1 OSŘ ve znění: *„Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede“* a § 120 odst. 2 OSŘ, dle kterého mj.: *„neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny.“*

Důkazní břemeno je, obdobně jako břemeno tvrzení, projevem zásady projednací a dispoziční, a může být v civilním sporu uplatněno zejména proto, že se v tomto typu řízení (na rozdíl od řízení nesporného) silněji prosazuje zásada formální pravdy na úkor pravdy materiální.

Funkčně břemeno důkazní navazuje na břemeno tvrzení a případně i na břemeno substancování, vystupuje-li toto břemeno v daném konkrétním řízení. Účastník, chce-li být ve sporu úspěšný, musí prvořadě unést břemeno tvrzení (až na výjimky, které byly uváděny shora), dále musí případně též unést břemeno substancování (opět rozebráno výše) a až následně přichází (či lépe řečeno může přicházet, a to v závislosti na procesní situaci, ve které se účastníci nachází) i břemeno důkazní (v některých případech totiž postačí toliko tvrdit některé skutečnosti).

Byť je při chronologickém řazení břemen dle toho, kdy vystupují potenciálně ve sporném řízení břemeno důkazní až „třetí v pořadí“, z hlediska významu břemeno důkazní rozhodně nelze označit za méně významné než břemena ostatní, opak je možná pravdou. Důkazní břemeno lze považovat za velice významný procesní jev, který je často označován procesualisty za „páteř civilního

¹⁶¹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 8.

procesu“, neboť díky důkaznímu břemenu jsou do řízení vnášeny důkazy o skutečnostech rozhodných pro meritorní rozhodnutí.

Macur v této věci uzavírá, že důkazní břemeno je součástí širší problematiky procesních břemen.¹⁶² Jak již v části týkající se břemena tvrzení bylo uvedeno, důkazní břemeno souvisí s břemenem tvrzení do té míry, že dokonce nelze najít přesnou linii, kde končí jedno břemeno a začíná břemeno druhé. Macur chápe obě břemena jako dvě strany jednoho procesního jevu.¹⁶³

Důkazní břemeno lze vymezit jako procesní odpovědnost účastníka za to, že soudu budou rozhodné skutečnosti, k nimž se důkazní břemeno vztahuje, prokázány.

Účastník, chce-li unést důkazní břemeno v probíhajícím sporu, musí prokázat tvrzení, ohledně nichž (poté, co je případně řádně substancoval) jej zatěžuje důkazní břemeno.

Z pohledu civilního procesu se považuje skutečnost za prokázanou při splnění dvou podmínek:

- a. objektivní pravděpodobnost hraničící s jistotou, že se skutek odehrál tak, jak je tvrzeno (viz § 6 OSŘ),
- b. subjektivní přesvědčení soudce, že se skutek odehrál tak, jak je tvrzeno.

Jedná se o koncepci tzv. volného hodnocení důkazů soudem, která je projevem subjektivní teorie míry důkazu.

V praxi se často obě kritéria budou překrývat (u tzv. věcných norem), nemusí tomu však tak být u norem tzv. hodnotových – jedná se o normy, které se odvolávají na pojmy jako *dobré mravy*, odkazují na *míru přiměřenou poměrům* apod.¹⁶⁴

Zatímco v případě sporu o vrácení půjčky běžně postačí, aby žalobce prokázal, že poskytl žalovanému půjčku a tento mu ji nevrátil (postačuje tedy soudu

¹⁶² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 78.

¹⁶³ Obdobně i Svoboda, který, byť si je evidentně vědom toho, že existují dvě břemena, běžně hovoří o břemenu tvrdit a prokazovat v jednotném čísle, jako by se jednalo o jedno břemeno. Lze se přitom domnívat, že tak činí z důvodu nezřetelné hranice mezi oběma břemeny a skutečnosti, že v mnohém se obě břemena podobají (např. co do vnitřní diferenciacce obou pojmů) a ovládají je stejná pravidla.

¹⁶⁴ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 42 a násl.

osvědčit, že objektivně s pravděpodobností hraničící s jistotou byla půjčka poskytnuta a soudce by měl bez dalšího dospět k přesvědčení, že se skutek stal tak, jak je tvrzeno), u norem pracujících s relativně neurčitými pojmy jako *dobré mravy* či *míra přiměřená poměrům* nemusí postačit prokázat, že se skutek stal tak, jak účastník tvrdí, ale je třeba, aby soudce nabyt též subjektivní přesvědčení o tom, že prokázaný skutek vykazoval znaky dosahující takové intenzity, aby došlo k naplnění podstaty neurčitého právního pojmu *porušení dobrých mravů, překročení míry přiměřené poměrům, hrubého porušení povinností* apod.

Vzhledem k podstatě Svobodou formulovaného parametru shora pod písm. b., který daný parametr označuje jako *subjektivní přesvědčení soudce, že se skutek odehrál tak, jak je tvrzeno*, by se však mohlo jako přílehavější jevit vyjádření tohoto typu: *b. subjektivní přesvědčení soudce, že skutek naplňuje znaky dotčené právní normy*. Samozřejmě se jedná toliko o formulační úpravu vyjádření, podstatou nijak nezasahující do daného parametru.

Z pohledu účastníka řízení je patrně nejpodstatnější vědomost o tom, koho případně břemeno důkazní v daném sporu zatěžuje. Rozvržení důkazního břemena by nemělo být náhodné a mělo by pro účastníka řízení být předvídatelné.¹⁶⁵

Strany se například nemohou dohodnout na rozvržení břemena důkazního (nemohou určit, která z nich bude břemenem důkazním zatížena, nebo která z nich prokáže u soudu kterou skutečnost), a to ani předem (v tzv. procesní smlouvě), ani v rámci již probíhajícího soudního řízení. I kdyby taková dohoda mezi stranami existovala, soud ji nemůže akceptovat, neboť není oprávněn se odchýlit od zákonné úpravy civilního procesu a nemůže tak na základě dohody stran určit zatížení důkazním břemenem jinak, než jak je toto „reálně“ rozvrženo.¹⁶⁶

Rozvržení důkazního břemena mezi účastníky v konkrétním sporu není výslovně právním řádem zakotveno, vyplývá nicméně z právní teorie, která postupně popsala vícero různých důkazních teorií, tj. teorií o rozvržení důkazního břemena mezi strany sporu.

Než bude výklad věnován těmto teoriím, je třeba zabývat se vnitřním členěním důkazního břemena, neboť jak již shora bylo popsáno, důkazní břemeno

¹⁶⁵ Ostatně ona předvídatelnost vyplývá z ust. § 6 občanského soudního řádu.

¹⁶⁶ HROMADA, M.: Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 9.

je vnitřně diferencované a důkazní teorie nelze vykládat bez znalosti tohoto vnitřního členění.

6.3. Vnitřní členění důkazního břemena

Z pohledu vnitřní diferenciaci důkazního břemena teorie rozlišuje v první úrovni důkazní břemeno objektivní a důkazní břemeno subjektivní. Odlišnosti obou pohledů na důkazní břemeno by nicméně neměly sloužit k tomu, aby byly obě části daného jevu vykládány izolovaně jeden od druhého, neboť existuje podstatná vnitřní souvislost mezi důkazním břemenem objektivním a subjektivním a jen oběma těmito složkami lze vyjádřit složitý pojem důkazního břemena.¹⁶⁷ Stále je třeba mít na zřeteli, že se jedná o jeden jev, na který je toliko nahlíženo dvěma různými pohledy, a to z pohledu objektivního a z pohledu účastníka řízení.

Obecná pravidla týkající se důkazního břemena a jeho užití vyplývají ze zákona a jsou objektivně dána již předtím, než dojde k zahájení sporu. Skutečnost, že některé složky důkazního břemena jsou pohyblivé a v průběhu procesu se přelévají ze strany na stranu, ještě tedy neznamená, že se tomu tak děje bez jakýchkoliv pravidel (v podstatě totožné bylo zmíněno již ve výkladu o subjektivním břemenu tvrzení, neboť obě problematiky mají mnoho společného).

Důkazní břemeno lze vnitřně členit na:

- a. objektivní břemeno důkazní,
- b. subjektivní břemeno důkazní, přičemž subjektivní břemeno důkazní lze dále členit na:
 - b1. abstraktní subjektivní břemeno důkazní a
 - b2. konkrétní subjektivní břemeno důkazní.

6.3.1. Objektivní břemeno důkazní

V civilním řízení sporném může nastat situace, kdy se nepodaří zcela bez pochybností zjistit skutkový stav. Řešení této situace v civilním řízení sporném

¹⁶⁷ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11.

přináší institut důkazního břemena, jehož smyslem je umožnit soudu rozhodnout o věci samé i v takových případech, kdy určitá skutečnost, významná podle hmotného práva pro rozhodnutí o věci, nebyla prokázána a neumožňuje soudu přijmout závěr ani o pravdivosti této skutečnosti, ani o tom, že je tato skutečnost nepravdivá.¹⁶⁸

Objektivní nejistota o skutečnostech totiž nemůže v důsledku znamenat nejistotu o právních vztazích. Pokud by soud převedl skutkové pochybnosti na pochybnosti právní a odmítl ve věci rozhodnout, dopouštěl by se nezákonného a protiústavního postupu, označovaného jako odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*).¹⁶⁹

Objektivní břemeno (někdy se v literatuře lze setkat i s pojmem *břemeno zjištění*) je proto chápáno jako pravidlo, které určuje, jak má soud rozhodnout za předpokladu, že rozhodné skutkové okolnosti nebyly objasněny a nastal stav objektivní nejistoty o skutečnostech (tzv. *non liquet*). Podle toho, které rozhodné skutečnosti nebyly ve sporu prokázány, soud rozhodne v neprospěch jedné ze stran.¹⁷⁰

Dle Lavického proto objektivní břemeno tvrzení není adresováno účastníkům, ale soudu a nejedná se proto svou podstatou vůbec o břemeno. Podstatou břemena totiž je, že svou zátěží motivuje stranu k procesní aktivitě, aby nemusela snést nepříznivé následky z břemena vyplývající. Objektivní břemeno však na účastníky nepůsobí (to činí břemeno subjektivní) a toliko představuje pravidla pro soud, jak překonat stav *non liquet*.¹⁷¹

Dalším argumentem, proč není objektivní důkazní břemeno v pravém slova smyslu břemenem, je skutečnost, že objektivní důkazní břemeno se uplatňuje až po skončení dokazování – až po ukončení dokazování je totiž možné zhodnotit, které ze skutečností nebyly prokázány a nastal ohledně nich stav *non liquet*.¹⁷²

¹⁶⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08.08.2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006.

¹⁶⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 23.

¹⁷⁰ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 11.

¹⁷¹ LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 47.

¹⁷² LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 47.

Pravidla objektivního břemena důkazního soudci nenapomáhají nalézt ve sporu hledanou objektivní pravdu.¹⁷³

Při uplatnění pravidel objektivního důkazního břemena je třeba důsledně odlišovat skutkové a právní otázky. O právních otázkách totiž soud nikdy nemůže dospět ke stavu *non liquet*,¹⁷⁴ to lze toliko u otázek skutkových.¹⁷⁵

Objektivní břemeno důkazní při správné aplikaci umožňuje soudu, aby vedl řádně sporné řízení tím, že stranám (ve smyslu zásady předvídatelnosti civilního řízení) vymezení okruh dokazování (soud by měl vymezit, co je sporné, co nikoliv, která ze stran je zatížena subjektivním důkazním břemenem ve vztahu k určitým okolnostem).

Svoboda objektivní břemeno tvrzení a prokazování vymezuje jako množinu právních skutečností, které soud pokládá za podstatné pro rozhodnutí ve věci. Rozhodující je přitom představa soudu o hmotném právu, nikoliv účastníků. Dle Svobody objektivní břemeno nestanovuje, která ze stran je břemenem zatížena, a proto by bylo vhodnější nehovořit o břemeni, ale o vymezení relevantních skutečností, jimiž se soud za účelem rozhodnutí ve věci hodlá zabývat, přičemž je věcí „volné úvahy“ soudce, které z účastníků tvrzených skutečností bude považovat v tomto ohledu za relevantní.

Svoboda tedy ve vztahu k objektivnímu břemeni důkaznímu uzavírá, že v jeho případě neodpovídá na otázku, kterou ze stran budou stíhat důsledky neunesení důkazního břemena, neboť z objektivního pohledu je toliko významné, jaké skutečnosti mají být ve sporu prokázány, nikoliv, kterou stranu zatěžuje břemeno jejich prokázání.¹⁷⁶

¹⁷³ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 865.

¹⁷⁴ Právní otázku je třeba vždy vyložit dle interpretačních pravidel.

¹⁷⁵ LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 39.

¹⁷⁶ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 43.

6.3.2. Subjektivní břemeno důkazní

Subjektivní důkazní břemeno představuje druhou, neoddělitelnou složku důkazního břemene. Subjektivní břemeno důkazní je někdy v teorii označované též jako *formální důkazní břemeno* nebo jako *břemeno vedení důkazu*.

Subjektivní břemeno důkazní vede účastníka sporu k tomu, aby svou procesní aktivitou vnesl do řízení důkazy k prokázání sporných skutečností a soud na základě toho mohl rozhodnout ve věci a daný účastník se tak vyhnul neúspěchu ve sporu. Subjektivní důkazní břemeno tedy spočívá v zatížení procesní strany nepříznivými následky, pokud se jí nepodaří objasnit a prokázat skutečnosti, ohledně kterých nese důkazní břemeno.¹⁷⁷

Obdobně jako objektivní břemeno důkazní se i subjektivní složka důkazního břemena vyskytuje převážně v prostředí civilního řízení sporného, nelze nicméně (ve smyslu shora uvedeného výkladu týkajícího se procesních břemen) zcela vyloučit jeho přítomnost ani v civilním řízení nesporném. Dle Macura lze formulovat obecný závěr, dle kterého význam důkazního břemene subjektivního roste tím více, čím více se procesní strana stává subjektem a přestává být pouhým objektem soudního řízení.¹⁷⁸

Stejně jako subjektivní břemeno tvrzení (a naopak oproti objektivnímu důkaznímu břemenu, které je vždy povahou abstraktní) lze i subjektivní břemeno důkazní členit na abstraktivní subjektivní břemeno důkazní a konkrétní subjektivní břemeno důkazní.

6.3.2.1. Abstraktní subjektivní důkazní břemeno

Abstraktní subjektivní břemeno důkazní se do jisté míry podobá objektivnímu důkaznímu břemenu a je tomu tak právě z důvodu oné abstraktnosti, která je pro oba pojmy společná a která je činí stabilními a předvídatelnými. Oproti tomu konkrétní subjektivní důkazní břemeno je specifické svou nestabilitou,

¹⁷⁷ MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2.

¹⁷⁸ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 13.

pohyblivostí a do jisté míry i nepředvídatelností (myšleno ve smyslu nepředvídatelnosti toho, kam se směr prokazování přesune).

Slovem *abstraktní* je vyjádřena nekonkrétnost případu. Na otázku, která strana sporu je zatížena abstraktním subjektivním břemenem důkazním, lze odpovědět obecně vždy již před existencí konkrétního sporu, neboť abstraktní subjektivní břemeno důkazní vychází pouze z obecné hmotněprávní normy, nezohledňuje okolnosti konkrétních případů a je vždy v případě stejné normy stejné. Jinými slovy řečeno, je třeba si položit otázku, kdo by v případě hypotetického sporu ohledně skutkového stavu byl obecně zatížen břemenem důkazním. Odpovědí na tuto otázku pak lze určit, kterou stranu bude zatěžovat abstraktní subjektivní břemeno důkazní.¹⁷⁹

Při zahájení sporu lze rozeznat objektivní důkazní břemeno a dále subjektivní břemeno důkazní, které v daný okamžik (tj. při zahájení sporu) existuje vždy toliko v podobě abstraktního subjektivního důkazního břemena. Konkrétní subjektivní břemeno v daném okamžiku ještě neexistuje. V okamžiku zahájení sporu se proto objektivní a subjektivní břemeno důkazní (v té době ještě pouze abstraktní) překrývají.

Po zahájení sporu vzniká (jde-li skutečně o spor, kdy jsou strany aktivní a provádí se dokazování) i konkrétní subjektivní břemeno důkazní. Vznik další složky důkazního břemena (konkrétní subjektivní složky důkazního břemena) a jeho případný kyvadlový přesun v rámci sporného řízení označuje Macur za již zmiňovaný dynamismus procesních břemen, ke kterému dochází v důsledku vývoje procesní situace.¹⁸⁰

Zatímco po vzniku konkrétního subjektivního důkazního břemena se toto může v rámci sporu přesouvat z jedné strany na druhou v závislosti na vývoji dokazování, abstraktní subjektivní břemeno důkazní po celou dobu vedení sporu odpovídá objektivnímu břemeni důkaznímu. Obě tato břemena se proto překrývají. Abstraktní břemeno je totiž rozdělením rizika důkazní nouze mezi strany sporu.¹⁸¹

¹⁷⁹ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14 a násl.

¹⁸⁰ Srov. MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 14 a násl.

¹⁸¹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 17.

6.3.2.2. Konkrétní subjektivní důkazní břemeno

U konkrétního subjektivního břemena důkazního platí, že skutečnosti, na které se váže, nelze předem abstraktně stanovit, neboť záleží na konkrétní důkazní situaci v průběhu každého jednotlivého řízení. Takové situace, jež si lze představit v nespočetném množství, nemohou být normativně předem určeny tak, jak je tomu v případě objektivního důkazního břemena a jemu odpovídajícímu abstraktnímu subjektivnímu důkaznímu břemenu.¹⁸²

Jestliže žalovaný neunesse své konkrétní subjektivní důkazní břemeno, tzn. nepodaří se mu prokázat, že tvrzení žalobce nejsou pravdivá, nebo je alespoň dostatečně nezpochybní, spor prohraje, a to právě z důvodu neunesení konkrétního subjektivního důkazního břemene.¹⁸³

Tvrzení protistrany lze jednak vyvracet předkládáním jiných důkazů, které mohou dané tvrzení buď přímo vyvrátit, nebo alespoň zpochybnit prostřednictvím tzv. námitek. Námitka je institut, pomocí kterého procesní strana tvrzení přímo nevyvrací ani nezpochybňuje, ale naopak s původním tvrzením protistrany částečně souhlasí, avšak současně soudu předkládá další, doplňující informace o dalších skutkových okolnostech, které způsobují zánik účinků původního tvrzení (ano, půjčil jsem si, ale následně jsem vrátil...), nebo uvádí taková tvrzení, která vznik okolností tvrzených protistranou přímo od počátku vylučují (ano, peníze jsem dostal, ale nejednalo se o půjčku, nýbrž o dar).¹⁸⁴

Dynamismus důkazního břemena se projevuje v situaci, kdy jeden z účastníků tvrdí a prokáže určitou skutečnost, na což reaguje protistrana jinými tvrzeními (případně popíráním tvrzení žalobce¹⁸⁵) a tyto opět prokazuje svými důkazními návrhy. Za takových okolností pak soud v civilním řízení i opakovaně

¹⁸² MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 15.

¹⁸³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08.08.2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006.

¹⁸⁴ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 67.

¹⁸⁵ Srov. CHALUPA, R.: Vybrané otázky důkazního břemene v řízení o zaplacení směnečného nároku, publikováno: bulletin-advokacie.cz 01. 01. 2016, dostupné na <http://www.bulletin-advokacie.cz/ybrane-otazky-dukazniho-bremene-v-rizeni-o-zaplaceni-smenecneho-naroku?browser=mobi>.

přehodnocuje svůj pohled na věc a břemeno důkazní (případně břemeno tvrzení) se přelévá z jedné strany na druhou dle aktuální důkazní situace.¹⁸⁶

Konkrétní subjektivní břemeno důkazní je tedy typické svou pohyblivostí, kdy se v průběhu sporu kyvadlově přesouvá z jednoho účastníka na druhého v návaznosti na to, jak jsou strany v prokazování jimi tvrzených skutečností úspěšné.

V okamžiku, kdy jedna ze stran své konkrétní subjektivní důkazní břemeno neunes, dostaví se odpovídající následek spočívající v neúspěchu ve věci.

6.4. Teorie důkazního břemena (dělení důkazního břemena)

Patrně v praxi nejvýznamnější část pojednání o důkazním břemenu se týká jeho rozdělení mezi strany sporu, a to přinejmenším z pohledu samotných účastníků řízení.

Předně je třeba uzavřít, že pojem dělení důkazního břemena není terminologicky správný, neboť vytváří nesprávnou představu o tom, že je předem dán neměnný soubor skutečností, které mají být v řízení prokázány, a pouze se následně dělí mezi jednotlivé strany neboli určí se, která strana prokazuje část tvrzení a druhý účastník prokazuje zbylá tvrzení.¹⁸⁷

Dokonce i sám Macur v práci nazvané Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, byť pojem dělení důkazního břemena sám používá (a vetkl jej do názvu celé monografie), současně konstatuje, že to není výstižný pojem a užívá jej pouze s ohledem na dlouhodobou tradici.¹⁸⁸

Dle Winterové se obdobně běžně (avšak nesprávně) užívají pojmy jako obrácení nebo přenesení důkazního břemena, i když ani to není terminologicky v

¹⁸⁶ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 48.

¹⁸⁷ LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 129.

¹⁸⁸ MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 34 a násl.

pořádku.¹⁸⁹ Ve sporu se totiž břemeno nepřesouvá – vždy jde o nové břemeno k nové skutečnosti.

Například se často uvádí, že důkazní břemeno obrací právní domněnka. Není to však, jak ze shora uvedeného vyplývá, zcela přesné. V případě domněnky totiž není třeba skutečnost prokazovat a důkazním břemenem tudíž není zatížen v daném případě žádný z účastníků. Právní domněnka pouze způsobuje stav, kdy zatěžuje protistranu důkazním břemenem ve věci vyvrácení skutečnosti navozené domněnkou. Je proto patrné, že se nejedná o obrácení břemena, ale o existenci jiného břemena důkazního k prokázání opaku právní domněnky, což však představuje prokázání jiné skutečnosti, než „založené“ domněnkou (přesně opačné).¹⁹⁰

Bez ohledu na terminologii je třeba uzavřít, že rozložení břemena důkazního, tj. stanovení premisy, která ze stran je povinna prokázat konkrétní skutečnost a v případě, že se tak nestane je následně povinna snést důsledky stavu *non liquet* (tedy neúspěch ve věci), který je projevem vnitřní diferenciacce pojmu důkazní břemeno, je zejména z pohledu účastníků řízení zcela zásadní.

Jak již shora bylo uvedeno v úvodu části týkající jak břemena tvrzení, tak břemena substancování a obdobně i v úvodu pojednání o břemenu důkazním, český právní řád neobsahuje žádnou konkrétní úpravu, ze které by bylo možné vyvodit základní pravidlo pro rozdělení důkazního břemena a je proto třeba uzavřít, že v současném civilním právu procesním mají pravidla dělení důkazního břemena povahu nepsanou, což v soudobé procesualistice není na překážku jejich užívání.¹⁹¹ Nepsané pravidlo o dělení důkazního břemena se přitom použije vždy, když právní předpis neobsahuje výslovnou úpravu týkající se rozvržení důkazního břemena (což je však víceméně výjimečný stav).

¹⁸⁹ O obrácení důkazního břemena se jedná v případě, kdy se soud na základě dovoleného soudcovského dotváření práva odchýlí od obecných pravidel o dělení důkazního břemena (k tomu viz dále).

¹⁹⁰ WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 254.

¹⁹¹ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 138-143.

6.4.1. Historické teorie důkazního břemena

Dříve, než bude věnován patřičný prostor teoriím o dělení důkazního břemena, které jsou dnes odbornou veřejností považovány za dominantní, alespoň okrajově je vhodné zmínit dřívější teorie, které jsou částečně či zcela překonané.

Jednotlivé teorie lze samozřejmě nejrůznějším způsobem členit. Například Winterová rozlišuje jednotlivé teorie do dvou kategorií, a to teorie založené na analýze skutečností a teorie založené na analýze norem.¹⁹²

Teoriemi založenými na analýze skutečností jsou například níže uvedené teorie. Pro lepší představu čtenáře je u jednotlivých, níže zmíněných teorií, velice zjednodušeně popsán základní princip, na kterém je příslušná teorie postavena (případně typický rys dané teorie).

Z historického hlediska procesualistika formulovala přinejmenším níže uvedené teorie založené na analýze skutečností (jejich výčet je samozřejmě demonstrativní):

- a. **teorie minimální**, dle které je třeba prokázat toliko základ neboli jádro sporu – tzv. *essentialia negotii*; ostatní skutečnosti jsou z pohledu dokazování nadbytečné, a proto je není třeba prokazovat – účastník ohledně nich nenesé důkazní břemeno (např. způsobnost k právním jednáním),
- b. **teorie úplného skutkového stavu**, která nastavovala zdánlivě jednoduché pravidlo, dle kterého žalobce prokazuje vznik práva a vše „po vzniku práva“ prokazuje žalovaný; tato teorie mj. zavedla nové pojmy / instituty jako *břemeno vysvětlování*, *břemeno obrany*, *břemeno vyvracení* apod., které se však dále v procesualistice neuvádějí; teorie, byť se snažila o zjednodušení pravidel ohledně dělení důkazního břemena, byla sama velice složitá, navíc v praxi neúměrně zatěžovala žalobce ohledně toho, co vše má prokázat; Macur ve vztahu k této teorii uzavřel, že byť měla ambice stát se dominantní teorií týkající se dělení důkazního břemena, důsledným rozvinutím vlastní koncepce přesvědčivě dokázala neschůdnost vlastní vytyčené cesty,¹⁹³

¹⁹² WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 252 a násl.

¹⁹³ MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 57.

- c. **teorie negativní**, dle které se neprokazují negativní okolnosti (např. neexistence práva); o této teorii bude níže pojednáno pro její význam podrobněji,
- d. **teorie trvání**, která je blízká teorii negativní a dle které změna skutečnosti byla hodnocena jako pozitivum a trvání jako negativum; dle této teorie bylo třeba prokázat toliko vznik stavu a nikoliv jeho trvání; trvání je třeba případně protistranou vyvrátit,
- e. **teorie skutečností právo tvořících, rušících, právu překážejících**, která dělila právní skutečnosti do 3 kategorií, přičemž platilo, že žalobce (navrhovatel) prokazuje jen skutečnosti právo tvořící, všechny ostatní skutečnosti prokazuje žalovaný,
- f. **teorie presumpční**, dle které domněnka přenáší důkazní břemeno na druhou stranu sporu, která je povinna prokázat opak domněnky; tato teorie byla odmítnuta zejména proto, že v praxi bylo často velice složité konstruovat opak skutečnosti zakládající domněnkou; teorie navíc pracovala pouze s domněnkou a protikladem a nepřipouštěla stav *non liquet* (proto s ním ani nepracovala); se skutkovými či právními domněnkami lze i dnes v rámci teorie pracovat, nicméně toliko podpůrně,
- g. **teorie zvláštních okolností**, dle které strana dovolávající se obecných principů (pravidelných, běžných) je zatížena břemenem pouze co do jejich existence. Skutečnosti zvláštní (odchylující se) prokazuje odpůrce,
- h. **teorie vnitřních a vnějších okolností**, dle které se prokazují pouze vnější okolnosti, nikoliv vnitřní (tj. okolnosti mentální povahy); dle této teorie např. dobrou víru prokazuje vždy ten, o jehož vnitřní okolnost se jedná,
- i. **teorie speciální**, dle které se neprokazují ty okolnosti, které jsou obecně dány (právní subjektivita, přičetnost apod.), ale prokazují se jen speciální okolnosti (uzavření smlouvy apod.),
- j. **teorie pravděpodobnostní**, dle které má soudce zatížit břemenem tu stranu, jejíž tvrzení se jeví jako více pravděpodobné – pravděpodobnost se totiž následně snadněji změní v pravdivost.

Teoriemi založenými na analýze norem jsou například níže uvedené teorie. Pro lepší představu čtenáře je opět u jednotlivých, níže zmíněných teorií, velice zjednodušeně popsán základní princip, na kterém je příslušná teorie postavena (případně typický rys dané teorie).

Z historického hlediska procesualistika formulovala přinejmenším níže uvedené teorie založené na analýze norem (jejich výčet je samozřejmě demonstrativní):

- a. **teorie větné stavby**, která vycházela z principu, že zákonodárce vyjádřil každou hmotněprávní normu buďto s pozitivní povahou nebo negativní; dle této teorie je jazykovým výkladem normy třeba určit, zda je konkrétní norma povahou pozitivní nebo negativní a podle toho se určí důkazní břemeno; teorie byla považována za příliš formální,
- b. **teorie analýzy norem**, která je dnes považována za dominantní teorii, a proto jí níže bude věnován níže samostatný prostor.

Vedle shora uvedeného členění samozřejmě existují ještě další možná kritéria, na jejichž základě lze jednotlivé důkazní teorie kategorizovat a současně platí, že ne každou teorii lze zařadit pod jednu ze shora popsaných kategorií.

Příkladem takové teorie, která nespadá ani mezi teorie založené na analýze skutečností, ani mezi teorie založené na analýze norem, je teorie účelové analýzy.

Teorie účelové analýzy je teorie založená na základě volné úvahy soudu. Dokonalé členění důkazního břemena dle této teorie není možné, a to pro rozmanitost případů, které reálný život přináší. Dle této teorie proto neexistuje abstraktní důkazní břemeno a vždy je třeba postupovat podle konkrétních okolností konkrétního případu. Důkazní břemeno rozděluje dle této teorie soud, který tak činí dle své úvahy a dle volného hodnocení.

Soud při rozhodování postupuje podle pomocných kritérií jako spravedlnost, ekvivalence, humanita, pravděpodobnost, blízkost k důkazům, zavinění, slušnost apod. a na jejich základě rozhodne, koho břemeno tíží.

Teorie účelové analýzy byla kritizována z důvodu její nepředvídatelnosti a soudní libovůli.¹⁹⁴ V rámci teorie navíc postupně docházelo k vytváření abstraktních pravidel rozdělení důkazního břemena, čímž byla teorie svým způsobem popřena vlastní aplikací.

Právní teorie doposud nebyla schopna formulovat teorii dělení důkazního břemena, která by byla zcela bez výhrad přijata napříč odbornou veřejností, resp. která by byla schopna pojmout všechny v úvahu připadající případy. Tento závěr je přitom nutné přijmout nejen ve vztahu k teoriím, které jsou dnes jednoznačně označovány za překonané, ale též ve vztahu k dominantní teorii či teoriím.¹⁹⁵

Za zmiňovanou dominantní teorii je přitom třeba považovat teorii analýzy norem.

6.4.2. Teorie analýzy norem

Teorie analýzy norem neboli Rosenbergova teorie je považována za univerzální a je dle dnešních názorů stále přetrvávající, nikoliv však v celém jejím rozsahu, ale toliko ve vztahu k dělení důkazního břemena. Zjednodušeně řečeno Rosenbergova teorie v rámci její aplikace pracuje s předpokladem, že v rámci sporu vždy může být tvrzení i) prokázáno, ii) vyvráceno, nebo iii) neobjasněno. Rosenberg však v rámci své teorie spojil s variantami ii) vyvráceno a iii) neobjasněno stejné důsledky, tj. závěr o neaplikovatelnosti právní normy (což i v případě neobjasnění povede vždy k neaplikovatelnosti normy). Tento závěr byl následně podroben kritice, kdy bylo uzavřeno, že v tomto rozsahu je Rosenbergova teorie vnitřně rozporná: důkazní břemeno je totiž podle Rosenberga následkem nepoužití právní normy, avšak současně i příčinou jejího nepoužití.¹⁹⁶ V části řešení stavu *non liquet* je tedy Rosenbergova teorie považována za překonanou. Co do dělení důkazního břemena tato teorie překonána není a je považovaná v současné české procesualistice za vedoucí teorii.

¹⁹⁴ MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 57 a násl.

¹⁹⁵ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 96 a násl.

¹⁹⁶ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 95 – 99.

Dle Rosenbergovy teorie analýzy norem žalobce zvolí tu normu, která dle jeho názoru jeho právo zakládá. Tu se následně snaží prokázat. Žalovaný reaguje tak, že buďto zpochybní volbu normy žalobce, nebo zvolí vlastní normu, která volbu žalobce vylučuje a tu se též snaží prokázat. Soud následně posoudí volby obou stran a zhodnotí, která ze stran prokázala zvolenou normu.¹⁹⁷

Dle Macura je základní pravidlo teorie následující: „*procesní strana, jejíhož procesního cíle nelze dosáhnout bez použití určité právní normy, nese břemeno tvrzení i břemeno důkazní ohledně splnění skutkových předpokladů uplatnění této normy.*“¹⁹⁸ Jinak řečeno strana prokazuje skutkové okolnosti jí příznivé právní normy.

Toto pravidlo je opakovaně v judikatuře vyšších soudů nesprávně zjednodušováno do „poučky“, dle které: *důkazní břemeno tíží toho, kdo rozhodné skutečnosti tvrdí.*¹⁹⁹

Soudy tak vycházejí patrně z dikce ust. § 120 odst. 1 občanského soudního řádu, dle kterého jsou účastníci povinni označit důkazy k prokázání **svých** tvrzení.

Tento závěr je však třeba označit za zjednodušený (v takovém případě je třeba se tázat, co se stane v případě, kdy obě strany budou tvrdit totožnou skutečnost²⁰⁰) a věcně nesprávný (neboť příznivé není pro stranu něco proto, že to tvrdí, ale proto, že s tím norma spojuje pro danou stranu příznivé důsledky²⁰¹).

V kontextu teorie analýzy norem je proto třeba tuto formulaci hodnotit jako nepřesnou a vykládat ji ve smyslu teorie analýzy norem tak, že břemeno důkazní zatěžuje stranu ve vztahu k těm tvrzením, jimiž se dovolává příznivých účinků právní normy, jejichž existenci tato norma předpokládá.²⁰²

¹⁹⁷ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 38.

¹⁹⁸ MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 67.

¹⁹⁹ Srov. např. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 7. 6. 2016, sp. zn. IV.ÚS 3559/15.

²⁰⁰ K tomu srov. např. PULKRÁBEK, Z.: O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení (a o některých zásadách zjišťování skutkového stavu vůbec). Právní rozhledy č. 17/2013, s. 873 a násl.

²⁰¹ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 78.

²⁰² CHALUPA, R.: Vybrané otázky důkazního břemene v řízení o zaplacení směnečného nároku, publikováno: bulletin-advokacie.cz 01. 01. 2016, dostupné na <http://www.bulletin-advokacie.cz/vybrane-otazky-dukazniho-bremene-v-řízení-o-zaplaceni-smenecneho-naroku?browser=mobi>.

Ostatně i sám Nejvyšší soud se k teorii analýzy norem přihlásil, když v jednom ze svých rozhodnutí např. judikoval následující závěr: „*Soud při řešení otázky důkazního břemene ve vztahu k vymezené otázce zásadního právního významu vychází z tzv. Rosenbergovy teorie dělení důkazního břemene, označované jako teorie analýzy norem, která je i současnou civilistickou doktrínou považována za primární a odpovídající pravidlům obsaženým v účinném občanském zákoníku.*“²⁰³

Důvod, proč je základní pravidlo formulováno právě způsobem shora popsaným, spočívá v tom, že teorie chrání existující *status quo* před „útokem zvenčí“. Iniciátor má prokázat, že mu svědčí právo, kterým prolamuje pokojný stav.²⁰⁴

Teorie analyzuje skutečnosti a současně analyzuje právní normy. Hlavní důraz přitom klade na abstraktní právní normy a podle nich zpětně usuzuje na povahu skutečností a na důkazní břemeno. Dle Rosenberga je totiž třeba si uvědomit, že právní následky nastávají v důsledku právních norem. Důkazní břemeno proto není určováno skutečnostmi, ale povahou tvrzených právních účinků. Proto důkazní břemeno zatěžuje tu stranu, která z příslušné normy dovozuje pro sebe příznivou skutečnost, přičemž závěr o tom, pro kterou stranu je norma příznivá, lze učinit jen na základě analýzy stavby jednotlivých norem a struktury daného právního předpisu.²⁰⁵

Teorie pracuje s pojmy *základní norma* a *protinorma*.

Základní normy zakládají právo, protinormy působí proti základním normám. Protinormy jsou trojího typu i) protinormy zabraňující vzniku účinků základní normy, ii) protinormy způsobující zánik práva (splnění závazku) nebo iii) protinormy vylučující uplatnitelnost práva (např. promlčení).

Postavení základních norem a protinorem není absolutní, tedy v jednom případě může být norma „a“ svou povahou protinormou (působí tak proti jiné normě a má tak významové znaménko „-“), v jiném je tatáž norma „a“ svou

²⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.02.2013, sp. zn. 22 Cdo 3108/2010.

²⁰⁴ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 150 a násl.

²⁰⁵ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 38.

povahou pozitivní normou právo zakládající (a má tak významové znaménko „+“).²⁰⁶

Teorie analýzy norem dále pracuje s pojmy:

- *základní norma a doplňující norma*, když doplňující norma rozvíjí normu základní (např. výkladem); skutkový stav doplňující normy prokazuje ten, kdo pro sebe dovozuje příznivý následek normy základní,
- *pravidlo a výjimka*. Zjednodušeně řečeno platí, že ten, kdo se dovolává výjimky z pravidla musí naplnění podmínek výjimky prokázat. Ten, kdo se dovolá aplikace pravidla, prokazuje jen pravidlo, nikoliv neexistenci výjimky.²⁰⁷

Přestože je dnes Rosenbergova teorie analýzy norem považována za dominantní, nelze ji označit za teorii, která by byla schopna obsáhnout veškeré situace, a tudíž ani nelze vyloučit, že i dnes dochází k aplikaci dalších důkazních teorií, byť toliko v dílčím rozsahu, který je podstatně užší než v případě teorie analýzy norem. Významnou teorií, kterou je vhodné se proto zabývat podrobněji, je negativní teorie důkazní.

6.4.3. Negativní teorie důkazní

Negativní teorie důkazní je historicky nejstarší, neboť její kořeny sahají až do starověkého Říma. Již tehdy byl totiž prvně formulován princip *factum negantis nulla probatio sit* odpovídající negativní důkazní teorii.

Podle Macura byla negativní důkazní teorie nicméně na konci 20. století překonána.²⁰⁸

I dnes se překonání negativní důkazní teorie poměrně hojně zdůrazňuje. Krampera např. uvádí, že byť se na negativní důkazní teorii opakovaně odvolávají jak strany sporu v důkazní nouzi, tak (z pro Krampera méně pochopitelných

²⁰⁶ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 38 a násl.

²⁰⁷ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 38 a násl.

²⁰⁸ MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 32.

důvodů) často též soudy, skutečnost, že se negativní skutečnosti neprokazují, není pravdivá. Dle Krampera se negativní skutečnosti prokazují, ale pokud by tomu tak v konkrétním případě nemělo být, je třeba, aby soud své rozhodnutí o přenosu důkazního břemena řádně odůvodnil.²⁰⁹

Stejně tak Matzner uzavírá, že prokazování negativních skutečností se po účastnících řízení běžně požaduje, neboť z objektivního hlediska mnohdy negativní skutečnost prokázat lze. Jako příklad Matzner uvádí, že pokud účastník tvrdí, že v určitém období neobdržel na bankovní účet platbu od žalovaného, lze takovou negativní skutečnost snadno prokázat výpisem z účtu za příslušné období.²¹⁰

Jakkoliv lze jednoznačně přisvědčit závěru, že negativní důkazní teorie není teorií, kterou by bylo možné uplatnit bez dalšího vždy jako jedinou důkazní teorii, ani ve století jednadvacátém nelze zcela bez výhrad přisvědčit názoru o kompletním překonání této teorie (v tom smyslu, že by se daná teorie neužívala).

Předně je třeba uzavřít, že závěry obsažené v příspěvku Krampera působí zjednodušujícím dojmem a mohou být z toho důvodu hodné polemiky. Krampera ve svém příspěvku argumentuje ohledně překonání negativní důkazní teorie mj. tím, že tato teorie nemá právní základ (není právním předpisem nikde výslovně popsána). Jakkoliv tato teze není co do výroku nepravdivá, jako argument o překonání teorie je zcela nerelevantní. Autor totiž pomíjí skutečnost, že ani jiné teorie o důkazním břemenu nejsou právem upravené a jsou vždy toliko konstruktem právní teorie. To ostatně platí i o v současné době převládající teorii analýzy norem. Co do posouzení o překonání či nepřekonání negativní důkazní teorie je tedy tento fakt bez jakéhokoliv významu.

Pokud dále Krampera hovoří ve svém příspěvku o *přenesení důkazního břemena soudem* a zmiňuje, že soud by v takovém případě měl důvod přenesení důkazního břemena z jedné strany na druhou *odůvodnit*, je takové vyjádření přinejmenším zjednodušující, ne-li snad dokonce mylné.

²⁰⁹ Srov. KRAMPERA, J.: Dokazování negativních skutečností, publikováno: epravo.cz. 01. 08. 2019, dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dokazovani-negativnich-skutecnosti-109753.html>.

²¹⁰ Srov. MATZNER, J.: Problematika dokazování tzv. negativních skutečností, publikováno: pravni prostor.cz 08. 01. 2020, dostupné na: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/problematika-dokazovani-tzv-negativnich-skutecnosti>.

Krampera totiž v příspěvku výslovně uvádí: „*je úkolem soudu, aby toto své rozhodnutí o přenosu důkazního břemene řádně odůvodnil*“²¹¹. Je přitom otázkou, zda autor tvrzení mínil jako doslovné. Pokud by tomu tak bylo, pak by autor de facto rezignoval na jakékoliv teorie o důkazním břemenu a tvrdil by, že soud může sám rozhodovat nejen o tom, koho důkazní břemeno zatěžuje, ale dokonce by rozhodoval o tom, na koho případně důkazní břemeno dle svého uvážení přenese.

Předně je třeba v této souvislosti připomenout, že subjektivní důkazní břemeno konkrétní se v rámci sporu nepřenáší, vždy toliko unesení konkrétního subjektivního důkazního břemena jednou ze stran vede ke vzniku jiného konkrétního subjektivního důkazního břemena zatěžujícího protistranu. Pojem přenesení důkazního břemena je tak sice i procesualisty v rámci rozborů a výkladů užíván, je tak nicméně činěno s vědomím, že se nejedná o přenesení v pravém slova smyslu.

Z příspěvku Krampera se však zdá, že tento užitím pojmu přenesení důkazního břemena významově nemá na mysli jeho rozdělení mezi strany sporu, ale volní rozhodnutí soudce, po kterém z účastníků bude konkrétní tvrzení požadovat prokázat. Pokud by však soud samovolně rozhodoval o tom, po které ze stran bude požadovat prokázání konkrétní skutečnosti, jednal by tak patrně na základě shora zmíněné teorie účelové analýzy, která stála na principu, kdy je to soud, který sám rozhoduje o tom, po které ze stran bude požadovat prokázání konkrétního tvrzení. Teorie účelové analýzy však pro její nepředvídatelnost a možnost libovůle ze strany soudu byla oprávněně kritizována a je proto dnes považována za překonanou.

Ani související tezi Krampera o tom, že přesun důkazního břemena soudem z jedné strany sporu na druhou by měl být řádně **odůvodněn**, nelze zcela jednoznačně přijmout. Jestliže nelze hovořit o přenesení důkazního břemena soudem v pravém slova smyslu, nelze ani hovořit o odůvodnění takového přenesení.

Lze nicméně souhlasit s tím, že soud by v rámci předvídatelnosti soudního jednání měl účastníkům vyložit (ve smyslu poučovací povinnosti soudu o

²¹¹ Srov. KRAMPERA, J.: Dokazování negativních skutečností, publikováno: epravo.cz. 01. 08. 2019, dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dokazovani-negativnich-skutecnosti-109753.html>.

procesních právech účastníků), ohledně kterých tvrzení jsou tyto zatíženy konkrétním subjektivním důkazním břemenem.

Jakkoliv tedy nelze kategoricky závěry Krampera odmítnout, je vhodné upozornit na jejich přílišnou obecnost, v důsledku které není zcela jednoznačně patrné, jak jejich autor závěry zamýšlel. Pokud by měly být vykládány absolutně v tom smyslu, že soudce sám může rozhodovat o tom, kterou stranu zatíží důkazním břemenem bez ohledu na všeobecně odbornou veřejností uznávané teorie důkazního břemena (když lze spíše předpokládat, že takový závěr autor učinit nemínil), pak by takové závěry bylo třeba odmítnout. Pokud by nicméně autor uvažoval způsobem zmíněným v kapitole pojednávající o současném pojetí dělení důkazního břemena, pak lze závěry hodnotit pouze jako částečně zjednodušující.

Pokud jde dále o případ zmiňovaný Matznerem, ten je nutné považovat spíše za „učebnicový“, když v praxi se s takovou situací patrně účastník často neseťká. Ve většině případů totiž nebude žalobce formulovat vlastní tvrzení způsobem:

*Žalovaný v období od ... do ... svou pohledávku **na účet č.:** ... nezaplatil.*

Pro meritum věci v praxi nebude rozhodné, zda v konkrétním období žalovaný pohledávku zaplatil právě a zrovna na zmiňovaný účet, ale skutečnost, že svou pohledávku žalovaný nezaplatil žádným způsobem, tedy vůbec.

Žalobce proto bude v praxi spíše tvrdit, že:

Žalovaný pohledávku do dne podání žaloby nezaplatil.

Tvrzení žalobce proto v praxi nebude substancováno přinejmenším konkrétním bankovním účtem (nebude to po něm soudem ani požadováno), neboť dluh žalobce zanikne i úhradou ve prospěch jiného (jakéhokoliv) účtu žalobce, stejně jako může být dluh splněn v hotovosti, může zaniknout v důsledku zápočtu atd.

V kontextu se shora uvedenými závěry je třeba položit si otázku, jak zmiňovaní autoři názorů o kompletním překonání negativní důkazní teorie vyřeší v praxi zcela běžnou situaci – spor o zaplacení peněžité pohledávky, kdy žalobce bude ve sporu tvrdit existenci pohledávky (tuto i prokáže) a následně bude tvrdit, že žalovaný pohledávku nezaplatil.

Teoreticky je samozřejmě možné po žalobci požadovat, aby soudu prokázal, že k úhradě pohledávky nedošlo (v takovém případě by patrně žalobce předložil výpisy veškerých svých bankovních účtů za příslušné období a současně by předvolal jako svědky členy své rodiny, své ostatní příbuzné a známé, aby všichni dosvědčili, že se z doslechu dozvěděli, že k úhradě sporné pohledávky žalovaným nedošlo, případně by žalobce navrhl svůj účastnický výslech ohledně skutečnosti, *kteřou nelze prokázat jinak*, a následně by se případně znalecky posuzovala věrohodnost účastníka, resp. jeho účastnické výpovědi).

K tomuto závěru by totiž patrně mělo být dospěno na základě aplikace již zmiňované teorie analýzy norem, která je dnes považována odbornou veřejností za hlavní teorii týkající se břemena důkazního a podle které *„je nutno vycházet ze základního pravidla, podle něhož každá strana má tvrdit a dokazovat skutečnosti, které odpovídají skutkovým znakům právní normy, na níž zakládá svůj nárok.“*²¹²

Pokud by soud neuzavřel, že je to žalovaný, kdo má povinnost prokázat eventuální zaplacení peněžitého dluhu, a požadoval po žalobci prokázání negativní skutečnosti (nezaplacení pohledávky žalovaným) prostřednictvím nepřímých důkazů, takový postup by byl v rozporu se zásadou hospodárnosti a rychlosti řízení. Je též otázkou, zda by bylo přiměřené po žalobci požadovat, aby soudu v souvislosti s pohledávkou ve výši 5.000,- Kč předkládal informace o všech svých bankovních účtech, příjmech apod. z pohledu zásahu do soukromí daného žalobce.

Současně nelze ani pominout fakt, že je zcela běžnou praxí a projevem negativní důkazní teorie, že v takovém případě je to žalovaný, kdo má prokázat zaplacení pohledávky a žalobce není ten, kdo by prokazoval, že k zaplacení nedošlo. Soud v takovém případě ani nijak nezduvodňuje, proč je to žalovaný, kdo má eventuální zaplacení pohledávky tvrdit a prokázat.

Jakkoliv lze souhlasit se závěrem, dle kterého ne každá negativní skutečnost musí nutně vést k přesunu důkazního břemena na druhou stranu sporu, s ohledem na shora uvedené je sice třeba přijmout závěr o překonání negativní důkazní teorie, toliko však v částečném rozsahu. O této skutečnosti svědčí nejen aplikace negativní

²¹² MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 65 a násl.

důkazní teorie ze strany vyšších soudů z doby nedávne²¹³, ale i výklady soudobých děl relevantních procesualistů.²¹⁴

Samozřejmě je třeba přijmout závěry důkazní teorii oslabující, resp. zpřesňující, dle kterých například gramatický zápor neznamena vždy reálnou neexistenci, a tedy v každém konkrétním případě je třeba posuzovat, co je reálně negativní skutečnost a co pouze gramatický zápor.²¹⁵ Ostatně tak jako každou teorii je třeba i negativní důkazní teorii používat správně.

Stejně tak slepé uplatňování negativní důkazní teorie vede k nesprávnému přenesení důkazního břemene na protistranu. K přenesení má docházet přitom jen tehdy, jestliže neexistence, která je předmětem zkoumání, má trvající charakter.²¹⁶

Negativní teorie důkazní je totiž založena na formálnělogickém předpokladu, dle kterého nelze prokazovat dlouhodobou neexistenci právní skutečnosti.²¹⁷ V praxi je proto negativní teorie kombinována s teorií trvání.

Vzhledem k tomu je třeba přijmout závěr, že aplikace negativní důkazní teorie sice byla postupně omezena do té míry, že ne každá negativní skutečnost vede k přesunutí důkazního břemena na druhou stranu sporu (neboť ne každý gramatický zápor představuje negativní skutečnost, ne každou negativní skutečnost nelze prokázat apod.), nicméně v nezanedbatelné míře je negativní důkazní teorie uplatňována i v současném civilním procesu sporném.

6.4.4. Současné pojetí dělení důkazního břemena

Jak již uvedeno, rozvržení důkazního břemena mezi účastníky v konkrétním sporu není výslovně právním řádem zakotveno a vyplývá z právní teorie, která postupně popsala vícero různých důkazních teorií, tj. teorií o rozvržení důkazního břemena mezi strany sporu. Dle Svobody není sebepreciznější zákonná úprava

²¹³ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 08. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1722/2012; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 06. 2016, sp. zn. 30 Cdo 1144/2014.

²¹⁴ Srov. např. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s.256; WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011, s. 252.

²¹⁵ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 30.

²¹⁶ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 29.

²¹⁷ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 256.

vymezuující rozvržení důkazního břemena schopna zcela eliminovat určitou míru „volného“ zvažování soudce, co má která strana tvrdit a prokazovat.²¹⁸

Dle Svobody totiž předmětem soudcovy „volné“ úvahy při hodnocení důkazních prostředků musí být již to, který z účastníků má být zatížen povinností prokázat konkrétní spornou skutečnost. V této souvislosti je třeba hovořit nejen o zásadě volného hodnocení důkazních prostředků, ale i s ní související zásadě „volného“ rozvržení povinností (břemen) tvrdit a prokazovat skutečnosti podstatné pro rozhodnutí ve věci samé. Náзор starší procesualistiky, podle něhož institut volného hodnocení důkazů a institut rozvržení břemene tvrdit a prokazovat je třeba od sebe důsledně oddělovat, pokládá Svoboda za překonaný.²¹⁹

Naproti tomu Macur, který reprezentuje starší procesualistiku, ve vztahu k subjektivnímu břemenu důkaznímu uzavřel, že nemůže být ukládáno na základě uvážení soudu, jehož procesní aktivita a iniciativa by byla hlavním důvodem vzniku důkazního břemena, má-li se v civilním procesu uplatňovat princip právní jistoty.²²⁰

S Macurovým závěrem lze v obecné rovině souhlasit. Pokud nejsou pevně dána „pravidla hry“, takový stav jednoznačně působí negativně na právní jistotu účastníků. Obzvláště pak v situaci, kdy u subjektivního důkazního břemena je třeba počítat s procesním dynamismem, kdy toto břemeno se v průběhu sporu kyvadlově přenáší z jedné strany sporu na druhou, je o to podstatnější, aby bylo předem stanovena pravidla, na jejichž základě bude docházet k přesunům břemena z jednoho účastníků na druhého.

Na druhou stranu není možné pominout ani fakt, že v praxi rozhoduje o civilním procesu nikoliv algoritmus, ale soudce, který, byť by měl vždy z podstaty povahy své pozice, být nestranný je stále reprezentován konkrétní osobou soudce se subjektivním pohledem na věc. A stejně jako soudce postupuje při hodnocení důkazů dle principu volného hodnocení důkazů (přirozeně proto, že v reálném světě nelze vytvořit algoritmus, na jehož základě by bylo možné exaktně zhodnotit každý důkaz), ani v případě rozhodování o tom, kterého z účastníků důkazní břemeno zatěžuje, ani v případě hodnocení, zda konkrétní strana břemeno unesla či nikoliv,

²¹⁸ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 34.

²¹⁹ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 255.

²²⁰ MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 134.

nelze pominout, že v první řadě neexistuje ani úplný katalog pravidel, na jejichž základě by bylo možné důkazní břemeno mezi strany sporu rozdělit, a i kdyby takový katalog pravidel existoval, stejně by jej v každém konkrétním případě posuzovala osoba soudce a subjektivní prvek hodnocení by tak nebyl pominut.

Byť lze tedy s Macurovým závěrem co do podstaty souhlasit, nelze ani přehlédnout Svobodův pohled na situaci reálného světa, ve kterém na rozdělení procesních břemen mezi účastníky, unesení těchto břemen, na důkazy a celkově na spory (o právech a povinnostech účastníků) nahlíží soudy reprezentované konkrétními soudci, fyzickými osobami majícími subjektivní pohledy na případy, které rozhodují.

Oproti variantě, kdy soud hodnotí důkazy metodou volného hodnocení důkazů (tedy subjektivní úvahou soud z důkazů vyvozuje závěry) a účastník nemá proti tomuto postupu jiné obrany, než řádné a mimořádné opravné prostředky (které lze ještě podávat toliko za právem stanovených podmínek – odvolací a dovolací důvody atd.), alespoň v případě uplatnění metody „volného rozvržení subjektivního důkazního břemena“ by na ochranu práv účastníka měla sloužit soudem řádně aplikovaná poučovací povinnost soudu ve smyslu ust. § 118a odst. 3 občanského soudního řádu.

Proto lze uzavřít, že byť lze Macurův závěr považovat za teoreticky správný, nelze ani pominout Svobodův závěr, který reflektuje reálnou situaci soudních řízení.

V kontextu obou teorií není ani vyloučeno, aby oba závěry vzájemně korelovaly. Pokud by totiž podstata Svobodova závěru o zásadě „volného“ rozvržení povinností (břemen) tvrdit a prokazovat skutečnosti podstatné pro rozhodnutí ve věci samé byla vykládána tak, že soudce „volně“ rozvrhuje břemena v rámci jasně daných pravidel, a tedy toliko posuzuje (hodnotí), zda byly podmínky konkrétního břemena splněny, pak by oba závěry (Svobodův i Macurův) patrně mohly obstát vedle sebe. Svobodův závěr by byl v takovém případě rozvedením a konkretizováním závěru Macura.

Zmiňovaná volná úvaha týkající se důkazního břemena by vždy měla být realizována v rámci problematiky procesních břemen, jak je tato popsána právní teorií, a nikoliv projevem libovůle soudce, který by o rozvržení důkazního břemena

(a ostatních procesních břemen) rozhodoval zcela dle vlastního uvážení a bez ohledu na popsané zákonitosti (např. dle sympatií k jednotlivým účastníkům řízení).

Absence zákonné úpravy institutu důkazního břemena v kombinaci se zmiňovanou volnou úvahou soudce ohledně rozvržení důkazního břemena samozřejmě může vést k horší předvídatelnosti důkazního břemena v konkrétním řízení, což by však mělo být z pohledu účastníka kompenzováno poučovací povinností soudu.

Současně by Svobodův závěr o rozhodování soudu o rozložení důkazního břemena, jakož i hodnocení, zda konkrétní účastník své břemeno unesl či nikoliv, byl potenciálně předmětem přezkumu prostřednictvím řádných a mimořádných opravných prostředků a pokud by se konkrétní soud v posuzovaném případě odchýlil od objektivních pravidel vyplývajících z uznávané důkazní teorie o dělení důkazního břemena, v rámci rozhodnutí o opravném prostředku je rozhodování soudu přezkoumatelné a případné nesprávné rozložení důkazního (ale i jiného procesního) břemena napravitelné.

Ostatně i sám Svoboda v jiném svém díle²²¹ předkládá vlastní pohled na dělení důkazního břemena, které je kombinací vícero teorií, přičemž jednou z teorií jest teorie analýzy norem.

Přestože Svoboda hovoří o „volné úvaze soudu ohledně zatížení stran subjektivním důkazním břemenem“, podle Svobody se dnes využívají zejména 3 důkazní koncepce upravující přerozdělení důkazního břemena:

- a. **teorie prokazování skutečností právo zakládajících a vylučujících**, dle které žalobce musí prokázat hmotněprávní skutečnosti, které jeho práva zakládají, pokud tak učiní je na žalovaném, aby prokázal skutečnosti, které práva žalobce vylučují (§ 120 odst. 1 OSŘ); při té je třeba provést **analýzu právních norem**,
- b. **teorie úplného skutkového stavu** (prokázání skutečností musí být s naprostou jistotou - § 6 OSŘ),

²²¹ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 37 a násl.

c. **teorie negativní** (trvající negativní skutečnosti přenáší břemeno na protistranu).

Tyto teorie dle Svobody doplňují některé další principy.²²²

I ze shora uvedeného lze dovozovat, že pokud Svoboda hovoří o *zásadě „volného“ rozvržení povinností (břemen) tvrdit a prokazovat skutečnosti podstatné pro rozhodnutí ve věci samé*, patrně jde toliko o ne zcela přiléhavě formulovaný závěr, který působí absolutně, aniž by jím autor mínil naprostou volnost soudu co do určování rozdělení břemena důkazního mezi strany sporu bez ohledu na jakákoliv pravidla o dělení důkazního břemena.

Svobodův závěr tak je třeba vykládat jako „volnou úvahu soudu“ představující hodnocení splnění podmínek uznávaných teorií dělení důkazního břemena z důvodu, že není možné pominout subjektivní stránku posouzení každého jednotlivého případu ze strany soudu, kterému se při aplikaci žádné z teorií o důkazních břemenech vyhnout zcela nelze.

Pokud by shora uvedeným způsobem nemělo být postupováno a *zásada „volného“ rozvržení povinností (břemen) tvrdit a prokazovat skutečnosti podstatné pro rozhodnutí ve věci samé* by měla být aplikována absolutně bez jakéhokoliv omezení pouze na základě úvahy soudu, takový postup by bylo třeba pro nepředvídatelnost soudního řízení pro účastníka, případně potenciálnímu narušení zásady rovnosti účastníků, odmítnout.

Tento závěr potvrzuje nejen starší procesualistika reprezentovaná Macurem (a již shora citovaná), ale též zástupci procesualistiky současné.²²³

K odmítnutí absolutní volné úvahy soudu ohledně rozvržení důkazního břemena (bez respektování důkazních teorií) je třeba dojít i při vědomí skutečnosti, že v některých případech dokonce sám právní předpis volnou úvahu soudce předpokládá. Například jde o ust. § 52 odst. 2 zákona č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních korporacích (dále jako „**ZOK**“), dle kterého: „*Je-li v řízení před soudem posuzováno, zda člen voleného orgánu obchodní korporace jednal s péčí*

²²² SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 37 a násl.

²²³ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 130.

řádného hospodáře, nese důkazní břemeno tento člen, ledaže soud rozhodne, že to po něm nelze spravedlivě požadovat.“

Byť sama norma předpokládá, že soud volnou úvahou zhodnotí a rozhodne, zda lze po účastníku spravedlivě požadovat unesení tíhy důkazního břemena, tento postup je třeba odmítnout a hodnotit jej jako „přešlap zákonodárce“, který se přičí shora zmiňovaným zásadám předvídatelnosti řízení, rovnosti účastníků, jakož i ústavním požadavkům kladeným na dělení důkazního břemena.²²⁴

V této souvislosti je vhodné doplnit, že od volného hodnocení soudu o rozvržení důkazního břemena, které je nepřípustné, je třeba odlišit tzv. soudcovské dotváření pravidel dělení důkazního břemena, které teorie hodnotí jako přípustné.

Jde o výjimečnou situaci, kdy soud rozhodne o odchýlení se od obecných pravidel dělení důkazního břemena, neboť tato v dané situaci nejsou spravedlivá. Podstatné pro věc je, že se situace odchýlení se od obecných pravidel neposuzuje dle konkrétních okolností daného případu (v takovém případě by byly na místě spíše instituty vysvětlovací povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem, příp. tzv. vyšetřovací důkaz), ale dle typizované situace. Oproti vysvětlovací povinnosti nezatížené důkazním břemenem a vyšetřovacímu důkazu, které představují odchýlení se ad hoc v konkrétním případě z důvodu konkrétních okolností daného případu, v případě soudcovského dotváření pravidel dělení důkazního břemena jde o typickou (či typizovanou) situaci, kdy opakovaně jsou (mohou být) účastníci stojící na jedné straně v postavení, kdy mají prokázat skutečnost, jejíž prokázání po nich nelze spravedlivě požadovat. Nejedná se tedy o ad hoc situaci, ale o typizovaný případ, kdy všichni účastníci v totožném postavení budou ve stejném či obdobném důkazním deficitu, a proto se jeví jako spravedlivé z nich tíhu důkazního břemena sejmout, byť dle obecných pravidel rozvržení důkazního břemena by tyto zatěžovalo. V takovém případě teorie skutečně hovoří o obrácení důkazního břemena.

Příkladem obrácení důkazního břemena jest rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 06. 01. 2016, sp. zn. 28 Cdo 2720/2015, dle kterého: „*není-li důvod k pochybnostem, že se určité věci v době dávno minulé (tj. když časový odstup od*

²²⁴ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 132.

rozhodných skutečností podstatně překračuje i vydržecí lhůty nebo lhůty skartační) děly obvyklým či pravidelným způsobem, resp. (úředním) postupem, je důkazní břemeno o tom, že v daném případě tomu tak nebylo, na tom, kdo to tvrdí.“

Lavický z citovaného rozhodnutí vyvozuje tři společné rysy:

- a. objasnění skutkového stavu je s ohledem na uplynutí dlouhé doby již prakticky nemožné,
- b. aplikace obecného pravidla o dělení důkazního břemena by vedla k nespravedlnosti,
- c. není důvod pochybovat o tom, že by se věci neděly obvyklým způsobem.²²⁵

Ještě je nicméně na místě pojednat ve výkladu o situacích, kdy zákonodárce sám stanovuje, kterou ze stran zatěžuje důkazní břemeno.

Odhlédneme-li od toho, že normy jako již zmiňované ust. § 52 odst. 2 ZOK předpokládají, že soud volnou úvahou zhodnotí, zda lze po straně spravedlivě požadovat unesení důkazního břemena a pokud nikoliv, přesune jej na druhou stranu sporu (což jak dle shora uvedeného není v souladu s principy nauky o procesních břemenech, ani ze základními zásadami civilního procesu), prvořadě dané normy stanovují, kterou ze stran břemeno zatěžuje. Ustanovení § 52 odst. 2 ZOK totiž stavuje, že důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že člen voleného orgánu obchodní korporace jednal s péčí řádného hospodáře, nese tento člen. V daném případě tedy není třeba důkazní břemeno ve vztahu k dané normě vykládat pomocí důkazních teorií (např. podle teorie analýzy norem), neboť sama norma důkazní břemeno výslovně stanovuje.

Dané normy tímto dokládají existenci procesních břemen nejen na poli právní teorie, ale i v civilní praxi.

Dle Lavického normy upravující důkazní břemeno lze nalézt i v ostatních právních řádech cizích zemí (např. v německém BGB, rakouském občanském zákoníku), ale i v mezinárodních smlouvách či předpisech, a nejedná se tedy o české specifikum.²²⁶

²²⁵ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 229 a násl.

²²⁶ Srov. LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 133 a násl.

Český právní řád dále obsahuje i další normy určující rozložení důkazního břemena. Jedná se o normy upravující dělení důkazního břemena v podobě tzv. skutkových a právních domněnek, které nelze alespoň okrajově v této souvislosti nezmínit.

6.5. Zákonné skutkové a právní domněnky v civilním řízení a jejich vliv na důkazní břemeno

Právní domněnky zavazují soud, aby buď bezpodmínečně, nebo podmíněčně předpokládal existenci něčeho, o čem není jisté, že je. Hledisko, zda právní domněnka zavazuje bezpodmínečně či podmíněčně, rozhoduje o tom, zda je domněnka domněnkou vyvratitelnou či nevyvratitelnou.²²⁷

Podstata domněnky vyvratitelné spočívá v tom, že zákon sice určitou okolnost předpokládá, nicméně k obraně osoby, které se domněnka dotýká, soud připouští její vyvrácení, tedy prokázání, že závěry, jež z domněnky vyplývají, jsou v rozporu s objektivním stavem.²²⁸ Oproti tomu u nevyvratitelné domněnky k jejímu vyvrácení z logiky věci dojít nemůže.

Právní domněnky způsobují obrácení důkazního břemene ve smyslu objektivním i subjektivním.²²⁹ Jakkoliv je tento závěr pochopitelný, ve smyslu již shora zmiňovaného závěru Winterové není zcela přesný, neboť v případě domněnky není třeba skutečnost prokazovat a důkazním břemenem tudíž není zatížen v daném případě žádný z účastníků. Právní domněnka pouze způsobuje stav, kdy zatěžuje protistranu důkazním břemenem ve věci vyvrácení skutečnosti navozené domněnkou.

Typickou právní domněnkou je uznání dluhu. Dle ust. § 2053 občanského zákoníku totiž platí, že pokud někdo uzná svůj dluh co do důvodu i výše prohlášením učiněným v písemné formě, má se za to, že dluh v rozsahu uznání v době uznání trval.

²²⁷ ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., a kol.: Občanské právo hmotné 1. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, s. 152.

²²⁸ Srov. ustanovení § 133 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném a účinném znění.

²²⁹ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 57.

Vyvratitelná právní domněnka je zákonodárcem nejčastěji formulována pojmy „*má se za to, že*“, což však samozřejmě nemusí platit bezvýhradně.

Vedle právních domněnek existují též:

- a. zákonné skutkové domněnky a
- b. „prosté“ domněnky skutkové.

Zatímco zákonné skutkové domněnky mají na důkazní břemeno stejný vliv jako domněnky právní (není třeba je prokazovat), „prosté“ skutkové domněnky (tj. takové, které nevyplývají ze zákona, ale jsou dovozovány ze zkušenostních poznatků) žádný vliv na důkazní břemeno nemají a je tak třeba je „standardně“ dokazovat.

Příkladem vyvratitelných skutkových domněnek jsou často literaturou uváděné domněnky otcovství. Důvode proč zákonodárce institut vyvratitelných domněnek užívá, spočívá často v nutnosti určitý právní vztah chránit tím, že jej prostě předpokládá. Tak je tomu právě v případě domněnek otcovství, kdy z důvodu stability rodinných vazeb z pohledu společenského zákon konstruuje vyvratitelné skutkové domněnky otcovství, a to v ust. § 776 a násl. občanského zákoníku.

Okruh vyvratitelných domněnek není uzavřený a může se v čase měnit.

Nevyvratitelné domněnky v podstatě nesouvisí s důkazním břemenem, neboť jsou to materiální normy s přesně určenými právními důsledky.²³⁰ Zákonné skutkové a právní domněnky jsou právním konstruktem, který má vliv na důkazní břemeno. Nejsou však jedinými instituty, které s procesními břemeny souvisí (viz dále).

Dílčí shrnutí

Důkazní břemeno je součástí širší problematiky procesních břemen a souvisí s břemenem tvrzení do té míry, že dokonce nelze najít přesnou linii, kde

²³⁰ MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 61.

končí jedno břemeno a začíná břemeno druhé. Obě břemena lze dokonce chápat jako dvě strany jednoho procesního jevu.

Důkazní břemeno, které je právní povahou procesním institutem, představuje procesní odpovědnost účastníka za to, že soudu budou v řízení rozhodné skutečnosti, k nimž se důkazní břemeno vztahuje, prokázány.

Obdobně jako ostatní procesní břemena ani břemeno důkazní není právním řádem výslovně upravováno a v soudobém civilním procesu je teorií dovozováno zejména z § 101 odst. 1 písm. b) a § 120 odst. 1 občanského soudního řádu.

Aby bylo možné považovat z pohledu civilního procesu skutečnost za prokázanou (a účastník tak unesl důkazní břemeno), je třeba splnění dvou podmínek, a to i) objektivní pravděpodobnost hraničící s jistotou, že se skutek odehrál tak, jak je tvrzeno (viz § 6 OSŘ), a ii) subjektivní přesvědčení soudce, že se skutek odehrál tak, jak je tvrzeno (subjektivní přesvědčení soudce, že skutek naplňuje znaky dotčené právní normy). Jedná se přitom o projev zásady volného hodnocení důkazů.

Důkazní břemeno je pojem vnitřně členitelný. Právní teorie rozlišuje objektivní důkazní břemeno, které představuje soubor pravidel, které určují, jak má soud rozhodnout za předpokladu, že rozhodné skutkové okolnosti nebyly objasněny a nastal stav objektivní nejistoty o skutečnostech (tzv. *non liquet*). Z pohledu břemena objektivního není podstatné, kterou ze stran budou stíhat důsledky neunesení důkazního břemena.

Vedle objektivního břemena existuje též subjektivní břemeno důkazní, které je dále členitelné na složku abstraktní a konkrétní.

Abstraktní subjektivní břemeno důkazní vychází pouze z obecné hmotněprávní normy a nezohledňuje okolnosti konkrétních případů. Abstraktní složka břemena se vždy překrývá s objektivním důkazním břemenem. Oproti tomu konkrétní subjektivní břemeno důkazní je typické svou pohyblivostí, kdy se v průběhu sporu kyvadlově přesouvá z jednoho účastníka na druhého v návaznosti na to, jak jsou strany v prokazování jimi tvrzených skutečností úspěšné.

Konkrétní subjektivní břemeno důkazní je projevem dynamismu procesních břemen, neboť se v průběhu probíhajícího sporu mění v přímé souvislosti s průběhem sporu a aktivitou jednotlivých účastníků.

Konkrétní rozdělení důkazního břemena mezi účastníky sporu určují tzv. důkazní teorie, které lze považovat za nepsané právo. V minulosti jich byl formulován nespočet, nicméně i tak lze uzavřít, že do dnešního dne neexistuje žádná teorie, která by platila bez výhrad a neměla své kritiky.

Za dominantní se dnes považuje teorie analýzy právních norem, která je založena na základním pravidlu, podle něhož každá strana má tvrdit a dokazovat skutečnosti, které odpovídají skutkovým znakům právní normy, na níž zakládá svůj nárok.

Současně nicméně platí, že byť je nezanedbatelným množstvím současných procesualistů negativní důkazní teorie považována za již poměrně dlouhou dobu překonanou, stále je tato teorie, dle které se negativní skutečnosti neprokazují, s určitou modifikací a doplněním o teorii trvání (negativní skutečnost musí být trvajících) při správném užití v některých případech použitelná a též soudy využívána.

Z aplikace obecně uznávaných (přestože nepsaných) pravidel týkajících se důkazních břemen existují určité výjimky. Jednou z výjimek je konstrukce zákonných skutkových a právních domněnek, u kterých není unesení břemena důkazního třeba, neboť je zákon presumuje.

Další výjimkou, kterou teorie připouští, jest tzv. soudcovské dotváření pravidel dělení důkazního břemena. Jde o výjimečnou situaci, kdy soud rozhodne o odchýlení se od obecných pravidel dělení důkazního břemena, neboť tato v dané situaci nejsou spravedlivá. Soud v takovém případě ale neposuzuje ad hoc konkrétní okolnosti daného případu (v takovém případě by byly na místě spíše instituty vysvětlovací povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem, příp. tzv. vyšetřovací důkaz), ale typizované situace, které jsou obecně dané (tj. ve stejné či obdobné pozici bude i jiný účastník stejného nebo obdobného sporu) a je zde předpoklad, že tyto závěry budou obecně platné i v dalších sporech obdobného typu.

Oproti tomu situace, kdy by soud rozhodoval o přenesení důkazního břemena ad hoc dle konkrétní důkazní situace (závěr soudu by tedy nebyl obecně platný, ale vycházel by z konkrétní důkazní situace příslušného sporu), jsou procesualisty hodnoceny jako nežádoucí, a to i přesto, že v některých případech

tyto principy libovůle soudu konstruuje přímo zákonodárce (jako např. ust. § 52 odst. 2 ZOK).

7. Vliv koncentrace řízení na procesní břemena

Zásada koncentrace řízení obsahově vychází z ust. § 114c a § 118b OSŘ a zjednodušeně řečeno představuje skutkový a důkazní „stop stav“²³¹, tj. okamžik, od kterého již není možné do řízení vnášet ze strany účastníků (až na zákonem stanovené výjimky) nová tvrzení a nové důkazy.

Obsahově se jedná o situaci, kdy z časového hlediska dojde k uzavření obsahu spisu, tzn. že již není možné tento spis doplňovat o další důkazy, a soud při utváření svých závěrů o věci může vycházet pouze z informací ve spisu obsažených.²³²

Účastník sporného řízení, které bylo zkoncentrováno, tak již nemůže do řízení vnášet nová tvrzení na základě svého zatížení břemenem tvrzení, ani tato tvrzení konkretizovat na základě břemena substancování, stejně jako nemůže v řízení označovat nové důkazy na základě svého důkazního břemena.

Tento závěr však neplatí absolutně, neboť je třeba počítat s variantami tzv. prolomení koncentrace řízení.

Oblasti prolomení koncentrace řízení lze obecně rozdělit do 3 kategorií, a to:

- a. skutečnosti a důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků,
- b. skutečnosti a důkazy, které účastník nemohl bez své viny včas uvést,
- c. skutečnosti a důkazy, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle § 118a odst. 1 až 3 OSŘ.

V tomto kontextu lze poznamenat, že dle mínění Svobody zatím česká právní úprava doposud nevyřešila, jak nakládat se zpochybňujícím důkazem. Je totiž otázkou, zda lze z takového důkazu učinit i pozitivní skutková zjištění či nikoliv, případně zda takový důkaz pouze a výhradně zpochybňuje příslušný důkaz. Není současně ani vyřešeno, zda zpochybněním stěžejního důkazu je zachována či

²³¹ Srov. např. SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 156.

²³² DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 864.

prolomena koncentrace řízení jako celek, neboť zpochybněním právě takového důkazu dochází k zásadnímu posunu řízení zcela novým a do té doby patrně nepředvídatelným směrem.²³³

Koncentrace řízení není českým specifíkem, naopak tento institut je rozšířen i mimo hranice České republiky, když počátky tohoto institutu lze v Evropě hledat již ke konci 19. století.²³⁴

Do českého právního řádu byla koncentrace řízení zaváděna postupně, když v tomto ohledu byla významná zejména novela provedená zákonem č. 30/2000 Sb. Současný model koncentrace řízení byl nastolen tzv. koncentrační novelou, tedy zákonem č. 7/2009 Sb.

Koncentrace řízení zavedená novelou č. 30/2000 Sb. byla od té současné odlišná. Základní rozdíly spočívaly v existenci více typů koncentrace řízení – koncentrace ze zákona, ale také tzv. koncentrace vhodná, která nastávala na návrh některého z účastníků. Obecně byla, dle názoru Macura, úprava české koncentrace stručnější než v jiných okolních zemích Evropy, což dle jeho mínění mělo převážně pozitivní dopady.²³⁵

Shodně s Macurem i Winterová přivítala zavedení koncentrace řízení zákonem č. 30/2000 Sb., neboť do jejího zavedení byly některé spory až neúnosně prodlužovány.²³⁶

Současná podoba koncentrace řízení, která bývá označovaná jako univerzální koncentrace,²³⁷ byla zavedena novelou č. 7/2009 Sb.

Dle mínění některých autorů byla koncentrační novela největším zásahem do civilního procesu České republiky za posledních 20 let²³⁸ a jejím hlavním přínosem bylo sjednocení institutu koncentrace řízení, které spočívalo v zavedení

²³³ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 171.

²³⁴ srov. např. HAMULÁKOVÁ, K.: Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Praha: Leges, 2010, s. 30 a násl.

²³⁵ MACUR, J.: Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely o. s. ř. č. 30/2000 Sb. Bulletin advokacie. 2001, č. 1.

²³⁶ Srov. WINTEROVÁ, A.: Koncentrace civilního soudního řízení. Bulletin advokacie. 2001, č. 4.

²³⁷ DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 653.

²³⁸ Srov. BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12.

koncentrace řízení nejen na vybrané typy řízení, jako tomu bylo do té doby, ale naopak pro veškeré typy sporných řízení.²³⁹

Dle současné koncepce nastává koncentrace řízení zpravidla na konci přípravného jednání, příp. lze výjimečně na návrh některé ze stran tuto koncentraci „oddálit“, a to maximálně na dobu 30 dnů od konání přípravného řízení. Pokud se však přípravné řízení vůbec nekoná (což je v praxi poměrně běžné), koncentrace řízení nastává na konci prvního jednání ve věci, neposkytne-li soud účastníkům lhůtu, ve které tito mohou uvádět rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání.

Aby nastaly účinky koncentrace řízení, musí soud účastníky poučit. Nejvyšší soud ve vztahu k poučení vyložil, že: *„podle ustanovení § 118b odst.1 a 2 o.s.ř., musí se poučení o tzv. koncentraci řízení a o jejích účincích vždy dostat účastníkům jak předem (v předvolání k přípravnému jednání, k jednání nebo k dalšímu jednání), neboť účastníkům je třeba dát s potřebným předstihem vědět o tom, do kdy mohou v řízení splnit svou povinnost tvrzení a důkazní povinnost, aby se i z tohoto hlediska mohli na jednání připravit, tak také při samotném úkonu (roku) soudu (při přípravném jednání, při jednání nebo při dalším jednání), jehož skončením tzv. koncentrace řízení nastane, neboť je (v zájmu právní jistoty a dalšího "předvídatelného" postupu řízení) nezbytné, aby účastníci vždy - i s přihlédnutím k tomu, že doba, kdy nastane koncentrace řízení nemusí být vždy snadno stanovitelná - bez pochybností věděli o tom, že řízení bude zkoncentrováno a kdy k tomu dojde, a aby tomu mohli přizpůsobit svůj další postup v řízení.“*²⁴⁰

V pořadí druhé poučení přitom musí být zachyceno v protokolu, a to nikoliv pouhým odkazem, neboť z pouhého odkazu na koncentraci řízení, jenž by byl podle protokolu učiněn při jednání, by nebylo možné dospět k poznatku o tom, že k tvrzením a důkazním učiněným po uplynutí stanovené lhůty soud nepřihlédne. Poučení, které je neúplné, je poučením nedostatečným, které je z hlediska procesních důsledků třeba klást naroveň situaci, kdy poučení nebylo dáno vůbec.²⁴¹

²³⁹ Srov. HAMŮLÁKOVÁ, K.: Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Praha: Leges, 2010, s. 95.

²⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 04.09. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010.

²⁴¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2013, sp.zn. 32 Cdo 4255/2011.

Pokud dojde k situaci, že sice nastala koncentrace řízení, avšak účastník nebyl soudem poučen o tom, z jakého konkrétního důvodu mu hrozí neúspěch ve věci, může dle Svobody účastník právem tvrdit, že pro absenci materiálního poučení netvrdí a neprokazuje skutečnosti ve svůj prospěch „bez své viny“ (§ 118b odst. 1 věta poslední OSŘ).²⁴² V takovém případě je splněna jedna z podmínek prolomení koncentrace řízení (viz shora písm. b).

Bureš v souvislosti se zavedením koncentrace na základě koncentrační novely ve vztahu k jejím účinkům uzavřel, že pro účastníky je díky zavedení koncentrace mnohem méně času a příležitostí, jak ovlivnit průběh sporu.²⁴³

V okamžiku, kdy je řízení zkoncentrováno, účastníci nemohou účinně (až na výjimky tzv. prolomení koncentrace řízení) činit nová skutková tvrzení (ani tato zpřesňovat) ani činit nové návrhy na dokazování, což má samozřejmě velmi významný dopad na procesní postavení účastníka v případě, že tento nedostatečně skutkově vymezil spor či k prokázání svých tvrzení nenavrhl potřebné důkazy. V takovém případě účastník zpravidla neunes některé z procesních břemen, která ho v daném okamžiku zatěžují.

Účinky koncentrace řízení trvají *pro futuro* a zasahují i do případných řízení o opravných prostředcích. Obecně tedy platí, že např. v odvolacím řízení může účastník tvrdit jen ty okolnosti, které tvrdil před koncentrací, stejně jako nemůže navrhopat k provedení důkazy, které do koncentrace nenavrhl (opět až na určité výjimky, které byly zmíněny shora, na jejichž základě lze tzv. prolomit koncentraci řízení).

Obsahově je zásada koncentrace řízení projevem zásady formální pravdy. Proti principu urychlení nalézacího sporného řízení nelze mít v obecné rovině jisté výtky, neboť rychlost rozhodování soudní moci je pro právní stát podstatným parametrem fungování justice. Spornější je nicméně ona rychlost řízení v kontextu toho, jak je jí dosahováno.

Ve sporném řízení jsou to účastníci, kteří jsou na základě zásady projednací a dispoziční „pány“ řízení, co do vymezení jeho obsahu. Účastníci rozhodují, co je

²⁴² SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 279.

²⁴³ BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 01. 07. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12.

předmětem sporu, mohou se dohodnout na shodných tvrzeních, v důsledku čehož soud následně ohledně dané okolnosti neprovádí dokazování (jde-li o okolnost, na které se strany mohou dohodnout), ale jsou to také účastníci, kdo nesou odpovědnost za výsledek sporu v podobě jejich zatížení procesními břemeny.

Ve vztahu k institutům urychlujícím řízení například Svoboda uzavřel, že jejich aplikace je namístě ve dvou případech. Zaprvé v situaci, kdy se strany na nich v rámci urychlení sporu shodnou (například zmiňované shodné tvrzení účastníků), zadruhé ve chvíli, kdy je z nečinnosti jedné ze stran zřejmé, že se proti nároku nemíní bránit²⁴⁴ (k čemuž by nemělo docházet například v případech tzv. náhradního doručení).

V kontextu toho je samozřejmě institut koncentrace řízení pro účastníky velice svazující, neboť koncentrace, ať již nastane k jakémukoliv okamžiku, účastníkům omezuje „manévrovací prostor“, a to nejen v oblasti změny žaloby ve smyslu ust. § 118b odst. 2 občanského soudního řádu,²⁴⁵ ale též v rozsahu zpřesňování tvrzení stran (případně doplňování důkazních návrhů) v rámci probíhajícího dokazování daného sporu (tedy i v situaci, kdy se předmět sporu nikterak nemění), a to i za situace, kdy smysl zákonné koncentrace není sankční či omezující nebo snad dokonce zabraňující nalezení spravedlnosti, ale právě naopak – „ochranitelský“.²⁴⁶

Jistěže ve skutkově jednoduchém sporu o zaplacení nedoplatku na vodném a stočném koncentrace řízení v praxi nebude žádnému z účastníků reálně na újmu jeho práv a ve svém důsledku i přispěje ke snížení možnosti případných obstrukcí žalovaného (byť samozřejmě i nadále bude katalog obstrukčních možností poměrně široký přes nejrůznější námitky podjatosti, žádosti o osvobození od soudních poplatků a zjevně bezvýslednému zneužívání opravných prostředků jak proti procesním rozhodnutím, tak případně proti rozhodnutí ve věci samé atp.), v mnoha sporech (např. stavebních) bude koncentrace řízení způsobovat nepřehlednost, která

²⁴⁴ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 161 a násl.

²⁴⁵ Vzhledem k tomu, že citované ustanovení stanovuje, že koncentrace řízení se vztahuje i na změny žaloby, je otázkou, do jaké míry je v praxi skutečně při současném modelu koncentrace řízení žalobu možno reálně změnit.

²⁴⁶ JIRSA, J.: Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu, Publikováno: pravni prostor.cz 22. 04. 2014, dostupné na: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-koncentraci-aneb-neni-li-koncentrace-v-mysli-je-v-zakonu-k-nicemu>.

může v konečném důsledku přispět k výraznému odklonu od materiální pravdy a v konečném důsledku připravit stranu o vítězství ve sporu (v krajním případě může koncentrace tyto důsledky zcela zapříčinit).

V části týkající se konkrétního subjektivního břemena tvrzení a obdobné složky břemena důkazního bylo hovořeno o kyvadlovém přesunu těchto konkrétních subjektivních složek.

Koncentrace řízení může v tomto smyslu mít přinejmenším dva důsledky na účastníky řízení. Buďto účastník

- a. v důsledku koncentrace řízení nebude schopen na tvrzení / důkaz předložený druhou stranou moci reagovat, byť by jinak reagovat mohl (nebudou splněny podmínky pro prolomení koncentrace řízení a účastník nebude v rámci svých již formulovaných přednesů či jím označených důkazů moci na vývoj sporu reagovat), nebo
- b. z obavy před koncentrací řízení ve smyslu zásady eventuální do sporu vnese co nejvíce tvrzení, jakož i označí všechny jen trochu myslitelné důkazy.

Ani jednu z variant přitom nelze hodnotit pozitivně. V prvním případě totiž ustupuje materiální pravda „domnělé rychlosti řízení“, v druhém případě spor „nedůvodně bobtná“, stává se méně přehledným a často se v množství tvrzení a důkazů ztrácí meritum věci. Soud se pak musí zabývat podáními obsahující nevýznamná tvrzení, v lepším případě musí posuzovat, která tvrzení jsou pro meritum věci relevantní a která nikoliv a v návaznosti na to rozhodnout, které důkazy je třeba provést a které ne. V horším případě z obavy o poskytnutí „munice do opravného prostředku“ účastníkovi, kterému označené důkazy neprovede, soud provádí i takové důkazy, o nichž je sám vnitřně přesvědčen, že nejsou pro věc podstatné.

Obdobné samozřejmě platí pro případ břemena substancování. Shora bylo ve vztahu k břemenu substancování vyloženo, že konkrétnost tvrzení je v praxi často odvozena od procesní aktivity protistrany. V úvodu sporu většinou žalobci postačí spíše obecnější tvrzení, v rámci obrany protistrany pak je často třeba, aby žalobce svá dřívější tvrzení konkretizoval, a to i opakovaně. Totéž samozřejmě platí i pro obranu žalovaného, která se může v průběhu sporu zpřesňovat v návaznosti na

zpřesňování argumentace žalobce (hovoříme o kyvadlovém přesouvání břemena substancování). Koncentrace řízení však může do kyvadlového přesunu břemena substancování nezvratně zasáhnout.

Za kritika současného modelu koncentrace řízení lze patrně označit Svobodu. Dle jeho mínění dřívější úprava koncentrace řízení (tedy úprava před tzv. koncentrační novelou), která zpravidla nastala až s rozsudkem ve věci, byla vhodnější než úprava současná.²⁴⁷

Svoboda, který hodnotí koncentraci řízení v českém pojetí jako velmi přísnou,²⁴⁸ shledává největší nevýhodu koncentrace řízení v tom, že jestliže soud nestihne všechny navržené důkazy projednat hned při prvním jednání (což se u složitých sporů zpravidla nepodaří), snadno se stane řízení pro účastníky nepředvídatelné. Ačkoliv totiž s koncem prvního jednání již koncentrace řízení nastala, skutkový stav nebyl do koncentrace dostatečně objasněn a je tedy nejednoznačné, co bude v rámci řízení nutné prokazovat.²⁴⁹

Koncentrace navozená prvním jednáním se pak dle Svobody stává spíše přítěží než pomocníkem, protože téměř zbavuje účastníky (a do jisté míry i soud) možnosti na změnu skutkové situace reagovat.²⁵⁰

Konflikt mezi zákonnou úpravou koncentrace řízení a potřebou, aby účastníci mohli reagovat na skutkový vývoj sporu v době koncentrace neočekávaný, bývá ve složitých záležitostech dle Svobody natolik příkrý, že lze pochybovat o tom, zda je stávající systém velmi přísných koncentrací skutečně funkční. Právě z tohoto důvodu české soudy institut zákonné koncentrace podle § 114c odst. 5 OSŘ nebo § 118 b odst. 1 OSŘ nepřeceňují.²⁵¹

V tomto kontextu je zajímavé sledovat posun v názorech zmiňovaného Svobody. Zatímco v roce 2009 (tj. bezprostředně po zavedení současné podoby koncentrace řízení koncentrační novelou) Svoboda v rámci své publikace popisoval

²⁴⁷ SVOBODA, K.: Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. Bulletin advokacie. 2009, č. 3.

²⁴⁸ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 50 a násl.

²⁴⁹ SVOBODA, K.: Pár poznámek k novému režimu koncentrace civilního sporu. Bulletin advokacie. 2009, č. 11.

²⁵⁰ SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 176.

²⁵¹ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 261.

stav, kdy soud účastníky nepoučí o následcích koncentrace řízení ve smyslu ust. § 118b občanského soudního řádu jako pochybení soudu,²⁵² o několik let později, konkrétně v roce 2014, již daný postup popisuje jako způsob, jak se zákonné koncentraci z pohledu soudu úmyslně vyhnout.²⁵³

Svoboda ve shodě s dalšími procesualisty v dané souvislosti uzavírá, že bez naplnění poučovací povinnosti soudu nemůže dojít ke koncentraci řízení, a proto ani ke zostření povinnosti tvrdit a prokazovat (tzv. skutkovému a důkaznímu „stop stavu“). Pro aplikaci koncentrace musí být totiž splněn formální a materiální předpoklad, kdy formálním předpokladem jest ukončení prvního nebo přípravného jednání a materiálním se rozumí dostatečná součinnostní aktivita soudu, spočívající především v tom, že soudce účastníkům přesně sdělí, jaké skutečnosti pokládá pro rozhodnutí ve věci samé za podstatné a která ze stran je má prokazovat.²⁵⁴

Svoboda opírá svůj názor o práci Bureše, dle které sice v případě přípravného jednání zákon výslovně ukládá soudu poučit účastníky o koncentraci řízení před skončením přípravného jednání, na rozdíl od toho v ostatních případech nastává koncentrace ze zákona, aniž by ustanovení § 118b OSŘ vyžadovalo upozornit účastníky na toto pravidlo předem. Dle názoru Bureše však z legislativní nedokonalosti nelze dovozovat, že by soud v případě zákonné koncentrace dle ust. § 118b odst. 1 a 3 OSŘ účastníky o jejichch důsledcích nemusel poučovat. Takovému výkladu totiž brání filozofie poučovací povinnosti soudu vyjádřená v ustanovení § 5 OSŘ.²⁵⁵

Jakkoliv tedy Svoboda hovoří o daném postupu soudu, kdy tento vědomě účastníky o následcích koncentrace nepoučí, případně nepoučí konkrétního účastníka o tom, že neunáší některé procesní břemeno a jaké to může mít důsledky, jako o obcházení koncentrace řízení, lze dle jeho názoru takový postup, jak kritizovat, tak i hájit.²⁵⁶

²⁵² SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 162 a násl.

²⁵³ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 259 a násl.

²⁵⁴ SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012, s. 51.

²⁵⁵ BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 01. 07. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12.

²⁵⁶ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 259.

Soud dle Svobody má a z logiky věci musí mít možnost volit procesní postupy tak, aby konkrétní situaci vyřešil s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu a zákonná koncentrace nemůže být soudci vnucena, pokud je v konkrétním případě nepokládá za produktivní.²⁵⁷

Se Svobodou lze souhlasit v tom smyslu, že pokud soud úmyslně nepoučí účastníky o zákonné konstrukci, jedná se ze strany soudu o obcházení zákonné úpravy. Ostatně i Nejvyšší soud ČR v dané souvislosti konstatoval, že nepoučení účastníků o důsledcích koncentrace řízení je porušení povinností ze strany soudu.²⁵⁸ Bez přihlédnutí k zdůvodnění lze obecně takový postup soudu spíše kritizovat, neboť soud by měl v první řadě vždy postupovat nikoliv dle formálního výkladu právního předpisu (případně využívat jeho nedokonalosti), ale dle smyslu právní úpravy. Není přitom patrně pochyb, že smyslem právní úpravy zákonné koncentrace řízení, byť je možno ji kritizovat, je skutkový a důkazní „stop stav“ ke konci přípravného jednání či prvního jednání ve věci (příp. ke dni uplynutí soudem poskytnuté lhůty) a soud by tak ve smyslu toho měl účastníky o důsledcích s tím spojených poučit a tím naplnit materiální předpoklad koncentrace řízení.

Současně lze ale zcela bez výhrad souhlasit se Svobodovými závěry o tom, že střet argumentů a protiargumentů účastníků (kdy platí, že každý argument, jakmile je prokázán, může být přebit silnějším argumentem, který má vyšší právní nebo formálně logickou sílu) může probíhat v několika fázích, jejichž vývoj a výsledek nemusí být v době zákonné koncentrace řízení možné předpokládat.²⁵⁹ Ono zmiňované „přebíjení“ argumentů je přitom teorií předvídaným kyvadlovým přesunem konkrétního subjektivního břemena důkazního, konkrétního subjektivního břemena tvrzení či břemena substancování.

Pokud strany ve sporu vzájemně reagují na své přednesy a přesun procesních břemen, nelze to paušálně přisuzovat jejich snaze řízení prodloužit,²⁶⁰ ale snaze o prosazení se v rámci sporu (což je postup pochopitelný a oprávněný). Ve světle toho není nepochopitelné, využije-li soud, při zachování nestrannosti, ve

²⁵⁷ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 259 a násl.

²⁵⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 06. 2013, sp. zn. 29 Cdo 604/2012.

²⁵⁹ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 260.

²⁶⁰ Tento fakt je zmiňován v souvislosti s tím, že hlavním smyslem koncentrace řízení má být urychlení řízení.

složitým sporu „nedokonalosti“ právní úpravy ve prospěch zjištění materiální pravdy, byť tím obejde zákonnou úpravu.

V kontextu daných okolností je proto spíše namístě přiklonit se ke kritice právní úpravy než ke kritice postupu soudu, který nepoučí účastníky o následcích koncentrace řízení, ačkoliv by tak dle právního předpisu učinit měl, činí-li tak soud nestranně a ve prospěch nalezení materiální pravdy.

Soudy se dále přiklonily i k jiným variantám, jak v případě „nežádoucí zákonné koncentrace řízení“ situaci řešit. Další variantou, se kterou některé soudy přišly, je přerušování prvního jednání ve věci. Soud v takovém případě namísto toho, aby po „prvním setkání účastníků po zahájení jednání“ konstatoval, že první jednání ve věci skončilo, toto jednání před jeho koncem přerušuje a v neskončeném prvním jednání pokračuje i další jednací den či dny (tedy i opakovaně). Až při tom jednání, při kterém má soud za to, že koncentrace řízení účastníky „nepoškodí“, rozhodne soud o tom, že se první jednání ve věci končí a po následném poučení účastníků tak jsou dány jak materiální, tak i formální předpoklady zákonné koncentrace.

Další variantou, jak se soud může zákonné koncentraci vyhnout, je naopak nezahájení jednání ve věci.²⁶¹

Stejně jako postup prezentovaný Svobodou, i tyto postupy jsou též samozřejmě obcházením zákonné úpravy, nicméně jen podtrhují nedostatky současné úpravy zákonné koncentrace. Kdyby právní úprava byla vyhovující, nebyly by bývaly soudy takto kreativní v jejím obcházení.

Na praxi soudů ve smyslu přerušování prvního jednání ve věci reagoval Nejvyšší soud ČR a *de facto* potvrdil, že nalézací soudy postupují správně, když vyložil, že první jednání ve věci je třeba chápat nikoliv pouze z hlediska časového, ale též věcného.

„I když se v zákoně výslovně neuvádí, co předseda senátu provede při "prvním jednání", jehož skončením nastává (má nastat) tzv. koncentrace řízení, je podle názoru dovolacího soudu nepochybné, že obsahem (předmětem) "prvního jednání" uvedeného v ustanovení § 118b odst.1 větě druhé o.s.ř. jsou (musí být)

²⁶¹ CELERÝN, J.: Kdy končí první jednání z hlediska zásady koncentrace řízení? Publikováno: epravo.cz 15. 10. 2013, dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/kdy-konci-prvni-jednani-z-hlediska-zasady-koncentrace-rizeni-92684.html>.

*takové úkony, které je soud povinen při jednání provést dříve, než přistoupí k dokazování (k provádění důkazů) o věci samé. Podstatné tu nemůže být jen to, že bylo skončeno (odročeno) jednání, které soud nařídil jako první k projednání věci samé a které se také uskutečnilo, jestliže při něm nebyly provedeny nebo nemohly být provedeny (soudem nebo účastníky) všechny úkony, které by účastníkům reálně umožnily včas a řádně splnit povinnost tvrzení a důkazní povinnost. ... "první jednání" lze pokládat ve smyslu ustanovení § 118b odst.1 věty druhé o.s.ř. za "skončené" jen tehdy, byly-li při něm provedeny alespoň všechny úkony uvedené v ustanoveních § 118 odst.1 a 2 o.s.ř.*²⁶²

V rámci prvního jednání ve věci předtím, než by měly nastat účinky zákonné koncentrace řízení, by tedy mělo dojít přinejmenším k:

- a. přednesení žaloby,
- b. vyjádření žalovaného,
- c. výzvě účastníkům ze strany soudu k doplnění tvrzení a důkazů, je-li to potřebné,
- d. sdělení výsledků přípravy jednání soudem,
- e. uvedení, která právně významná skutková tvrzení účastníků lze považovat za shodná,
- f. uvedení, která právně významná skutková tvrzení zůstala sporná, a
- g. uvedení, které z dosud navržených důkazů budou provedeny.

Jistě nelze přehlédnout skutečnost, že zákonná koncentrace řízení v některých případech může být obcházena i z jiných než pochopitelných důvodů.²⁶³ Na druhou stranu ani nelze přehlédnout, že v některých, zejména skutkově složitých, případech může být aplikace zákonné koncentrace řízení účinek nežádoucí a nebude možné si vystačit s poučkou „pozdě nalezená spravedlnost – žádná spravedlnost.“

V každém případě má koncentrace řízení ve spojení s procesními břemeny velmi závažné dopady na postavení účastníka řízení sporného, a to bez ohledu na to, zda je konkrétní účastník v pozici žalobce či žalovaného. Kupříkladu zvolí-li

²⁶² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 04. 09. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010.

²⁶³ JIRSA, J.: Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu, Publikováno: pravni prostor.cz 22. 04. 2014, dostupné na: <https://www.pravni-prostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-koncentraci-aneb-neni-li-koncentrace-v-mysli-je-v-zakonu-k-nicemu>.

žalovaný nesprávně obranu, po koncentraci řízení již nemůže na vývoj sporu v zásadě reagovat. Stejně tak pokud žalobce nesprávně odhadne, co je ve sporu sporné a co nikoliv, může tento postup vést k neunesení břemena tvrzení či důkazního břemena.²⁶⁴

Za účelem zmírnění shora popsaných dopadů koncentrace řízení na účastníky řízení zejména co do unesení procesních břemen je soud povinen tyto v souladu s občanským soudním řádem poučovat o jejich procesních právech a povinnostech, jakož je i soud povinen postupovat dle ust. § 118a občanského soudního řádu.

Dílčí shrnutí

Zásada koncentrace vychází z ust. § 114c a § 118b občanského soudního řádu a zjednodušeně řečeno představuje tzv. skutkový a důkazní „stop stav“, tj. okamžik, od kterého již není možné do řízení vnášet ze strany účastníků (až na zákonem stanovené výjimky) nová tvrzení a nové důkazy.

Z pohledu procesních břemen zatěžujících účastníka představuje koncentrace řízení okamžik, od kterého již není účastník schopen ovlivnit předmět sporu a případně reagovat na kyvadlový přesun konkrétního subjektivního břemena tvrzení, konkrétního subjektivního břemena důkazního a břemena substancování.

Zejména ve skutkově složitých sporech přitom může být zákonná koncentrace nedůvodnou překážkou nalezení materiální pravdy.

Jakkoliv je všeobecně chápána zákonná koncentrace řízení jako institut omezující obstrukce ze strany některých účastníků směřující k urychlení řízení, v kontextu s procesními břemeny a tzv. principem eventuálním však může vést vedle odklonu od materiální pravdy též k zahlcení soudu co největším množstvím tvrzení a důkazů aktivního účastníka, vedeného snahou o minimalizaci možnosti neúspěchu v případě hůře předvídatelného sporu.

Ačkoliv bývá ze strany soudů zákonná koncentrace (byť často z pochopitelných důvodů) obcházena, nelze takový postup hodnotit zcela pozitivně.

²⁶⁴ Srov. BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12.

Při správné a důsledné aplikaci tohoto institutu v kombinaci s poučovací povinností soudu (nejen ve smyslu § 118b OSŘ, ale též § 118a OSŘ) by snad zákonná koncentrace řízení neměla být účastníkům zatíženým procesními břemeny na újmu.

8. Vliv poučovací povinnosti ve smyslu ust. § 118a OSŘ soudu na procesní břemena

Poučovací povinnost soudu vyplývá po teoretické stránce z nejrůznějších principů. V nejobecnější rovině vyplývá z principů právního státu, z práva osoby na spravedlivý proces, ze zásady, dle které soud zná právo, z principů předvídatelnosti soudního řízení atd.

Posledně zmiňovaná zásada předvídatelnosti soudního řízení je v souvislosti s problematikou procesních břemen a poučovací povinnosti soudu obzvláště významná. Předvídatelné může být totiž jen takové rozhodnutí, kterému předchází předvídatelný postup soudu při jednání a dokazování, přičemž zákon jasně sděluje, že účastníci nesmí být zaskočeni možným jiným právním posouzením věci soudem, aniž by jim bylo umožněno tvrdit skutečnosti významné z hlediska soudcova právního názoru a nabídnout k jejich prokázání důkazy.²⁶⁵

Důvěra osoby v rozhodovací činnost orgánů státu (tedy i soudní) je přitom jedním ze základních atributů právního státu. Nedostatky v organizaci a činnosti soudní moci spočívající ve vadném poučení o procesních právech nemohou jít k tíži těch, kteří se na soud obracejí jako na ochránce svých základních práv a svobod.²⁶⁶

Právně je obecná poučovací povinnost soudu v civilním řízení zakotvena v ust. § 5 občanského soudního řádu, dle kterého poskytují soudy účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech. Toto obecné ustanovení občanského soudního řádu je třeba chápat jako zákonnou oporu pro další poučovací povinnosti soudu vůči účastníkům a současně jako reakci zákonodárce na skutečnost, že ne všechna pravidla, jimiž se civilní proces řídí, jsou psaná (ostatně jako právě problematika procesních břemen).²⁶⁷

Ve vztahu k procesním břemenům je zásadní zejména poučovací povinnost dle ust. § 118a občanského soudního řádu. Poučovací povinnost se přitom

²⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1241/2011.

²⁶⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. IV.ÚS 3042/11.

²⁶⁷ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 275.

nevztahuje toliko k břemenu tvrzení a břemenu důkaznímu, ale též k břemenu substancování, což potvrzuje i závěr Macura.²⁶⁸

Smyslem ustanovení § 118a OSŘ je, aby účastníku nebyla žaloba zamítnuta proto, že neunesl procesní břemeno, aniž by byl poučen o tom, že jej dané procesní břemeno zatěžuje, ohledně jakých skutečností jej toto břemeno zatěžuje a že v případě jeho neunesení ve sporu neuspěje.

Poučení účastníka ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu neboli poučení o hrozícím neúspěchu ve věci lze rozeznávat trojího typu:

- a. poučení účastníka o tom, že nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně (§ 118a odst. 1 OSŘ),
- b. poučení účastníka o tom, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru a je tak třeba, aby účastník v potřebném rozsahu doplnil vyličení rozhodných skutečností (§ 118a odst. 2 OSŘ) a
- c. účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení (§ 118a odst. 3 OSŘ).

Ve vztahu k břemenu tvrzení je proto důležité, aby soud účastníku sdělil svůj závěr o neúplnosti skutkových tvrzení, vyložil mu, v čem tato neúplnost spočívá a umožnil mu jeho tvrzení doplnit. Nelze připustit, aby soud nedal účastníkovi možnost chybějící skutečnosti vysvětlit nebo doplnit.²⁶⁹

„Pokud obecný soud své poučovací povinnosti v tomto směru nedostojí, dopustí se porušení čl. 90 Ústavy, podle kterého jsou soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům, a tím zasáhne do práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Není v souladu s ústavním pořádkem, aby rozhodnutí soudu nevyřešilo sporné vztahy účastníků jen proto, že se mýlí v kvalifikaci svých vztahů.“²⁷⁰

Z ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ mimo jiné dále vyplývá závěr, že soud poskytne poučení o povinnosti důkazní vždy také tehdy, provedl-li ohledně sporného tvrzení účastníkem navržené důkazy, jestliže jimi nedošlo k jeho

²⁶⁸ Srov. MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7.

²⁶⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 07. 04. 2011, sp. zn. I.ÚS 2014/10.

²⁷⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 02. 09. 2010, sp. zn. II.ÚS 1617/10.

prokázání a jestliže by proto z důvodu neunesení důkazního břemene účastník nemohl být ve sporu úspěšný.²⁷¹

Poučovací povinnost soudu podle ustanovení § 118a odst. 3 OSŘ samozřejmě dopadá i na případy, kdy je účastník řízení důkazně zcela nečinný, nebo i tehdy, je-li navrhován důkaz zjevně nezpůsobilý tvrzenou skutečnost prokázat.²⁷²

V části této práce pojednávající o břemenu tvrzení bylo uzavřeno, že se břemeno tvrzení vztahuje na skutkové okolnosti a právní hodnocení není účastník až na výjimky povinen formulovat (výjimky spočívají v situaci, kdy z jednoho skutku může účastník dovozovat vícero nároků – např. při újmě na zdraví může požadovat bolestné, náhradu nákladů na léčení, nemajetkovou újmu apod. – v takovém případě je účastník povinen svůj nárok právně popsat, aby bylo zřejmé, čeho se domáhá).

Aby účastník zatížený některým z procesních břemen mohl jeho zatěžující břemena unést, v praxi právní normu sám často alespoň přibližně identifikuje, aniž by nutně musel vědět, že právě provádí právní hodnocení.

Ve smyslu důkazní teorie analýzy právních norem si totiž účastník sám provede třeba i nevědomky vlastní právní hodnocení, na jehož základě zvolí konkrétní právní normu, ze které dovozuje pro sebe příznivé důsledky.

Účastník tak bude činit již tím, že své žalobní tvrzení bude formulovat následovně:

Příklad č. 1

Dne XY jsem půjčil žalovanému částku ve výši XY.

Domluvili jsme se, že mi ji žalovaný vrátí dne XY, ale nestalo se tak.

Již takto formulovým tvrzení žalobce provádí „byť ne zcela přesné“ a vědomé právní hodnocení, neboť svou potřebou vyjádřit v žalobním návrhu důvod, proč mu má soud vyhovět (účastník potřebuje uvést na pravou míru, že se nejednalo např. o dar), účastník sám nepřímou formuluje určitý právní názor (že se jednalo o zápůjčku).

²⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 08. 2014, sp. zn. 21 Cdo 1163/2013.

²⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2010, sp. zn. 21 Cdo 2355/2009.

Z pohledu unesení břemena tvrzení nicméně postačí i tvrzení neobsahující ze strany žalobce žádné právní hodnocení. Půjde o případ, kdy by žalobce skutková tvrzení formuloval následovně:

Příklad č. 2

Dne XY jsem předal žalovanému částku ve výši XY, měl mi ji vrátit dne XY, ale nestalo se tak.

Přestože žalobce soud svým právním hodnocením „nenavádí“ k závěru, že se jednalo o zápůjčku ve smyslu ust. § 2390 a násl. občanského zákoníku, soud si věc sám právně vyhodnotí a po provedeném dokazování ve věci rozhodne.

Pokud by nicméně žalobce své tvrzení formuloval následovně:

Příklad č. 3

Dne XY jsem předal žalovanému částku ve výši XY a chci ji zpět,

již by takové tvrzení k unesení břemena tvrzení žalobci nestačilo a tvrzení by bylo třeba substancovat. Z tvrzení by si totiž soud sám nemohl věc právně vyhodnotit. Jelikož by soud postrádal vědomost o dalších okolnostech, nemohl by soud sám vyhodnotit, zda bylo peněžité plnění poskytnuté ze strany žalobce žalovanému po právní stránce darem, zápůjčkou, úhradou dluhu apod.

Po účastnících civilního sporu nelze požadovat, aby tito byli právně vzdělání nebo aby věc sami právně zhodnotili. Pro případ, kdy účastník neunáší některé z procesních břemen proto, že věc buďto vůbec právně nevyhodnotil (příklad č. 3, jednalo by se o poučení ve smyslu ust. § 118a odst. 1 OSŘ) a v důsledku toho netvrdil potřebná tvrzení nebo věc sice vyhodnotil, avšak podle soudu nesprávně a v důsledku toho netvrdil potřebná tvrzení (jednalo by se o poučení ve smyslu ust. § 118a odst. 2 OSŘ), není spravedlivé, aby tento účastník z daného důvodu byl ve sporu neúspěšný právě pro neunesení procesního břemena.

V takovém případě je na soudu, aby věc právně vyhodnotil, se svým právním hodnocením účastníky seznámil a tu ze stran, kterou zatěžuje procesní břemeno ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu, řádně poučil.

Poučení účastníků řízení postupem podle ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ přichází v úvahu tehdy, jestliže možné jiné právní posouzení věci vyžaduje

doplnění vyličení rozhodujících skutečností (a navržení důkazů je prokazující), významných z pohledu skutku, který je předmětem řízení.

Ustanovení § 118a odst. 2 OSŘ tedy doléhá na situace, kdy účastník nevymezil v podání některou z podstatných skutečností, při jejichž osvědčení by bylo lze takto zverifikovaný skutek subsumovat pod jiné pravidlo chování, které soud v rámci aplikačních úvah našel k užití, nikoliv na situaci, kdy – z pohledu účastníkem sledovaného procesního výsledku – je třeba v zásadě významných skutkových momentech zcela změnit (tedy nikoliv pouze doplnit) nejen skutkovou podstatu věci, ale též i (z ní vycházející) žalobní návrh (podání), který by měl soud při osvědčení takto vyličeného skutku převzít do svého rozhodnutí.²⁷³

Poučovací povinnost soudu ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu není bezbřehá, ale má určité meze. Soud například není povinen na počátku řízení seznámit účastníka se všemi jeho myslitelnými procesními právy a povinnostmi, bez zřetele k tomu, zda procesní situace, ve které by mohl svá procesní práva v řízení realizovat, vůbec může nastat a bez ohledu na to, zda účastník projevuje vůli k realizaci procesního práva směřující. Podstatné je, aby se účastníku dostalo poučení v době, kdy je toho podle stavu řízení pro něj zapotřebí.²⁷⁴

V minulosti se jednotlivá rozhodnutí vyšších soudů rozcházela v tom, o čem má soud účastníka poučovat, zda jej má poučovat o hmotném právu atd. Závěry obsažené v rozhodnutí se přitom rozcházely nejen mezi jednotlivými soudy nebo s určitým větším časovým odstupem, ale dokonce i v rámci jedné soudní instituce a v období bezprostředně navazujícím. Relativně běžně se v této oblasti právní úpravy objevovaly rozhodnutí se zcela protichůdnými závěry.

V jednom z usnesení například Ústavní soud ČR vyložil, že:

„Výzva soudu podle § 118a o. s. ř. nepředpokládá, jak se stěžovatel mylně domnívá, podrobné poučení o tom, jak mají být doplněna skutková tvrzení a jakými důkazními prostředky mají být prokázána. Pokud by soud poskytl poučení v takovéto šíři, porušil by rovnost účastníků řízení, neboť by ve skutečnosti poskytl jedné ze stran sporu právní poradu. Výzva soudu směřuje pouze k tomu, aby si účastník řízení uvědomil, že soud jeho dosavadní skutková tvrzení a důkazy

²⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4581/2009.

²⁷⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 06. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3676/2007.

*nepovažuje za dostatečné a dal mu tak možnost je doplnit. Ostatně zákon v této souvislosti mluví o "výzvě" nikoliv o "poučení".*²⁷⁵

Ani ne o měsíc déle Ústavní soud ČR naopak uzavřel, že:

*„Je-li takovéto poučení (pozn. ve smyslu ust. § 118a OSŘ) ve zřejmém rozporu s hmotným právem, omezuje tím v oblasti procesní uplatněný nárok, a zakládá tudíž dotčení v základním právu plynoucím z čl. 36 odst. 1 Listiny.*²⁷⁶

Určité logické východisko z nejasné situace snad nabízí pozdější rozhodnutí Ústavního soudu, ve kterém Ústavní soud judikoval následující závěr:

*„Meze otázek, o kterých má soud účastníky řízení poučovat, nevede z hlediska ústavních záruk práva na spravedlivý proces mezi právem procesním a právem hmotným, ale tyto meze leží tam, kde by jejich překročením došlo k porušení rovnosti účastníků. Soud tedy nesmí poučovat jednoho z účastníků, jak uplatňovat nárok vůči druhému účastníkovi nebo jak se procesně bránit, kupř. vznesením námítky promlčení. Poučení o tom, že je nutné nechat do řízení vstoupit i další účastníky na jedné či druhé straně sporu, aby soud mohl posoudit nárok žalobce po jeho obsahové stránce, je na pomezí poučení o právu procesním a hmotném a nijak nenarušuje rovnost účastníků.*²⁷⁷

Poučovací povinnost dle ust. § 118a občanského soudního řádu dopadá i na odvolací soud. Dospěje-li odvolací soud k jinému právnímu názoru, je povinen postupovat podle § 118a odst. 2 OSŘ a je tak povinen účastníkům sdělit, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle jejich právního názoru, vyzvat je k doplnění vylíčení rozhodných skutečností a poučit je o následcích nesplnění této výzvy.²⁷⁸

Byť samozřejmě shora popsaná rozhodnutí neodpovídají na všechny otázky s poučovací povinností ve smyslu ust. § 118a OSŘ související, poskytují určité „vodítko“ k tomu, jak by na problematiku mělo být nahlíženo.

Nebylo-li účastníku řízení poskytnuto poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 a odst. 3 OSŘ dříve, než nastala koncentrace řízení (ač se tak objektivně

²⁷⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 02. 2010, sp. zn. II. ÚS 244/10.

²⁷⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. III.ÚS 2809/09.

²⁷⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 9. 2015, sp. zn. I.ÚS 4004/14.

²⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1199/2011.

mělo stát), nebrání ustanovení § 118b odst. 1 OSŘ tomu, aby tyto skutečnosti účastník vylíčil a označil k jejich prokázání důkazy i poté, co koncentrace řízení nastala. V rozsahu, v němž skutková tvrzení a důkazy doplňuje jedna strana sporu i poté, kdy došlo ke koncentraci řízení, může doplnit tvrzení a označit důkazy i strana druhá.²⁷⁹

Poučení dle ust. § 118a OSŘ nemusí mít formou rozhodnutí (usnesení), ale provádí se v průběhu jednání. Podle ust. § 40 odst. 1 OSŘ se poučení zaznamená do protokolu.²⁸⁰

Poučení, které je neúplné, je poučením nedostatečným a z hlediska procesních důsledků je třeba jej klást naroveň situaci, kdy poučení nebylo dáno vůbec.²⁸¹

Soud by měl dle Svobody při plnění poučovací povinnosti rozlišovat, zda je účastník zastoupen advokátem, případně zda má právnické vzdělání.²⁸² I účastníka zastoupeného advokátem však je samozřejmě třeba poučovat ve smyslu ust. § 118a OSŘ.²⁸³ Ani zastoupený účastník či jeho zástupce nejsou schopni bez poučení rozklíčovat postoj soudu týkající se unesení či neunesení konkrétního subjektivního břemena tvrzení, důkazního či substancování.

Z pohledu zatížení účastníka civilního sporu procesními břemeny je otázka jeho poučení ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu zcela zásadní, neboť má vliv nejen na unesení procesních břemen účastníkem, ale též na předvídatelnost soudního řízení. Vzhledem k tomu je pro účastníka podstatné, aby byl soudem poučen včas, správnou formou a ve stanoveném rozsahu.

V praxi není bohužel zcela výjimečné, že soudy účastníky řízení poučují stylem:

Žalobci bylo poskytnuto poučení ve smyslu ust. § 118a OSŘ.

A poučení tohoto typu je následně i zaprotokolováno. Takové poučení je samozřejmě v rozporu s právní úpravou (resp. rozhodovací praxí vyšších soudů) a

²⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 6. 2013, sp. zn. 29 Cdo 604/2012.

²⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 1. 2010, sp. zn. 21 Cdo 5030/2008.

²⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2013, sp. zn. 32 Cdo 4255/2011.

²⁸² Srov. SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 280.

²⁸³ Srov. HROMADA, M.: Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 63.

účastníku nedává odpověď na otázku, v jakém rozsahu a k jakých skutečnostem procesní břemeno v daném sporu z pohledu soudu neunáší.

V protokolu nepostačuje, je-li v něm poučení toliko zmíněno či na něj odkázáno. Z pouhého odkazu, jenž byl podle protokolu učiněn při jednání, totiž nelze dospět k poznatku o tom, že účastník byl ještě též při jednání poučen o důsledcích neunesení břemena.²⁸⁴

V takovém případě nezbyvá účastníku než na řádném poučení ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu trvat. Účastník by měl v takovém případě být důsledný a být nelze předpokládat, že nalézací soud, neposkytl-li účastníku řádné poučení, toto své pochybení pouze z popudu účastníka napraví, je na místě v rámci sporu žádat soud o zaprotokolování námitky, že účastníku nebylo poskytnuto odpovídající poučení. Jelikož lze v této souvislosti v krajním případě očekávat neochotu soudu takovou námitku řádně zaprotokolovat, nabízí se varianta mít pro ten případ připravené písemné podání, které nechá účastník založit do spisu bezprostředně poté, co mu nebude poskytnuto ani přes námitky odpovídající poučení.

Možná podoba zmiňovaného podání jest součástí této práce jako její příloha. Toto podání může buďto vést k postupu, kdy soud své pochybení napraví a účastníka řádně poučí nebo může účastníku alespoň napomoci v rámci řízení o opravném prostředku, ať již řádném či mimořádném.

V současném pojetí civilního řízení sporného ovládaného zásadou dispoziční a projednací, postaveného na principu boje dvou stran, které sami vymezují předmět sporu a sami nesou v podobě procesních břemen odpovědnost za dokazování, je třeba počítat s tím, že účastníci nemusejí být právně vzdělaní a v řízení mohou potřebovat ze strany soudu pomoci.

Z pohledu procesních břemen lze poučovací povinnost soudu hodnotit jako určité „vyvážení“ mezi jejich odpovědností za výsledek sporu a koncentrací řízení na straně jedné a nejistotou ohledně hodnocení jimi tvrzených okolností a na ně vzájemných důkazů soudem na straně druhé. V daném kontextu je pak velice zásadní, aby soud poučovací povinnost vůči účastníku řádně a beze zbytku plnil a účastník

²⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2013, sp. zn. 32 Cdo 4255/2011.

nebyl nedostatečným poučením krácen na svých právech (v podobě nezaviněného neunesení některého z procesních břemen).

Dílčí shrnutí

Smyslem poučovací povinnosti dle ust. § 118a OSŘ je, aby účastníku nebyla žaloba zamítnuta z důvodu neunesení procesního břemena, aniž by byl poučen o tom, že jej procesní břemeno zatěžuje, ohledně jakých skutečností jej břemeno zatěžuje a že v případě jeho neunesení ve sporu neuspěje.

Pokud soud své poučovací povinnosti v tomto směru nedostojí, poruší tím čl. 90 Ústavy, podle kterého jsou soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům jednotlivců. Soud by takovým pochybením zasáhl do práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Poučení účastníka ve smyslu ust. § 118a občanského soudního řádu lze rozeznat trojího typu:

- a. poučení účastníka o tom, že nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně (§ 118a odst. 1 OSŘ),
- b. poučení účastníka o tom, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, a je tak třeba, aby účastník v potřebném rozsahu doplnil vyličení rozhodných skutečností (§ 118a odst. 2 OSŘ) a
- c. účastník dosud nenavrhł důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení (§ 118a odst. 3 OSŘ).

Zatímco v případě ust. § 118a odst. 1 a 2 občanského soudního řádu se poučení týká zejména břemena tvrzení (případně substancování) a v případě ust. § 118a odst. 3 občanského soudního řádu břemena důkazního, ve všech případech jsou pro účastníka poučení zcela zásadní, neboť jej varují před následky neunesení některého z procesních břemen.

Poučovací povinnost ve smyslu ust. § 118a OSŘ lze proto považovat za určitou protiváhu koncentraci řízení, případně faktu, že odpovědnost za výsledek

civilního řízení sporného je zákonodárcem přenesen na účastníka, a to formou institutů procesních břemen.

Vzhledem k této skutečnosti je pro účastníka civilního sporu zcela zásadní, aby byl soudem řádně poučen a je v zájmu účastníka, aby pokud tomu tak není, se aktivně zasadil o hájení svých práv, ať již v první instanci, v řízení odvolacím či v rámci mimořádných opravných prostředků.

ZÁVĚR

V prostředí civilního procesu lze rozeznat jak procesní břemena, tak i procesní povinnosti, přičemž jejich vzájemné odlišení není zcela seznatelné, přinejmenším dosud právní teoretikové nenalezli spolehlivé kritérium, na jehož základě by bylo možno od sebe procesní povinnosti a procesní břemena vzájemně odlišit (a to ani s postupem času). Určité dělicí kritérium mezi povinnostmi a břemenem nicméně spočívá v tom, že zatímco povinnost lze uložit kterékoliv straně sporu, je-li břemenem zatížena jedna strana, nelze již tím samým břemenem zatížit stranu druhou, když však i toto dělicí kritérium nelze užít bezvýjimečně. Nerespektování procesního břemena je chápáno jako sankcionovaná procesní povinnost.

Procesní břemena nejsou právním řádem výslovně upravena a jedná se tak o instrumenty práva nepsaného, formulované právní teorií. Teoreticky může existovat neomezené množství procesních břemen, nicméně současná procesualistika rozeznává tři procesní břemena – břemeno tvrzení, břemeno důkazní a břemeno substancování. Ani v tomto ohledu za několik posledních desetiletích nedošlo k většinovému posunu v tom smyslu, že by byla všeobecně uznávána i jiná procesní břemena. Pokud se v čase o dalších procesních břemenech hovořilo, jednalo se toliko o dílčí teorie, které však byly následně odbornou veřejností odmítnuty či vůbec nepřijaty.

Procesní břemena jsou typická v řízeních sporných, tedy v těch civilních řízeních, která jsou ovládána zásadou projednací, zásadou dispoziční, a řízeních, ve kterých se projevuje silněji zásada formální pravdy.

V teorii bývá ze strany procesualistů největší prostor obecně věnován důkaznímu břemeni, další procesní břemena bývají spíše upozaděna, což však není zcela vhodné. Snad až v posledních letech lze spatřovat nárůst důrazu i na břemeno substancování, které, byť je dlouhodobě procesualisty vnímáno, až v poslední době nebývá tolik přehlíženo.

Každé z břemen, o kterých tato práce pojednává, přináší určité teoretické, ale i praktické problémy, na jejichž řešení se odborná veřejnost ne vždy shodne, případně jim není věnován dostatečný prostor. Může tomu přitom být mj. i z toho důvodu, že jde o umělé konstrukty právní teorie, které nejsou právním řádem

výslovně upraveny, což může samozřejmě vést k protichůdným závěrům jak teoretiků, tak i praktiků.

Pokud jde o břemeno tvrzení, zde kupříkladu dochází v praxi často k situacím, kdy se před soudy prokazují i tvrzení, která nejsou pro meritum věci nikterak podstatná. V daném kontextu je přitom nevýznamné, zda se tak děje z důvodu nedostatečné teoretické vybavenosti soudce či účastníků v oblasti procesních břemen či zda se tak děje zcela účelově z důvodu snahy o „odvedení pozornosti soudu účastníkem k nevýznamným tvrzením“. Tak či onak by civilnímu sporu prospěla katalogizace tvrzení účastníků ze strany soudu nejen na i) shodná tvrzení účastníků, ii) sporná tvrzení účastníků, ale dále například i na iii) sporná tvrzení účastníků prokázaná, iv) sporná tvrzení účastníků neprokázaná a v) tvrzení účastníků nemající vliv na meritum věci apod. Pokud by soud takovou katalogizaci tvrzení účastníků provedl a účastníky s ní seznámil, přispělo by to nejen rychlosti soudních řízení, ale též jejich předvídatelnosti. V současné době však nelze hodnotit uvažovaný postup za všeobecný trend, kterým by se soudní řízení ubírala.

Ve vztahu k břemenu substancování nepanuje zcela shoda mj. v tom smyslu, zda konkretizováno může být toliko tvrzení nebo se břemeno substancování může týkat též břemena důkazního. V daném kontextu se přitom lze spíše přiklonit k závěru, že i důkaz musí být dostatečně konkretizován, a to nejen z pohledu jeho označení, ale též z pohledu toho, k jakému tvrzení se vztahuje.

V neposlední řadě, jde-li o břemeno důkazní, zde lze považovat za problematickou již jen úvahu nad tím, které důkazní teorie lze považovat za překonané, v důsledku čehož by tedy neměly být v praxi užívány.

Například se lze poměrně často setkat s názorem, že negativní důkazní teorie by jako překonaná neměla být vůbec aplikována. Takovému závěru však nelze příliš přisvědčit. V první řadě je totiž třeba negativní důkazní teorii užívat (jako ostatní teorie) správně – např. gramatický zápor nutně neznačí negativní skutečnost. Autoři názorů o překonání negativní důkazní teorie zcela pomíjí fakt, že praxe tuto teorii užívá (byť ne jako výlučnou či převažující teorii) *de facto* v každém sporu o zaplacení pohledávky.

Žalobce před soudem ze zcela pochopitelných důvodů v takových případech neprokazuje nezaplacení pohledávky žalovaným, ale je to žalovaný, kdo musí

prokázat, že pohledávku zaplatil. Pokud by tomu tak nebylo a byl to žalobce, kdo nezaplacení musí prokazovat, byl by žalobce *ad absurdum* nucen v rámci každého sporu předkládat kompletní daňové přiznání, výpisy ze všech svých bankovních účtů, jakož i označovat za svědky všechny osoby, které zná, aby tyto dosvědčily, že žalovaný žalobci pohledávku skutečně dle jejich názoru nezaplatil. Takový postup by samozřejmě byl nejen nesmyslný, ale též například v rozporu se zásadou rychlosti a hospodárnosti řízení.

Vedle toho je dále třeba odmítnout i názory, dle kterých disciplína rozdělení procesních břemen jest „volnou disciplínou soudce“, který je bez jakýchkoliv pravidel oprávněn o rozdělení důkazního břemena mezi konkrétní účastníky sám rozhodovat. Jakkoliv je pochopitelné, že soudce, obdobně jako v případě hodnocení důkazů dle zásady volného hodnocení důkazů, musí sám vyhodnotit, zda bylo procesní břemeno účastníkem uneseno či nikoliv, nemůže se jednat o rozhodování o rozdělení procesních břemen bez ohledu na důkazní teorie (převážně teorie analýzy norem, ale i zmiňované negativní důkazní teorie), neboť v takovém případě by se jednalo o libovůli soudce, v právním státu nepřipustnou. Tyto trendy, jsou-li v současné době prosazovány, však nelze považovat za převažující. V souvislosti s úvahou o novém civilně procesním kodexu se však může situace změnit.

V některých ohledech jsou všechna procesní břemena vzájemně podobná, například pokud jde o jejich konkrétní subjektivní stránky. Oproti břemenu tvrzení a břemenu důkaznímu nicméně právní teorie nerozeznává (neuznává) objektivní stránku břemena substancování, což je dáno tím, že míru konkrétnosti nelze stanovit předem, neboť se vždy posuzuje dle konkrétních okolností. Předkládaná práce se zabývá tedy i vnitřní diferenciací procesních břemen. V daném kontextu je třeba přijmout závěr v tom smyslu, že současná procesualistika se co do vnitřní diferenciacie procesních břemen zásadně neliší od procesualistiky let osmdesátých či devadesátých.

Jelikož na procesní břemena mají vliv i další procesní instrumenty, jako je poučovací povinnost soudu či koncentrace řízení, práce se věnuje i jejich vzájemnému vztahu. V daném kontextu lze kupříkladu uzavřít, že jelikož jsou procesní břemena důsledkem přenesení odpovědnosti účastníků za výsledek sporných řízení, je v praxi nezbytné, aby soudy, které na rozdíl od účastníků musejí

ve smyslu zásady *iura novit curia* znát právo, důsledně plnily svou poučovací povinnost.

Vzhledem k tomu, že se v současné době již pracuje na novém procesním kodexu, ve smyslu argumentů obsažených v této práci je otázkou, zda by měla i v novém kodexu být upravena zásada koncentrace řízení a pokud ano, je namístě zamyšlení alespoň nad její budoucí podobou. Ostatně i někteří soudci svým způsobem volají po změně rigidní úpravy koncentrace řízení.

RESUME

The presented work deals with procedural burdens in contentious civil proceedings. Procedural burdens are not explicitly regulated by the legal system and are thus instruments of unwritten law, formulated by legal theory. Thus, although there may be an unlimited number of procedural burdens, current proceduralism distinguishes three procedural burdens - the burden of assertion, the burden of proof, and the burden of substantiation.

Legal theorists agree that in the environment of civil proceedings it is possible to distinguish both procedural burdens and procedural duties, and burdens and duties thus coexist in a given space. Neither contemporary nor earlier processualism has yet found a criterion on the basis of which it would be possible to reliably and without any doubt distinguish between procedural duties and procedural burdens. In this context, it can even be concluded that procedural burdens and procedural duties are not fundamentally different from each other.

However, a certain dividing criterion between duty and burden is that while a duty may be imposed on either party to the dispute, if one party is burdened, the other party can no longer bear the same burden, although this dividing criterion cannot be used without exception. Failure to respect the procedural burden is understood as a sanctioned procedural duty.

In the theory of the proceduralist, the prevailing opinion is that procedural burdens are procedural in law by their legal nature, even if, exceptionally, the regulation of burdens is found in a substantive legal regulation.

In some respects, all the above-mentioned procedural burdens are similar to each other, for example as regards their specific subjective aspects. Unlike the burden of assertion and the burden of proof, however, legal theory does not recognize (accept) the objective aspect of the burden of substantiation, which is due to the fact that the degree of specificity cannot be determined in advance, as it is always judged by specific circumstances. The presented work therefore also deals with the internal differentiation of process burdens, not only in isolation in relation to each individual procedural burden, but also in their mutual context.

Each of the burdens that this work deals with brings certain theoretical but also practical problems, on the solution of which the professional public does not

always agree, or they are not given enough space. This may be due, among other things, to the fact that these are artificial constructs of legal theory that are not explicitly regulated by law, which may, of course, lead to conflicting conclusions from both theorists and practitioners.

With regard to the burden of assertion, for example, there are often situations in practice where assertions that are not in any way relevant to the merits of the case are heard and proved before the courts. In this context, it is irrelevant whether this is due to insufficient theoretical equipment of the judge or participants in the area of procedural burdens or whether it is purposefully due to efforts to "divert the court's attention to insignificant assertions". One way or another, a court dispute would benefit from the court's cataloging of the parties' assertions not only on (i) identical assertions of the parties, ii) disputed assertions of the parties, but also, for example, on iii) proven disputed assertions of the parties, iv) unproven disputed assertions of the parties and v) assertions of the parties not affecting the merits of the matter. If the court carried out such a cataloging of the participants' assertions and acquainted the participants with it, it would contribute not only to the speed of court proceedings, but also to their predictability.

Furthermore, in relation to the burden of substantiation, for example, there is no complete agreement, *inter alia*, as to whether only a assertion can be specified or the burden of substantiation can also apply to the burden of proof. In the given question, it is rather possible to lean towards the conclusion that the proof must also be sufficiently specified, not only from the point of view of its designation, but also from the point of view of the assertion to which it relates.

Last but not least, when it comes to the burden of proof, even consideration of which theories of evidence can be considered obsolete can be considered problematic, as a result of which they should not be used in practice. For example, it is quite often possible to meet with the opinion that negative evidence theory should not be applied at all as obsolete. However, this work concludes that this view cannot be much agreed.

First of all, it is necessary to use the negative evidence theory (like other theories) correctly - for example, a grammatical negative does not necessarily indicate a negative fact. The authors of opinions on overcoming the negative

evidence theory completely ignore the fact that practice uses this theory (although not as an exclusive or predominant theory) de facto in every dispute over the payment of a claim. To do otherwise would not only be pointless, but also, for example, contrary to the principle of speed and economy of proceedings.

In addition, it is necessary to reject opinions that the discipline of division of procedural burdens is a "free discipline of a judge", who is entitled to decide on the division of the burden of proof among specific participants without any rules. Although it is understandable that the judge, as in the case of the evaluation of evidence according to the principle of free evaluation of evidence, must assess for himself whether or not the procedural burden was borne by the party, it cannot be a decision on the division of procedural burdens regardless of the theory of evidence (mainly the theory of analysis of norms, but also the mentioned negative evidence theory), because in such a case it would be the will of the judge, inadmissible in a state governed by the rule of law.

Last but not least, this work also deals with other process instruments, which have an undeniable effect on procedural burdens. Such instruments are, in particular, the duty of instruction of the court or the concentration of proceedings. Although both instruments have their justification in the legal system, the negative aspects of their existence or application and the impact on procedural burdens cannot be overlooked. The work therefore focuses also in this direction and critically evaluates the consequences of related instruments on procedural burdens and, consequently, on the party to the proceedings.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1

OZNAČENÍ SOUDU

sp. zn. _____

Datum podání

Žalobce:

Právně zastoupen:

_____, advokátem
se sídlem _____

Žalovaný:

PŘEDMĚT SPORU (např. o zaplacení)

Jednou

Bez příloh

I.

Žádám nadepsaný soud, abych byl ve smyslu ust. § 118a odst. 1, odst. 3 zákona č. 9/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění, poučen soudem, **o čem konkrétně mám doplnit skutková tvrzení, příp. k prokázání jakých konkrétních tvrzení mám označit důkazy**, a tedy abych byl poučen o tom, která konkrétní tvrzení považuje soud ze strany žalobce/ žalovaného za neprokázané či v čem soud spatřuje tvrzení žalobce / žalovaného za neúplná, to vše v souladu s principy obsaženými v nálezů Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2014/10 ze dne 07. 04. 2011 či v rozsudcích Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 1241/2011 ze dne 24. 1. 2013 a sp. zn. 21 Cdo 1163/2013 ze dne 26. 8. 2014.

II.

Ve smyslu rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2013, sp. zn. 32 Cdo 4255/2011, dále žádám, aby bylo příslušné poučení řádně zaprotokolováno.

žalobce

PŘÍLOHA Č. 2

OZNAČENÍ SOUDU

sp. zn. _____

Žádám nadepsaný soud, abych byl ve smyslu ust. § 118a odst. 1, odst. 3 zákona č. 9/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění, poučen soudem, **o čem konkrétně mám doplnit skutková tvrzení, příp. k prokázání jakých konkrétních tvrzení mám označit důkazy**, a tedy abych byl poučen o tom, která konkrétní tvrzení považuje soud z mé strany za neprokázané či v čem soud spatřuje má tvrzení neúplná, to vše ve smyslu níže citovaných rozhodnutí Ústavního soudu a Nejvyššího soudu.

V _____ dne _____

„Vzhledem k břemenu tvrzení je proto důležité, aby soud účastníku sdělil svůj závěr o neúplnosti skutkových tvrzení, vyložil mu, v čem tato neúplnost spočívá a umožnil mu jeho tvrzení doplnit. Nelze připustit, aby soud nedal účastníkovi možnost chybějící skutečnosti vysvětlit nebo doplnit. Pouze v případě, že účastník i přes poučení soudu požadované skutečnosti nedoplnil, může soud prohlásit, že účastník neunesl břemeno tvrzení... Ze zákona jasně vyplývá, že účastníci nesmí být zaskočení jiným právním posouzením věci soudem, aniž by jim bylo umožněno uvést skutečnosti, které jsou, podle názoru soudu, pro rozhodnutí významné a navrhnout k jejich prokázání důkazy. Vedle výzvy k doplnění dokazování je soud dále povinen poučit účastníka o procesních následcích nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní.“²⁸⁵

„Předvídatelné může být jen takové rozhodnutí, kterému předchází předvídatelný postup soudu při jednání a dokazování. Zákon jasně sděluje, že účastníci nesmí být zaskočení možným jiným právním posouzením věci soudem, aniž by jim bylo umožněno tvrdit skutečnosti významné z hlediska soudcova právního názoru a nabídnout k jejich prokázání důkazy. Smyslem ustanovení § 118a o. s. ř. je, aby účastníku nebyla žaloba zamítnuta proto, že neunesl břemeno tvrzení, aniž by byl poučen, že břemeno tvrzení má a o čem, a že účastníku nelze zamítnout žalobu, protože neunesl důkazní břemeno, aniž by byl poučen, že takové důkazní břemeno má a o čem.“²⁸⁶

„K poučení o povinnosti důkazní soud nepřistupuje pouze tehdy, je-li účastník nečinný; poučení podle ustanovení § 118a odst. 3 o.s.ř. soud poskytne jak účastníku, který dosud o sporném tvrzení neoznačil žádný důkaz, tak i tehdy, jestliže účastník sice o svém sporném tvrzení důkaz označil, avšak jde o důkaz zjevně nezpůsobilý sporné tvrzení prokázat, nebo jestliže účastník o svém sporném tvrzení označil důkazy, přesto se mu však nepodařilo jejich prostřednictvím sporné tvrzení prokázat. Z ustanovení § 118a odst. 3 o.s.ř. proto mimo jiné vyplývá závěr, že soud poskytne

²⁸⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2014/10 ze dne 07. 04. 2011.

²⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 1241/2011 ze dne 24. 01. 2013.

*poučení o povinnosti důkazní vždy také tehdy, provedl-li ohledně sporného tvrzení účastníkem navržené důkazy, jestliže jimi nedošlo k jeho prokázání a jestliže proto (z důvodu neunesení důkazního břemene) by účastník nemohl být ve věci úspěšný... Povinnost poskytovat účastníkům potřebná poučení, včetně poučení o povinnosti důkazní podle ustanovení § 118a odst. 3 o.s.ř., zákon ukládá - jak je zřejmé z ustanovení § 213b odst. 1 o.s.ř. - také odvolacímu soudu.*²⁸⁷

*„Z pouhého odkazu na koncentraci řízení ... ani z protokolovaného odkazu na ustanovení § 118a o. s. ř. ... nelze seznat, že dovolatelka byla poučena též o důsledcích neunesení břemene tvrzení a důkazního břemene. ... Poučení, které je neúplné, je poučením nedostatečným. Poskytnutí nedostatečného poučení je z hlediska procesních důsledků třeba klást naroveň situaci, kdy poučení nebylo dáno vůbec.*²⁸⁸

²⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1163/2013 ze dne 26. 08. 2014.

²⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 32 Cdo 4255/2011 ze dne 26. 11. 2013.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Knižní monografie

BAJCURA, A., a kol.: Občianské procesné právo. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995

BIČOVSKÝ, J., FIALA, J., HOLUB, M.: Občanský zákoník. Praha: Linde, 1998

DRÁPAL, L., BUREŠ, J., a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2009

GERLOCH, A.: Teorie práva. 2. Vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2001

HAMUĽÁKOVÁ, K.: Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Praha: Leges, 2010

HROMADA, M.: Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2013

JIRSA, J., TREBATICKÝ, P., KORBEL, F. a kol.: Občanské soudní řízení (soudcovský komentář) Kniha I. § 1-78g občanského soudního řádu. Praha: JUDr. Karel Havlíček, 2014

JIRSA, J., DOLEŽAL, M., VANČUROVÁ, K. a kol.: Občanské soudní řízení (soudcovský komentář) Kniha II. § 79-180 občanského soudního řádu. Praha: JUDr. Karel Havlíček, 2014

JIRSA, J. a kol.: Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-10-14]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]

KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O.: Občanské právo procesní. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk 2008

KLÍMA, K. a kol.: Komentář k Ústavě a Listině. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009

KNAPP, V.: Teorie Práva. Praha: C.H.Beck, 1995

LAVICKÝ, P.: Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. 1. vyd. Praha: Leges, 2017

- LAVICKÝ, P. a kol.: Občanský soudní řád: Praktický komentář [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2021-10-14]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.
- LYOTARD, F.: O postmodernismu. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993
- MACUR, J.: Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984
- MACUR, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: Masarykova univerzita, 1993
- MACUR, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995
- MACUR, J.: Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu, Brno: Masarykova univerzita, 1996
- MACUR, J.: Zásada projednací v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1997
- MACUR, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita, 2000
- MACUR, J.: Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001
- SCHELLEOVÁ, I.: Český civilní proces. Praha: Linde Praha a.s. 1997
- STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003
- SVOBODA, K.: Dokazování. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2009
- SVOBODA, K.: Nové instituty českého civilního procesu, 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2012
- SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., a kol.: Občanské právo hmotné 1. 5.vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- VRCHA, P.: Civilní judikatura. Praha: Linde Praha, a.s., 2003

WINTEROVÁ, A., a kol.: Civilní právo procesní. 6. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2011

ZOULÍK, F.: Soudy a soudnictví. Praha: C.H.BECK/SEVT, 1995

Odborné články v tištěných periodikách

BRTNÍK, S.: Materiální a formální pravda v současném soudním procesu. Bulletin advokacie. 2010, č. 10

BUREŠ, J.: Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie. 2009, č. 12

HAJDAJOVÁ, T.: Břemeno substancování v (novém) civilním soudním řízení. Sborník z konference Masarykovy univerzity Dny práva 2018, Část VI. Reforma civilního procesu, s. 41

CHALUPA, L.: Zákonnost judikatury, Právní rádce 2009, č. 8

JIRSA, J.: Civilní proces po účinnosti souhrnné novely občanského soudního řádu a několik dalších úvah nad jeho perspektivami. Právní rozhledy č. 5/2011

KŘEČEK, S.: Rozhodující skutečnosti uvedené v žalobě (nad jedním rozhodnutím). Bulletin advokacie. 2010, č. 1-2

MACUR, J.: Civilní proces a zásada projednací. Bulletin advokacie. 1997, č. 1

MACUR, J.: Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie. 1998, č. 9

MACUR, J.: Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 1999, č. 2

MACUR, J.: Břemeno substancování v civilním soudním řízení, Bulletin advokacie 1999, č. 6-7

MACUR, J.: K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. Bulletin advokacie. 2000, č. 4

MACUR, J.: Koncentrace řízení a procesní prekluzivní lhůty podle novely o. s. ř. č. 30/2000 Sb. Bulletin advokacie. 2001, č. 1

MIKULCOVÁ, L.: Nesporná tvrzení v civilním soudním řízení. Právní rozhledy. 2004, č. 13

PULKRÁBEK, Z.: O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení (a o některých zásadách zjišťování skutkového stavu vůbec). Právní rozhledy č. 17/2013

SOKOL, T.: Advokát a judikatura. Bulletin advokacie. 2010, č. 11

SVOBODA, K.: Limity aktivního dokazování soudem. Může si soud v civilním řízení dokazovat, co chce? Právní rozhledy, č. 15/2007

SVOBODA, K.: Kdo co prokazuje. Právní rádce. 2008, č. 4

SVOBODA, K.: Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. Bulletin advokacie. 2009, č. 3

SVOBODA, K.: Pár poznámek k novému režimu koncentrace civilního sporu. Bulletin advokacie. 2009, č. 11

WINTEROVÁ, A.: Koncentrace civilního soudního řízení. Bulletin advokacie. 2001, č. 4

ZOULÍK, F.: Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. Bulletin advokacie. 1999, č. 9

Odborné články z internetových serverů

CELERÝN, J.: Kdy končí první jednání z hlediska zásady koncentrace řízení? Publikováno: epravo.cz 15. 10. 2013, dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/kdy-konci-prvni-jednani-z-hlediska-zasady-koncentrace-rizeni-92684.html>

CHALUPA, R.: Vybrané otázky důkazního břemene v řízení o zaplacení směnečného nároku, publikováno: bulletin-advokacie.cz 01. 01. 2016, dostupné na <http://www.bulletin-advokacie.cz/ybrane-otazky-dukazniho-bremene-v-rizeni-o-zaplaceni-smenecneho-naroku?browser=mobi>

JIRSA, J.: Zamyšlení nad zákonnou koncentrací – aneb, není-li koncentrace v mysli, je v zákonu k ničemu, Publikováno: pravni prostor.cz 22. 04. 2014, dostupné

na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/zamysleni-nad-zakonnou-konzcentraci-aneb-neni-li-konzcentrace-v-mysli-je-v-zakonu-k-nicemu>

KRAMPERA, J.: Dokazování negativních skutečností, publikováno: epravo.cz. 01. 08. 2019, dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/dokazovani-negativnich-skutecnosti-109753.html>

MATZNER, J.: Problematika dokazování tzv. negativních skutečností, publikováno: pravniprostor.cz 08. 01. 2020, dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/problematika-dokazovani-tzv-negativnich-skutecnosti>

Soudní judikatura

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 04. 04. 2007, sp. zn. III. ÚS 917/06

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 02. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 05. 2008, sp. zn. II. ÚS 2277/07

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 02. 2010, sp. zn. II. ÚS 244/10

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 03. 2010, sp. zn. III. ÚS 2809/09

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 02. 09. 2010, sp. zn. II. ÚS 1617/10

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 09. 12. 2010, sp. zn. I. ÚS 3384/10

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 07. 04. 2011, sp. zn. I. ÚS 2014/10

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3042/11

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 05. 2014, sp. zn. II. ÚS 3764/12

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 09. 2015, sp. zn. I. ÚS 4004/14

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 07. 06. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3559/15

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 03. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1646/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 04. 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 05. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1418/2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 06. 2002, sp. zn. 28 Cdo 1083/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 07. 05. 2003, sp. zn. 29 Odo 180/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 08. 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1241/2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 08. 2004, sp. zn. 32 Odo 1160/2003
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 08. 2004, sp. zn. 28 Cdo 705/2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 02. 06. 2005, sp. zn. 30 Cdo 955/2005
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 11. 2006, sp. zn. 25 Cdo 1960/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08. 08. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 03. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1385/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3676/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 01. 07. 2008, sp. zn. 28 Cdo 84/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. 26 Cdo 4940/2007
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 03. 12. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2811/2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 01. 2010, sp. zn. 21 Cdo 5030/2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2010, sp. zn. 21 Cdo 2355/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. 30 Cdo 4581/2009
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 06. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1199/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 05. 2012, sp. zn. 32 Cdo 622/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2012, sp. zn. 20 Cdo 947/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 01. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1241/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 02. 2013, sp. zn. 22 Cdo 3108/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 06. 2013, sp. zn. 29 Cdo 604/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 08. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1722/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 04. 09. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2013, sp. zn. 32 Cdo 4255/2011
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 08. 2014, sp. zn. 21 Cdo 1163/2013

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 06. 2016, sp. zn. 30 Cdo 1144/2014